

**SOSYAL ANTROPOLOJİYE GÖRE AKRABALIK SİSTEMLERİ VE
TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ AKRABALIK ADLARI**

Emel ADIGÜZEL

(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir, 2014

**SOSYAL ANTROPOLOJİYE GÖRE AKRABALIK
SİSTEMLERİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ
AKRABALIK ADLARI**

Emel ADIGÜZEL

T.C.

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Eskişehir

2014

T.C.

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTİSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Emel ADIGÜZEL tarafından hazırlanan “Sosyal Antropolojiye Göre Akrabalık Sistemleri ve Türkiye Türkçesindeki Akrabalık Adları” başlıklı bu çalışma .../.../2014 tarihinde Eskişehir Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliğinin ilgili maddesi uyarınca yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak Jürimiz tarafından Türk Dili yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

Üye Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Danışman

Üye

Üye

Üye

ONAY

.../ .../ 20....

Doç Dr. Hasan Hüseyin ADALIOĞLU

.../.../2014

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi hükümlerine göre hazırlandığı; bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Eskişehir Osmangazi Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla taranmasını kabul ettiğimi ve hiçbir şekilde intihal içermediğini beyan ederim. Yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması halinde ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Emel ADIGÜZEL

ÖZET

SOSYAL ANTROPOLOJİYE GÖRE AKRABALIK SİSTEMİ VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDEKİ AKRABALIK ADLARI

ADIGÜZEL, Emel

Yüksek Lisans-2014

Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Türk Dili Bilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erdoğan BOZ

Bir dilin söz varlığı o dilin konuşucularının yaşam tarzı, ahlaki-kültürel değerleri, hayata karşı takındıkları tavır, bakış açısı ve sosyal ilişkileri gibi pek çok konu hakkında bilgi verir. Toplumunu oluşturan bireylerin aralarındaki sosyal ilişki de tabii olarak dili etkiler. İnsanoğlunun önce ailesi sonra akraba ve arkadaşları ile sosyalleşebildiği düşünüldüğünde dildeki bu kavramlarla ilgili sözlerin azlığı ve çokluğu o toplumun sosyal yaşamdaki yerini anlamamızı sağlar.

Bu çalışmada sosyal antropolojiye göre akrabalık sistemleri hakkında geniş bilgi verilmiş, Türk akrabalık sistemi tanıtılmıştır. Çalışmanın esasını ise Türkiye Türkçesindeki akrabalık adları teşkil etmektedir. Bu noktada akrabalık adları derlenerek tasnif edilmiş ve bir şema halinde sunulmuştur. Şemadaki her bir akrabalık adının Türkiye Türkçesindeki ve ağızlarındaki karşılıkları, adlandırma biçimleri, akrabalık dereceleri ve köken bilgisi verilmiştir.

Anahtar Sözcükler

Türkiye Türkçesi, akrabalık adları, sosyal antropoloji, antropoloji, Türk adbilimi.

ABSTRACT

ACCORDING TO DO SOCIAL ANTHROPOLOGY OF KINSHIP SYSTEMS AND TURKISH'S KINSHIP NAMES

ADIGÜZEL, Emel

Master Degree-2014

Department of Turkish Language and Literature

Field of Turkish Language

Adviser: Prof. Dr. Erdogan BOZ

Vocabulary of a language gives information about its speakers' lifestyles, moral and cultural values, attitudes towards life, perspectives and social relationships. The social relationships among the individuals that constitute society naturally affect the language. When it is considered that human being first consorts with its family and then with its relatives and friends, the amount of the words related to these concepts reveals the status of that society in the social life.

In this study, presents broad information about relationship systems in view of social anthropology, and it introduces Turkish relationship system. The basis of this study is the relationship names in Turkey Turkish. The relationship names have been collected, classified and presented in the form of a schema. Equivalent in Turkey Turkish and Turkey accents, naming style, degree of relation and root information of each relationship term have been provided.

Key words: Turkey Turkish, relationship terms, social anthropology, anthropology, Turkish onomasiology.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT.....	.vi
İÇİNDEKİLERvii
TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	.xvii
İŞARETLER LİSTESİ.....	.xx
ÖNSÖZ	1
GİRİŞ	2

1. BÖLÜM

ANTROPOLOJİ-SOSYAL ANTROPOLOJİ

1.1. Antropoloji Nedir	3
1.1.1. Antropolojinin Tanımı	4
1.1.2. Antropolojinin Nitelikleri	5
1.1.3. Antropolojinin Yaklaşım ve İlkeleri.....	5
1.1.4. Antropolojinin Yöntemi ve Araştırma Teknikleri.....	7
1.1.5. Antropolojinin Alt Dalları	8
1.2. SOSYAL ANTROPOLOJİ	10
1.3. SOSYAL ANTROPOLOJİYE GÖRE AKRABALIK	12
1.3.1. Akrabalık İlişkilerinin Olumlu Yönleri	13
1.3.2. Akrabalık İlişkilerinin Kötüye Kullanımı.....	13

1.3.3. Akrabalık Adları ve Kùltür İlişkisi	14
1.3.4. Akraha Evlilikleri	15
1.3.5. Akraha Evliliği Türleri	15
1.3.6. İslamiyet'in Akrabalık Üzerindeki Etkileri.....	15
1.3.7. Süt Akrabalığı.....	17
1.4. SOSYAL ANTROPOLOJİYE GÖRE GENEL AİLE YAPISI VE EVLİLİK ŞEKİLLERİ.....	17
1.4.1. Polijeni Ve Poliandri.....	17
1.4.2. Klan Aile Tipi	19

2. BÖLÜM

SOSYAL ANTROPOLOJİ VE AKRABALIK SİSTEMLERİ

2.1. YERYÜZÜNDEKİ AKRABALIK SİSTEMLERİ	20
2.1.1. Soyu Belirleyen Kurallar	20
2.1.2. Genel Akrabalık Tipleri.....	22
2.1.3. Akrabalıkların Sınıflandırılmasındaki Ölçütler.....	23
2.1.4. Akrabaların Gruplandırılmasında Kullanılan Sistemler	23
2.1.5. Akrabalık Adlarında Sınıflayıcılık ve Tanımlayıcılık.....	24
2.2. AKRABALIĞIN YAPI TAŞI "İ-GRUBU"	25
2.2.1. Akrabalık İlişkilerinin Kişiyeye Göreliliği.....	27
2.2.2. İ-Grubunun Akrabalık İlişkileri ve Kısaltılmış Sözcükler.....	27
2.2.3. Standart Şemalar	28
2.2.4. Kişiyeye Göre Akrabalık Şeması	29
2.3. Akrabalık Sistemlerinin Yeryüzüne Dağılışı	30

2.4. Tek Soydanlık	31
2.5. İki Yandanlık.....	32
2.6. Dış Evlilik - İç Evlilik.....	32
2.7. Paralel ve Çapraz Kuzen Evlilikleri.....	33
2.8. Antropolojik Açıdan Akralık Adlarının Gruplandırılması.....	33

3. BÖLÜM

TÜRKLERDE AKRALIK

3.1 Türklerde Ailenin Önemi	34
3.2. Türklerde Oba Ve Klan Sistemi.....	34
3.3. Türklerde "Baba Soy"	34
3.4. Türklerde Akraların Gruplandırılmasında Kullanılan Sistemler.....	35
3.5. Türklerde Akralık Tipi	35
3.6. Türklerde Akralık Sisteminin Eğilimi.....	35
3.7. Türklerde Dış-İç Evlilik.....	36
3.8. Türklerde Çapraz Ve Paralel Kuzen Evlilikleri	36
3.9. Türklerde Polijeni (Çok Karılılık).....	36
3.10. Türklerde Akralık Adlarının Tarihsel Süreci	36
3.11. Türklerde Akralık Adlarının Sınıflandırılması.....	37
3.12. Türklerde Akralık Adlarının Dolaylı-Dolaysız Sınıflandırılması	39
3.13. Eş Anlamlılık Bakımından Akralık Adları.....	39
3.14. Birbirine Yakınlık Dereceleri Bakımından Akralık Adları.....	40
3.14.1. Kan (Soy) Yoluyla Oluşan Akralık	40
3.14.2. Evlilik Yoluyla Oluşan Akralık.....	40

4. BÖLÜM

SOSYAL ANTROPOLOJİYE GÖRE TÜRK AKRABALIK SİSTEMİ ŞEMASI VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE AKRABALIK ADLARI

4.1. Şemanın Oluşturulma Amacı	42
4.2. Şemanın Oluşturulmasında Kullanılan Yöntem ve Teknikler	42
4.3. Türk Akrabalık Sistemi Şemasının Açıklaması	42
4.4. Şemanın Merkezini Oluşturan "Ego/Kişi"nin Belirlenmesi.....	45
4.5. Kuşak Tanıtları.....	45
4.6. Akrabalıkta Üveylik	48

5. BÖLÜM

SOSYAL ANTROPOLOJİYE GÖRE ÖLÇÜNLÜ TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE AĞIZLARINDAKİ AKRABALIK ADLARININ "AKRABALIK SİSTEMİ İÇİNDEKİ KONUMLARI

5.1. KAN (SOY) YOLUYLA OLUŞAN AKRABALIK ADLARI.....	50
5.1.1. Anne	50
5.1.2. Baba.....	51
5.1.3. Ebeveyn	53
5.1.4. Kardeş.....	54
5.1.5. Ağabey	56
5.1.6. Abla	58
5.1.7. Kız Kardeş.....	60
5.1.8. Erkek Kardeş	61

5.1.9. Bacı.....	63
5.1.10. Çocuk	64
5.1.11. Torun	68
5.1.12. Ahfat.....	69
5.1.13. Anneanne.....	70
5.1.14. Babaanne	71
5.1.15. Nine	72
5.1.16. Dede	73
5.1.17. Ata.....	75
5.1.18. Teyze	76
5.1.19. Dayı.....	77
5.1.20. Hala	78
5.1.21. Amca	80
5.1.22. Kuzen	81
5.1.23. Kuzin	82
5.1.24. Yeğen	83
5.2. EVLİLİK YOLUYLA OLUŞAN AKRABALIK ADLARI	84
5.2.1. Dünür.....	84
5.2.2. Kayınbaba.....	86
5.2.3. Kaynana.....	87
5.2.4. Karı.....	88

5.2.5 Koca	90
5.2.6. Yenge	91
5.2.7. Gelin	93
5.2.8. Damat	95
5.2.9. Elti	96
5.2.10. Görümce	97
5.2.11 Kayınbirader	98
5.2.12. Baldız	99
5.2.13. Enişte	101
5.2.14. Bacanak	102
5.2.15. Kuma	104
5.2.16. Taygeldi	105
5.2.17. Üvey Anne	106
5.2.18. Üvey Baba	108
5.2.19. Üvey Evlat	109
5.2.20. Üvey Kardeş	110
5. 3. SONRADAN KAZANILAN (UYDURMA) AKRABALIK ADLARI	111
5.3.1. Süt Kardeş	111
5.3.2. Süt Anne	112
5.3.3. Süt Nine	113
5.3.4. Süt Baba	114

5.3.5. Süt Kız.....	114
5.3.6. Süt Oğul.....	115
5.3.7. Kan Kardeş.....	115
5.3.8. Ahret Kardeşi	116
5.3.9. Sağdıç	117
5.3.10. Yenge (Oğlan Yengesi, Kına Yengesi, Gelin Yengesi).....	119
5.3.11. Kirve.....	119
5.3.12. Besleme	120
5.3.13. Haminne	121
5.3.14. Yol Kardeş.....	122
5.3.15. Ad Babası	123
5.4. ÖLÇÜNLÜ DİLDE OLMAYIP TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA	
YER ALAN AKRABALIK ADLARI.....	124
TÜRK AKRABALIK SİSTEMİ ŞEMASI FORMÜL LİSTESİ.....	129
DEĞERLENDİRME.....	137
SONUÇ	146
ÖNERİ	147
KAYNAKÇA.....	148
TABLO VE ŞEKİLLER LİSTESİ	
TABLO 1	30

TABLO 2	137
TABLO 3	138
TABLO 4	139
TABLO 5	140
TABLO 6	141
TABLO 7	142
TABLO 8	143
TABLO 9	144
ŞEMA 1	26
ŞEMA 2.....	26
ŞEMA 3.....	26
ŞEMA 4.....	29
ŞEMA 5.....	41
ŞEMA 6.....	43
ŞEMA 7.....	48
GRAFİK 1	138
GRAFİK 2	139
GRAFİK 3	140
GRAFİK 4.....	141
GRAFİK 5.....	142
GRAFİK 6.....	143

GRAFÍK 7.....	145
---------------	-----

KISALTMALAR LİSTESİ

ESER ADI KISALTMALARI

AH :	Abû Hayyam: Kitâb al-İdrâk li-lisân al-atrâk.
ArOr :	Archiv orientální
ATS :	Altayca-Türkçe Sözlük
BTS :	Büyük Türkçe Sözlük
DAO :	Doğu Anadolu Osmanlıcası
DS :	Derleme Sözlük
EİA :	Erzurum İli Ağızları
ET. :	Eski Türkçe
FKT :	Ferheng-i Kırdî i Tırkî
İKPÖ:	İyi ve Kötü Prens Öyküsü
KB :	Kutadgu Bilig
KCSA :	Körösi Csoma-Archivum
KTS :	Kürtçe- Türkçe Sözlük
KTTS:	Karakalpak Tiliniñ Tüsindirme Sözligi
SAO :	Stadia et Acta Orientalia
StO :	Studia Orientalia
TAS :	Teleüt Ağzı Sözlüğü
TDS:	Türkmen Dilinin Sözlüğü
TETTL :	Tarihî ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati
UAJb :	Ural-Altäische Jahrbücher

ZTS : Zazaca-Türkçe Sözlük

DİL - ŞİVE - LEHÇE KISALTMALARI

Alm.	:	Almanca
Alt.	:	Altay Türkçesi
An.ağl.	:	Anadolu Ağızları
Ar.	:	Arapça
Az.	:	Azerbaycan Türkçesi
Bar.	:	Baraba Türkçesi
Blg.	:	Bulgarca
Bşk.	:	Başkurt Türkçesi
Çağ.	:	Çağatay Türkçesi
Çuv.	:	Çuvaş Türkçesi
Erm	:	Ermenice
Fa.	:	Farsça
Fr.	:	Fransızca
Gag.	:	Gaga(v)uz Türkçesi
Hak.	:	Hakas Türkçesi
İng.	:	İngilizce
Ker.	:	Kerkük Türkçesi (Irak-Türkmen)

Kırg.	:	Kırgız Türkçesi
KKlp.	:	Karakalpak Türkçesi
Krç.Blk.:		Karaçay-Balkar Türkçesi
Krç	:	Karaçay Türkçesi
Krg	:	Kırgızca
Krm.	:	Kırım Türkçesi
Kum	:	Kumanca
Kumd.:		Kumandı Türkçesi
Kürt.	:	Kürtçe
Kzk.	:	Kazak Türkçesi
Moğ.	:	Moğolca
Nog.	:	Nogay Türkçesi
OT.	:	Orta Türkçe
Oyr.	:	Oyrat Türkçesi
Özb.	:	Özbek Türkçesi
Rus.	:	Rusça
Sart.	:	Sartça
Soy	:	Soyatça
Srp.	:	Sırpça
Şor.	:	Şor Türkçesi
Tat.	:	Tatar Türkçesi

TatK.	:	Kazan Tatar Türkçesi
Trkm.	:	Türkmen Türkçesi
TT.	:	Türkiye Türkçesi
Tü.	:	Türkçe
Uyg.	:	Uygur Türkçesi
Yak.	:	Yakut Türkçesi
YUyg.	:	Yeni Uygur Türkçesi
Zaza	:	Zazaca

Diğer Kısaltmalar

TDK	:	Türk Dil Kurumu
a.g.e.	:	adı geçen eser
bk.	:	bakınız
ss.	:	sayfa sayısı
yy.	:	yüzyıl

İŞARETLER LİSTESİ

:Erkek Kişi

: Kadın Kişi

: Evlilik Bağı

:Soy (Kuşak) Bağı

:Kardeşlik Bağı

: Akrabalık yönü (X \longleftarrow Y : X'in Y'ye göre akrabalığı)

: Çift Taraflı Akrabalık

ÖNSÖZ

İnsan sosyal bir varlıktır ve çevresiyle sıkı bir ilişki içindedir. Doğar doğmaz gözlerimizi başta anne babamız olmak üzere sosyal bir toplumun içinde açıyoruz ve zamanla o toplumun ayrılmaz bir parçası haline geliyoruz. Maslow' un "İhtiyaçlar Hiyerarşisi"nin üçüncü basamağını oluşturan "sevme, sevilme, (bir gruba) ait olma" ihtiyaçlarını toplum içerisinde karşılayabiliyoruz. İnsan toplumla birlikte var olan bir canlıdır ve doğadaki diğer canlılar da koloniler halinde yaşarlar. Böylece güvenlik ve ait olma ihtiyaçlarını çok rahat bir şekilde karşılamış olurlar. İnsan da doğanın gerektirdiği gibi belli bir çevreye ait şekilde hayatını sürdürmektedir. Bu çevrenin en küçük parçası ailedir ve arkasından akrabalar ve arkadaşlar gelmektedir. Türkler yüzyıllardır akrabalık bağlarını güçlü tutmuştur. Bu durum İslamiyet'ten önce de sonra da böyle olmuştur.

Biz bu çalışmada Türk toplumu için çok önemli bir yere sahip olan akrabalığı sosyal antropolojinin verileriyle birleştirerek ele aldık. Çalışmada, Türkiye Türkçesindeki akrabalık adlarını ve ağızlardaki şekillerini; akrabalık sistemi içindeki yeri, adlandırma biçimi ve köken bilgisi gibi pek çok açıdan inceledik. Akrabalık sistemini sosyal antropolojinin çerçevesinde ele almamızın nedeni, akrabalık kavramının sosyal bir kavram olması ve daha önce Türkçedeki akrabalık adlarının sistematik bir şekilde ele alınmamasından doğan boşluğu tamamlamaktır.

Öncelikle bana çalışmam boyunca her türlü bilimsel desteği veren ve çalışmamın her aşamasında yoluma ışık tutan değerli hocam ve tez danışmanım Prof. Dr. Erdoğan Boz'a, Türkiye Türkçesindeki Akrabalık Sisteminin şemalaştırmasında emeği geçen Matematik Öğretmenleri S. Bolsev Özen ve Meral Dovletov'a, kaynak teminindeki desteğinden dolayı Songül İlbaş'a ve bu zorlu süreçte tüm destekleriyle yanımda olan eşim Nedim Adıgüzel'e, kız kardeşim Tuğçe Çelik'e ve tüm aileme teşekkürlerimi sunuyorum.

Emel ADIGÜZEL

Ağustos, 2014 - Eskişehir

GİRİŞ

ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Çalışmada, Türkiye Türkçesi konuşurlarının akrabalık sisteminin oluşturulması, bu sistemde yer alan akrabalık adlarının ölçünlü dildeki ve Türkiye Türkçesi ağızlarındaki şekillerinin sosyal antropolojinin verilerine göre incelenmesi amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Türklerin akrabalık sistemi, Türkiye Türkçesi ve ağızlarındaki akrabalık adları ve bu sistem içinde yer alan bireylerin konumları şimdiye kadar sosyal antropolojiye göre incelenmemiştir.

ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Çalışmamızın evrenini Türklerin akrabalık sistemi ve Türk akrabalık adları oluşturmaktadır. Örneklelimizi ise Türkiye Türkçesini konuşan Türk milletinin akrabalık sistemi ve Türkiye Türkçesinde yer alan hem ölçünlü dildeki hem de ağızlardaki akrabalık adları oluşturmaktadır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada ilk olarak akrabalığın “sosyal antropoloji”deki yeri ve önemi araştırılmış ve bu bilimin ışığında genel akrabalık sistemi incelenmiştir. Daha sonra Türklerin akrabalık sistemi sosyal antropolojiye göre oluşturulmuştur. Bu sistem akrabalığın Türklerde 9 kuşaktan müteşekkil olduğu göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur. Türklerdeki akrabalık sistemi sosyal antropolojinin verilerine göre üç bölümde incelenmiştir. Bunlar: 1. Kan (Soy) yoluyla oluşan akrabalık, 2. Evlilik yoluyla oluşan akrabalık, 3. Sonradan oluşan (uydurma) akrabalıktır. Daha sonra kan yoluyla ve evlilik yoluyla oluşan akrabalıklar Türk akrabalık sistemine göre şemalaştırılmıştır. Şemada yer alan tüm akrabalık adları Türkiye Türkçesi ölçünlü

dildeki ve ağızlardaki karşılıklarıyla incelenmiştir. İnceleme esnasında kullanılan ölçütler: sözlüklerdeki anlam karşılıkları, adlandırma biçimi, akrabalık derecesi, Türkiye Türkçesi ağızlarındaki kullanılış şekilleri ve köken bilgisidir. Standart dildeki akrabalık adlarının Türkiye Türkçesi ağızlarındaki karşılıklarının gün yüzüne çıkarılmasında <http://turkoloji.cu.edu.tr/derleme/sozlist.php> adresindeki ağız derlemesi, A. Adil Özder'in "Türk Halkbiliminde Düğün-Evlilik-Akrabalık Terimleri Sözlüğü" ve Mehmet Ziya Binler'in "Türk Dünyası Aile ve Akrabalık Terimleri Sözlüğü" adlı eserlerinden yararlanılmıştır. Çalışmanın son aşamasında derleme taramasında karşılaşılan ölçünlü dilde olmayan ancak Türkiye Türkçesi ağızlarında hâlâ kullanılmakta olan akrabalık adları tespit edilmiştir.

1. BÖLÜM

ANTROPOLOJİ-SOSYAL ANTROPOLOJİ

1.1. ANTROPOLOJİ NEDİR?

Antropolojinin, on milyon canlı türünden biri olan insanın kendini ve çevresindeki dünyayı tanıma ve yeryüzündeki diğer canlılar arasındaki yerini anlayabilme merakından doğduğu söylenebilir. Bu merakını giderebilmesi adına gerekli donanımına sahip tek canlı insandır. Dolayısıyla antropolojinin konu alanında her yönüyle insan vardır.

Antropolojinin, Avrupalılara özgü keşif, sömürgecilik ve doğal bilimin kesişmesinden doğduğu bilinmektedir. On dokuzuncu yüzyılda, Darwin'i evrim kuramına götüren felsefe akımlarından etkilenen ilk antropologlar, sosyal ve kültürel evrimin aşamalarını yeniden oluşturmuşlardır. Edward Taylor ve Lewis Henry Morgan gibi isimler; yazı sistemlerinden evlilik uygulamalarına, evlilik uygulamalarının en ilkel kökenlerinden en modern biçimlerine kadar hemen her şeyi inceleyen pek çok önemli eser yayımlamışlardır. Geçtiğimiz yüzyılın başlarına gelindiğinde, antropologlar kendi entelektüel projelerini geliştirmişler ve en önemlisi artık temel verileri için sömürge subaylarının, misyonerlerin, seyyahların ve uzman olmayan diğer kişilerin anlattıklarına güvenmekle yetinememişlerdir. Kendi alanlarına özgü bilgileri ilk elden toplamak amacıyla etnograflar olarak "alan"a çıkmaya başlamışlardır (Monaghan, Just, 2007: 10-23).

Yirminci yüzyılın başlarında antropoloji tipik olarak küçük boyutlu, teknolojik açıdan gelişmemiş toplumlarla ilgilenirken yirminci yüzyılın ikinci yarısında yalnızca Batılı olmayan küçük boyutlu kırsal toplumları incelemiştir. Daha sonra ise kentli ve endüstrileşmiş ortamlarda bulunan, sosyolojinin alanına girebilecek işçi sendikaları, sosyal kulüpler ve göçmen toplulukları gibi grupları da inceleme alanına almıştır. Ayrıca antropolojinin ana dalı, kendisini fiziki bilimler geleneğini izleyen bir bilim olarak görmekten uzaklaşmış ve daha açıklayıcı daha insancıl bir yaklaşımı benimsemiştir. Günümüzde de antropoloji, bütün toplulukları

dikkate alarak ve tümünü eşit düzeyde kabul ederek kapsam açısından oldukça genişlemiş durumdadır.

Antropolojinin inceleme alanı insan ise verileri nasıl elde edecektir? İşte bu sorunun cevabı “etnografya” çalışmalarıdır. Dolayısıyla antropologların en iyi bilmesi gereken konu “etnografya”dır.

“Antropolojinin ne olduğu anlaşılacak isteniyorsa antropologların ne yaptıklarına bakılması gerektiği söylenir. Çünkü antropologların yaptığı şey etnografyadır. “Bir biyoloji uzmanı için laboratuvar araştırması, tarihçi için arşiv taraması, ya da sosyolog için tetkik araştırması ne ise kültürel ya da sosyal antropolog için de etnografya odur. Çoğu zaman ‘katılımcıların gözlemlenmesi’ biçiminde adlandırılan etnografya, insanların neler yapmakta olduklarını anlamak için en iyisi yakından ve uzunca bir süreliğine etkileşime geçerek onları gözlemlemektir.” (Monaghan, Just, 2007: 10-23).

“İnsanoğlunun yaşamı ve töreleriyle ilgili hiçbir konu antropolojinin inceleme alanı dalında değildir. Bu yüzdendir ki bilimsel disiplinlerin en ilgi çekici, en heyecan verici olanı antropolojidir. İlgi alanımız ne olursa olsun hepimiz için ilgi çekici bir şeyler vardır antropolojide.” (Wells 1994:9). “Antropoloji kelime yapısı olarak iki Yunanca kelimenin birleşimidir. İnsan anlamına gelen anthropos ile düzenli bilgi anlamında olan logos. Böylece kelime anlamı olarak antropoloji, insanla ilgili düzenli bilgi anlamındadır. Antropoloji birey olarak insanla ilgilenmez. İlgisi grup içinde yaşayan insan ve bu insanı yaptıkları davranışlardır.” (Saran, 1993:21).¹

1.1.1. Antropolojinin Tanımı

“Antropoloji en kısa tanımıyla insan çeşitliliğinin bilimidir. İnsanı kültürel, toplumsal ve biyolojik çeşitliliği içinde anlamaya; insanların başlangıcından beri çeşitli koşullara nasıl uyarlandığını, bu uyarlanma biçimlerinin nasıl gelişip değiştiğini, çeşitli küresel olayların bu uyarlanmaları nasıl dönüştürdüğünü görmeye ve göstermeye çalışır.” (Aydın, Erdal, 2007: 3).

Bir başka tanımla antropoloji: “Dünyanın her yerinde, tarih boyunca yaşamış ve hala yaşayan insan toplumlarının incelenmesidir. Bu bilim dalı insanları birbirinden farklı ve benzer kılan her şeyle ilgili güvenilir bilgi üretmeye çalışır.” (Haviland, Prins, Walrath, McBride, 2008: 52).

¹ Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk: Babadalı, H. Murat, <http://antropoloji.net>, 23.05.2014

1.1.2. Antropolojinin Nitelikleri

Antropoloji beşer çeşitliliğinin bütün yönlerini araştıran bir bilimdir. Biyolojik ve sosyal/kültürel yönleriyle insanı bir bütün olarak kavramaya çalışmasıyla diğer sosyal bilimlerden ve doğa bilimlerinden ayrılır. Antropoloji insana ve insanın yarattığı her şeye bir bütün olarak yaklaşan, evrensel, doğal ve toplumsal çevreye uyarlanmayı esas alan, kültürel göreci ve karşılaştırmacı bir bilimdir. Kültürleri o kültürün içinden bir bakış açısıyla anlamaya çalışırken dışarıdan algılamaya da özen gösterir (Aydın, Erdal, 2007: 3).

Antropolojinin prensipte bütünsel olduğu söylenebilir. Yani tüm zamanlarda yaşamış olan ve yaşayan tüm insanlara ilişkindir ve insanlığın tüm boyutlarını kapsar. Bütün toplulukların bütün kurumlarıyla ilgilenir. Ayrıca antropolojinin, kültürler arası karşılaştırmalara verdiği önem ile diğer sosyal disiplinlerden ayrıldığı görülür.

Tüm bu açıklamalardan anlaşıldığı üzere antropoloji insanı kültürel, toplumsal ve biyolojik çeşitliliği içinde anlamaya çalışmış; insanlığı başlangıcından beri insanların çeşitli koşullara nasıl uyarlandığını, bu uyarlanmanın nasıl geliştiğini çeşitli küresel olayların nasıl dönüştüğünü anlamak ve göstermek isteyen bir bilim dalıdır.

1.1.3. Antropolojinin Yaklaşım ve İlkeleri

Her bilim dalının temelini oluşturan çeşitli yaklaşımlar ve ilkeler vardır. Aydın ve Erdal antropolojinin yaklaşım ve ilkelerini altı başlıkta toplamışlardır. Bu yaklaşım ve ilkeleri şu şekilde sıralanmıştır:

1. “Bütüncülük

Antropoloji, bütün insani olguları bütünlük içinde görmeye çalışır. Diğer insani bilimler ve biyolojik bilimler ise insanın tek bir yönü üzerinde yoğunlaşır. Halbuki antropologlar; inceledikleri toplumun iktisadi kurumlarıyla siyasal örgütlenmeleri, dinleriyle kimlik sorunları, statü sistemleriyle dilleri, teknolojileriyle sanatları, çocuk yetiştirme uygulamalarıyla fiziksel çevreleri, evrimiyle biyolojik farklılıkları arasındaki bütün varoluş biçimlerini bir öncelik-sonralık ilişkisi kurmadan bir bütün içinde görmeye çalışır. Bu yüzden de holistiktir.

2. Evrensellik

Antropoloji insanın evrenselliğini savunan bir bilimdir. Bu bakış açısına göre bütün toplumlar ve kültürler tümüyle ve eşit biçimde insanidir. Dolayısıyla antropolog için hiçbir insan topluluğu çok küçük, çok uzak, çok büyük, çok gelişmiş, çok geri, çok eski değildir. Bu yönüyle tüm dünyayı ve tüm insanlığı kapsayan bir bilimdir.

3. Uyarlanma

İnsanların belirli bir yaşam biçiminin oluşmasında çevresel etkenlerin (fiziksel, mekânsal ve yaşamsal çevre) baskısı birincil derecede rol oynamaktadır. Belirli bir insan topluluğunun devamlılığı ve istikrarı, bu çevresel etkenlere uyarlanabilme yeteneğine bağlıdır. Bu açıdan çevresel etkenlere başarıyla uyarlanabilenler kararlı, sürekli ve güvenli bir yaşam biçimi oluşturmaktadırlar.

4. Bütünleşme

Belirli bir kültürün öğelerinin birbiriyle bütünleşmesi, o kültürün ayakta kalmasında, istikrarında ve devamlılığında belirleyici bir rol oynar. Din, akrabalık, iktisadi yaşam, siyasal örgütlenme gibi öğelerin birbirlerini destekleyici bir bütün oluşturması kültürlere bu açıdan yarar sağlamaktadır.

5. Kültürel Görecilik

Antropolog toplumların kültürel bakımdan farklı olduğunu bilincindedir. Dolayısıyla sağlıklı bir araştırma yapabilmek için inceleyeceği topluma kendi değer sisteminin içinden bakmaktan kaçınıp her toplumu kendi yaşam şartları içinde değerlendirmesi gerektiğinin farkındadır. İyi bir antropolog etnikmerkezcilikten uzak durması gerektiğini bilir.

6. Karşılaştırmacılık

Antropoloji tek bir toplumu ya da kültürü incelemekle yetinmez, genel bir kültür kuramına yönelir. Bu nedenle belirli olgular bakımından farklı toplum ve kültürleri karşılaştırmaya meyillidir.” (Aydın, Erdal, 2007: 17).

1.1.4. Antropolojinin Yöntemi ve Araştırma Teknikleri

Antropoloji 19. yy.da sosyal bilimlerin gelişimi içinde çok özel bir yere sahip olmuştur. Diğer sosyal bilimler esas olarak Batı toplumlarının modernleşmesini idrak etmeye ve açıklamaya çalışırken antropoloji *dünyanın geri kalanının* araştırılması hakkında kafa yormuştur. Bu yüzden sosyal bilimler; araştırma alanlarını parça parça gözlemlemeye çalışan ve bu alanlar arasında işlevsel ilişkiler kuran bilimler halinde gelişirken antropoloji; diğer sosyal bilimlerden yaklaşım, yöntem ve teknik bakımından giderek farklılaşmıştır.

Antropologlar diğer bilim adamları gibi gerçekliğin tanımlanması ve açıklanmasıyla ilgilenirler. İnsanoğluyla ilgili gözlenen olguların kesinleşmemiş birer açıklaması olan hipotezler oluşturur ve bunları denerler. Kültürel önyargılardan arınmış nesnel hipotezler oluşturmak için de antropologlar “**alan (saha) çalışması**” yaparlar.

“Bir antropologdan alanda incelenen topluluk içinde, en az dört mevsim geçirmesi beklenir. Bu sırada antropolog içine girdiği toplumun bir parçası haline gelmeye çalışır ve bu yoldan dünyayı onların kültürünün gözünden görmeye ve anlamlandırmaya çalışır. Bu çalışma tarzına “**katılarak gözlem**” tekniği denir.” (Aydın, Erdal, 2007:18).

Genel olarak antropoloji, biyolojik antropoloji ve sosyal-kültürel antropoloji olmak üzere iki ana kolda ilerlemiştir.

Sosyal ve kültürel antropoloji, insan toplumlarının ve kültürlerinin kökenlerini ve tarihlerini araştırır. Antropolojinin bu dalı, kültürün evrimi ve gelişimiyle ilgilenmektedir.

Sosyal ve kültürel antropoloji toplumların ve kültürlerin geçmiş dönemleriyle ilgilendiği için onların art zamanlı incelenmesini sağlamaktadır.

1.1.5. Antropolojinin Alt Dalları

Genel antropoloji olarak bilinen antropolojinin akademik disiplini, dört ana alt disipline ayrılır:

1. “Sosyokültürel Antropoloji
2. Arkeolojik Antropoloji
3. Fiziksel-Biyolojik Antropoloji
4. Linguistik Antropoloji” (<http://www.insanbilimi.com/2012/06/antropolojinin-alt-disiplinleri.html>)

Kottak’ın tasnifi ise şöyledir:

- “Kültürel Antropoloji
- Arkeolojik Antropoloji
- Biyolojik ya da Fiziksel Antropoloji
- Linguistik Antropoloji
- Uygulamalı Antropoloji” (Kottak, 2002:10-15).

Haviland ve diğerlerine göre ise antropoloji iki kısma ayrılır:

1. Fiziksel Antropoloji

Biyolojik antropoloji olarak da adlandırılan fiziksel antropoloji, insanı biyolojik bir organizma olarak ele alır. Biyolojik antropologlar genel olarak insanın evrimi, primatlar, büyüme, gelişim ve insanın çevresine uyum sağlama meselesi üzerinde odaklanır.

2. Kültürel Antropoloji

Kültürel antropoloji, bazen sosyokültürel antropoloji olarak da adlandırılır. İnsan davranışları, duyguları ve düşüncelerindeki alışlagelmiş kalıpları inceler. Antropolojinin bu dalı, insanı kültür üreten ve sürdüren bir varlık olarak ele alır. Bu bağlamda antropoloji iki ana ögeden oluşur: *Etnografya* ve *etnoloji*. *Etnografya*, belirli bir kültürün daha çok alan çalışması yöntemiyle ayrıntılı biçimde betimlenmesidir. (Haviland vd., 2008: 52).

Kültürel antropoloji de kendi içinde şu alt dallara ayrılır:

a. Arkeoloji

Arkeoloji, insan davranışlarını tanımlamak ve açıklamak amacıyla maddi kalıntıları inceleyen bir antropoloji dalıdır. Öncelikli olarak tarih öncesi yazının icat edilmesinden önceki zamanlarda, insan geçmişiyle ilgilenen arkeoloji bu tarihte var olan nesnelere odaklanır.

b. Etnoloji

“Yunanca halk anlamına gelen ethnos sözcüğünden türeyen etnoloji özellikle ilkel diye nitelenen halkları ve bu halkların kültürlerini inceler (Örnek, 1971:80). “Etnoloji kültürler arası farklar ve benzerliklerle ilgilenmiş, kültürün tarihsel gelişimini ve çeşitli kültürlerin birbirleriyle olan ilişkisini konu almıştır. Bir topluma özgü örf ve adetlerin ya da belirli bir toplumun kültürünün incelenmesi ise etnoğrafyanın ilgilendiği ana konu olmuştur.” (Saran, 1993:22).

c. Linguistik

“Dillerin yapısal özelliklerini, konuşma biçimlerini inceler. İnsanların düşünce ve görüşlerini belirtmek için kullandıkları çeşitli kalıpları, yani dillerini inceler. Hem dillerin belirli gruplarının tarihini, hem de bugün konuşulan dilleri inceler. Dilin rolü ve kültürün diğer yönleriyle ilişkilerini ele alır. İnsana özgü iletişim ve ifade etme sistemlerinin incelenmesi, linguistiğin ilgilendiği ana alandır.” (Tezcan, 1996:2).

- d. Sosyal Antropoloji:** Antropolojinin önemli bir dalı da yirminci yüzyılda oldukça gelişen sosyal antropolojidir. Avrupa’da özellikle İngiltere’de 1900’lü yılların başında gelişen sosyal antropoloji için insan davranışlarının karşılaştırmalı incelenmesi olduğu söylenebilir.

1.2.SOSYAL ANTROPOLOJİ

Kültür Antropolojisinin toplumsal olguyu inceleyen bölümünü Saran “Sosyal Antropoloji” olarak adlandırmıştır. Toplumsal olgu denildiğinde genellikle şunların kastedildiğini belirtir: *Sosyal örgütlenme, evlilik âdetleri ve örfleri, âdetler ve ahlaksal amaçlar, folklor, inanç sistemi, din, dil ve dille düşüncenin ilişkileri vb.* (Saran, 1996:143).

Örnek’e göre:

“Araştırmalarında toplumsal yapıya ağırlık veren; toplumsal kurumların ve formların sistematik ve karşılaştırmalı araştırmalarını yapan sosyal antropoloji Radcliffe Brown ve Bronislaw Malinowski tarafından kurulmuş ve geliştirilmiş olup difüzyonizme ve evrimci kurama bir tepki olarak doğmuş; kısmen Durkheim sosyolojisini izlemiş kısmen de sosyolojideki yapısal fonksiyonalist görüşün öncüsü olmuştur.” (Örnek, 1971:212).

Etnografya çalışmalarıyla beslenen sosyal antropolojinin ilgi alanına giren konular şu şekilde sıralanabilir:

- Toplumsallaşmadan başlayarak kişiliğin oluşmasında etkili olan kültürel süreçler.
- Aile-akrabalık sistemleri
- Hukuksal ve siyasal mekanizmalar
- Gelenek, görenek ve alışkanlıklar
- Farklı geçim etkinlikleri
- Çevreye uyarlama biçimleri

- İnanç sistemleri
- Beslenme ve sağlık uygulamaları. (Aydın, Erdal, 2012:6).

Antropolojinin bu dalı, insanın fizik varlığının dışında kalan toplumsal-kültürel alanını, tüm farklılıkları ve benzerlikleri içinde anlamaya çalışmaktadır.

“Kültürel (sosyal) antropolojinin iki yönü vardır: (alan çalışması üzerine temellenen) etnografi ve (kültürarası karşılaşma üzerine temellenen) etnoloji. Etnografi tikel bir grup, toplum ya da kültürün “etno-resmi”ni oluşturur. Etnografik alan çalışması sırasında etnograf, veri toplayarak bunun etno-resmi (kitap, makale ya da film) oluşturup sunacak şekilde düzenler, betimleri tahlil eder ve yorumlar. Etnograflar geleneksel olarak küçük topluluklar içinde yaşayıp yerel davranış, inanç, adet, toplumsal yaşam, iktisadi faaliyet, siyaset ve dini incelemişlerdir. Kültürel (sosyal) antropolojinin diğer yönü olan etnoloji, etnografinin sonuçlarını -farklı toplumlardan toplanan verileri- inceler ve karşılaştırır.” (Kottak, 2002:10-11).

Sosyal Antropoloji; harikulade bir yaratık olan insanı, her nerede ve ne zaman karşılaşılabilecek olursa olsun daha iyi anlamamıza yardım eder. İnsanlığı bir bütün olarak görmeyi kolaylaştırır. İnsan kültürlerine ve toplumlarına antropolojik bir yaklaşımla bakılmaya başlanıldığı zaman, kolaylıkla özel birinden genel birine gidilir ve tekrar geri gelinir. Hangi kavram düşünülürse düşünülün önce genel olarak tüm evrendeki yeri görülür ve bu genel arka planla kendisinin yeri ve konumu daha iyi anlaşılabilir olur. (Pritchard, 1998:143).

Sosyal antropoloji önceleri ilkel toplumları ele alırdı. Bugün ise yaşayan kültürleri de incelemektedir (Tezcan, 1996:3). Sosyal antropolojinin inceleme sahası genel olarak sosyal davranışlar ve sosyal gruplarda organizasyon ve kültür mirasıdır. (Saran, 1971: 16). Ancak Kırımlı, sosyal antropologların diğer konulardan çok, insan toplumlarının sosyal organizasyonunu tayin eden evlilik ve akrabalık ile ilgilendiklerini belirtir (Kırımlı, 1998:2).

1.3. SOSYAL ANTROPOLOJİYE GÖRE “AKRABALIK”

Monaghan ve Just'a göre akrabalık şöyledir:

“Türümüzün tarihi boyunca, belki de bizler gerçek anlamda insan hâline bile gelmeden önce, çevremizdeki dünyaya anlamlar yükleme kapasitemize, hayatta kalma ve üreme amaçlarıyla duygusal ve pratik nitelikli kalıcı bağlar oluşturma kapasitesi eşlik etmiştir. Bu bağlar tarafından oluşturulan gruplar arasında en temel niteliktekilerin evlilik ve akrabalık üzerine oluşturulanlar olduğuna karşı çıkılacağını sanmıyoruz. Eski bir atasözü: “Kan sudan koyudur.” der; akrabalık bağlarını anlatmak için beden sıvılarımız içinde en temel ve yaşam sağlayıcı olanı seçmemiz bir rastlantı sayılmaz.”(Monaghan, Just, 2007:101).

“Akraba” sözcüğü daha ayrıntılı ele alındığında şunlar söylenebilir:

“Yakınlık kavramını ifade eden kök halindeki “ ف ر ب ” kelimesi aldığı hareke ve kalıba göre sözlüklerde farklı anlamlara gelmektedir. " رُبًا قَ فَرُبُّ يَ رُب قَ " şeklinde verilen kelime; mesafe anlamında yakınlık bildirmektedir. " قُ وَ رَابَةً قَ فَرُبُّ يَ رُب قَ " diye verilen kelime neseb (soy) bakımından yakınlığı ifade etmektedir.” (Şahan,2010:17). Türkçeye akraba olarak geçen sözcüğün TDK Güncel Türkçe Sözlük'teki karşılığı: “1. Kan bağıyla birbirine bağlı olan kimseler: *Geceleyin, babam, amcam, akrabamız, hepsi istasyonda idiler.*” -Y. K. Beyatlı.” (BTS)

Nephan Saran ise akrabalığın aşağıda belirtilen üç tip anlamından söz etmiştir:

1. Biyolojik ve genetik anlamı
2. Kişilerin davranışlarla ilgili anlamı
3. Linguistik yani dille ilgili anlamı (Saran 1993:308).

İnsanlar, genetik ve biyolojik olarak bazı insanlarla ilişkilidirler. Bunlara "akraba" denir. İnsanın babası, anası ve eşi ya da eşleri vardır. "Akraba" adı, bu anlamda kullanıldığı zaman akrabalık, biyolojik bir ağa işaret eder. Bireyler hem genleri miras alanlardır hem de aktaranlardır.

Ancak akrabalık denildiğinde, sadece biyolojik bir ilişkiyi düşünmemek gerekir. Eğer akrabalık sadece biyoloji ile ilgili olsaydı dünyadaki bütün insan toplumlarında tek tip "akrabalık sistemi" var olurdu. Oysa durum, bunun tam aksidir

ve çeşitli kültürlerde çok değişik akrabalık sistemleri vardır. Birbirleriyle akraba olan insanlar biyolojinin ve genetiğin karmaşık işleyişini tam bilmeseler bile akrabaları ile biyolojik ilişkilerinin farkındadırlar. Bu biyolojik ilişkiler, toplumsal ilişkilerle de karıştırılmış olarak olağanüstü karmaşık bir "akrabalık ilişkileri sistemi" geliştirmiştir. İşte bu sistemde bireyler öncelikle akrabalarını çeşitli akraba sınıfları olarak ele almışlar ve her bir sınıfa ayrı bir isim vermişlerdir. Bunlara "*Akrabalık Terimler/adları*" denebilir.

1.3.1. Akrabalık İlişkilerinin Olumlu Yönleri

Akrabalık, bireylerin birbirlerine karşı belirli hak ve sorumluluklar taşıdığı, bir kurumdur. Bu kurumun içinde kişinin yeri ya da akrabalık durumu, bu hak ve sorumlulukların düzeylerini belirler. Akraba gruplarına toplumsal bir yapı kazandırmak, kişiyi örgütsüz ve dağınık yaşamının tehlikelerinden korur. Akrabalık; merkezî bir hükümet, askerî güçler, mâlî bankalar gibi kurumların olmadığı ya da iyi çalışmadığı toplumlarda daha da önemlidir. Bu toplumlarda bireyler destek ve korunma gereksinimleri için geniş bir akraba ağına bağlı yaşarlar. Çeşitli türden akrabalık grupları, zarar görmeden bölünemeyecek olan kaynakların bütünlüğünü korumak, ev halkının sağlayabileceğinden fazla işgücünün gerektiği durumlarda işgücü sağlamak, kişisel savunma ya da saldırıda bulunmak için destek vermek gibi insanların sıkça yaşadığı sorunları çözmeye kullanılan toplumsal araçlardır. Soy grupları gibi akrabalık örgütlenmeleri de geniş aile örgütlenmelerinden doğarlar. Akrabalık kavramları da o toplumdaki önemli soy türleri ya da diğer akrabalık gruplarına göre belirlenmektedir.(Haviland vd. 2008:500).

1.3.2. Akrabalık İlişkilerinin Kötüye Kullanımı

Akrabalık ilişkileri pek çok ülkede olduğu gibi bizim ülkemizde de ekseriyetle olumlu neticelere sahiptir. Ancak durum her zaman böyle olmamaktadır. Akrabalık ilişkileri kimi durumlarda kötüye kullanılmaktadır.

“Namus cinayetlerinde temel öge, akrabalık kurumuna da bağlanmaktadır. Akrabalığın olumsuz işlevlerinden birisi de gerilim, şiddet ve katliamlara yol açmasıdır. Bu nedenle modernleşme sürecini inceleyen sosyolog ve antropologlar akrabalığın,

modernleşme ile bağdaşamayacağını, modern bir toplumun ve modern kişinin akrabalarla bağlarının koparılması gerektiğini söylerler.” (Tezcan 1995:70).

İlke olarak bu görüşü benimsemesek de kimi toplumlarda akrabalık ilişkilerinin farklı sonuçlar doğurduğu bir gerçektir. Tezcan’a göre:

“Kan davaları da aynı biçimde sıkı akrabalık bağlarının varlığında söz konusudur.” (Tezcan 1981:36).

1.3.3. Akrabalık Adları ve Kültür İlişkisi

Dil; kültürün, bilimin oluşumunda varlığı zorunlu olan önemli bir ögedir. İnsanlar günlük konuşma dilinde çok sayıda *akrabalık terimi/adı* kullanmaktadır. Dolayısıyla dünya dilleri söz varlığının belirli bir bölümünü akrabalık adları oluşturmaktadır.

Dillerdeki yerli sözcüklerin bir bölümü; çekirdek sözcükler, kalıt sözcükler (miras sözcükler) ya da temel söz varlığı olarak adlandırılır. Her dilde kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşayan bu ögeler, insan yaşamında birinci dereceden önemli olan, insana ve çevresine ilişkin önemli kavramları yansıtan sözcüklerdir. (Aksan, 1998: 17).

Temel söz varlığı içindeki önemli bir grup da insanın en yakın çevresi olan aileyi oluşturan bireyler arasındaki akrabalık bağlarını tanımlayan akrabalık adlarıdır. Bu adlar bireyin aile içindeki konumunu ve mensubu olduğu topluluktaki statüsünü belirler. Bu adları incelemekle bir ölçüde o dilin kalıt ya da temel sözcüklerinin hangi dillerden oluştuğunu, hangi kültürlerin o topluma etki ettiğini görme olanağı sağlanmış olur (Soydan, 2003: 46).

“Yakınlık ve akrabalık ifade eden terim, deyim ve adlar; karşılıklı selamlaşma ve nezaket gereği ortaya çıkan kelimeler değildir. Bir dilin söz varlığı; ait olduğu toplumun yaşam biçiminden sosyal ilişkilerine, ahlâki ve kültürel değerlerine, dünya görüşüne, coğrafi durumuna, iklimine ve geçim kaynaklarına kadar uzanan oldukça çeşitli kavramlar hakkında bilgi verir. Bu bakımdan bazı terim, deyim ve adların çıkış noktasını; ilkel insanın düşünce tarzını inançlarını, üretim ve yaşayış biçimlerini nazara almak suretiyle bulabiliriz. Türklerdeki akrabalık sistemleri bilim adamlarının her zaman ilgisini çekmiştir. Bilhassa Türk akrabalık adlarını oldukça ayrıntılı bir şekilde ele alan birçok araştırma yapılmıştır.” (Aydemir, 2012: 125-142).

1.3.4. Akraba Evlilikleri

Türklerde akraba evlilikleri daha çok kırsal bölgelerde olmakla birlikte her yerde görülebilen bir evlilik türüdür. Daha çok kırsal alanda görülmesinin en büyük nedeni genellikle çiftçilikle geçinen köy halkının topraklarını yabancı gelin veya damatlarla paylaşmak istememesinden kaynaklanmaktadır. Bunun yanı sıra güvenilebilir ve tanınmış bir insanla evlenmenin daha akla yatkın görülmesi gibi sebepler de akraba evliliklerinin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Bu evlilik türünün daha çok kırsal kesimde olduğu Örnek'in verdiği şu bilgide görmekteyiz:

“Köylüler yakın akraba olarak amca, dayı, hala, teyze çocuklarının yakın akraba sayıldıklarını ve bunların birbirleriyle evlendirildiklerini belirtirler. Ayrıca bunların dışında daha uzak akrabalarla da evlilikler olmuştur. Literatürde de akraba evlilikleri, “çeşitli evlilik bağlarıyla akraba olan kimselerin, özellikle yeğenlerin birbirleri arasındaki evlilik” olarak tanımlamaktadır.”(Örnek 1971:15).

“Bu tür evlilikler fücür yasağına girmemektedir. İşte bazı akrabaların eş olarak tercih edilme kuralına antropolojide “Tercihli Evlilik Geleneği” denilir.” (Tezcan 2000:51).

1.3.5. Akraba Evliliği Türleri

“İki tür akraba evliliğinden söz edilebilir:

- a) **Paralel Kuzen Evliliği:** Aynı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliğidir. Yani amca oğlu ile amca kızı ya da teyze oğlu ile teyze kızı arasındaki evlilik.
- b) **Çapraz Kuzen Evliliği:** Ayrı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliğidir. Yani dayı oğlu ile hala kızı ya da hala oğlu ile dayı kızı arasındaki evliliklerdir.” (Tezcan, 2000 : 51).

1.3.6. İslamiyet'in Akrabalık Üzerindeki Etkileri

Akrabalığı oluşturan etmenlerin başında gelenek ve görenekler gelir. Din de toplumun gelenek ve göreneklerinin oluşumunda önemli bir rol oynar. Dolayısıyla Türkler genellikle Müslüman oldukları için İslamiyet'in akrabalık sistemine olan etkisinin incelenmesi ayrı bir önem kazanır..

İnsanoğlu doğduğunda sadece soy (kan) yoluyla oluşan akrabaları bulunmaktadır. Sütanne, kirve, sağdıç vb. akrabaları daha sonra oluşacaktır.

Evlendikten sonra ise evlilik yoluyla oluşan akrabalara sahip olur. Bu akrabalıkların dereceleri, kimlerle akraba olunacağı, kimlerle evlenip evlenilemeyeceği Kur'an-ı Kerim'de açıkça belirtilmiştir.

Evlenme yasağı kapsamına giren yakın akrabayı Kur'an şöyle ifade eder: "Geçmişte olan hariç, babalarınızın evlendiği kadınlarla evlenmeyin. Şüphesiz o çirkin, iğrenç bir davranıştı ve ne kötü bir âdetti. Size analarınız, kızlarınız, kız kardeşleriniz, halalarınız, teyzeleriniz, erkek kardeşlerinizin kızları, kız kardeşlerinizin kızları, sizi emziren sütanneleriniz, süttten kız kardeşleriniz, karılarınızın anaları, kendileriyle birleştiğiniz karılarınızdan olma, himayenizdeki üvey kızlarınız (analariyla birleşmemişseniz analarını boşayıp kızlarıyla evlenmeniz size günah yoktur), öz oğullarınızın zevceleri ve (geçmişte kalanlar hariç) iki kız kardeşi birden almanız haram kılınmıştır.(Geçmişte olanlar için) Allah şüphesiz çok bağışlayıcı ve engin merhamet sahibidir." (Nisâ, 4: 22-23)

Yine Kur'an-ı Kerim'e göre evlenilmesi yasak olan kişiler şunlardır:

"Ve iki kız kardeşi birlikte nikâhlamanız da haramdır. Ancak cahiliye devrinde geçen affedilmiş geçmiştir. Savaş esiri olarak sağ ellerinizin mâlik olduğu kadınlar müstesna olmak üzere, diğer bütün kocalı kadınlarla evlenmeniz de size haram kılındı." buyurmuştur. (Nisa, 4: 23).

Bir hadis-i şerifte evlenilmesi yasaklı olan kişilere şunlar da ilave edilmiştir:

"Kadın, halasının üzerine; hala, kardeşinin kızı üzerine; kadın teyzesinin üzerine; teyze, kız kardeşinin kızı üzerine (bunlardan büyük, küçüğün üzerine, küçük büyüğün üzerine) nikâh edilemez." (Buhari, 1981:20).

Kur'an-ı Kerim'de, evliliğin helal kılındığı kişiler ise şu şekilde anlatılmıştır:

"Ey Peygamber! Biz bilhassa sana şunları helal kıldık: mehirlerini vermiş olduğun eşlerini, Allah'ın sana ganimet olarak buyurduklarından sahip olduğun cariyeleri, amcalarının kızlarından, halalarının kızlarından, dayılarının kızlarından, teyzelerinin kızlarından seninle beraber hicret etmiş olanları, bir de mü'min bir kadın kendini peygambere hibe ederse, peygamber nikâh etmek istediği takdirde, onu başka mü'minlere değil de sadece sana mahsus olmak üzere helâl kıldık.." (Ahzab, 33:50).

Yakın Akraba Evliliğinin Yasak Olmasının Nedenleri

Yakın akraba evliliğine kimi toplumlar sıcak bakarken kimi toplumlar bu evlilik türüne mesafeli durmuşlardır. Bunun pek çok nedeni vardır. Bu sebeplerden biri kan yoluyla

akraba olan birine duyulan sevginin daha farklı olması gelir. Karaman bu durumla ilgili şöyle söylemektedir:

“Bir kimsenin, aynı kanı taşıyan yakın akrabası ile arasında sevgi, şefkat ve hürmete dayanan bir bağ meydana gelmiştir. Bu duygular karı-koca arasındaki ilişkilere hâkim olan duygudan farklıdır ve uzlaşmaları mümkün değildir.” (Karaman 2007:313).

Yakın akraba evliliklerinin yasak olmasının nedenlerinden biri de sağlık sorunlarının oluşmasının engellenmiş olmasıdır.

“Yakın akrabalar arasındaki evliliklerin sağlık açısından da problemler doğurduğu, ırsî hastalıkların nesillere intikaline sebep olduğu tespit edilen bir durumdur.” (Şafak 1986:16-29)

“Bunlarla evliliğin haram olmasının hikmeti, aile sistemini korumak ve sevgi, saygı, muhabbet üzerine bina etmektir. Yakınlar arasında ve karı-koca arasında çıkabilecek kavga ve çekişmeleri engellemesi de bir diğer hikmetidir. (Yabanova 2010:36).

1.3.7. Süt Akrabalığı

“Kan hısımlığından haram olanlar, süt hısımlığından da haram olurlar”

hadisi de süt emzirmekten doğan evlenme mânileri ile ilgilidir. (Buhari 2013:20).

“Süt emme yoluyla haramlığın hikmeti, insanın bünyesinin süttten teşekkül etmesidir. Kemiğin gelişmesi, etin oluşması, çocuğun süttten aldığı gıda sebebiyle olmaktadır. Dolayısıyla, süt veren kadın, verdiği süt sebebiyle süt emen çocuğun annesi olur. Gerçekte süt, çocuğun bir parçası olmuştur.”(Zuhayli 2013:113).

1.4.SOSYAL ANTROPOLOJİYE GÖRE GENEL AİLE YAPISI VE EVLİLİK ŞEKİLLERİ

1.4.1. Polijeni ve Poliandri

Çekirdek aile yapısı içinde antropolojinin belirlediği iki temel evlilik tipi vardır. Saran, bu evlilik tiplerini poligami ve monogami şeklinde belirtir. (Saran 1996:306-307). Polyandri (poliandri) ve polygyny (polijeni) de poligaminin içinde yer alan diğer türlerdir. Polijeni, çokkarılılık; poliandri ise çokkocalılıktır.

Polyandri evlilik tipi, Todolarda asırlardan beri vardır. Yani bir kadın bir erkekle evlenir ve o erkeğin erkek kardeşlerinin de karısı olur. Doğan çocuğun babasının tüm erkek kardeşler olduğu da törenle herkese duyurulur.

“Polygyny (polijeni) ise bir erkekle iki kadının, toplumun örf ve adetlerine göre evlenebilmesidir. Bundan başka evlilikte ikametgâh birliği ve ekonomik iş birliği de var olmalıdır. Bir toplumun evlilik adetlerini ve aile şeklini poligamik olarak vasıflandırabilmek için toplum bireylerinin bu tür kompleksini onaylaması, kabul etmesi gerekir. Polygyny’de ilk ve ikinci evlilikler farklıdır ve birçok toplumda birinci ve ikinci evliliklere uygulanan kurallar değişiktir. İkinci evlilikleri kontrol eden iki temel ilke vardır:

1. **Levirat:** Bu kuralda, bir kadının kocası ölünce kadın ölen kocasının erkek kardeşinin karısı olur.
2. **Sororat:** Burada dul kalan erkek, ölen karısının kız kardeşi ile evlenir. Gerek Levirat gerekse Sororat dünyada pek yaygındır.” (Saran, 1996: 307).

Dünya genelinde tek bir eşle yaşam boyu bağ kurmak yerleşik bir uygulamadır ancak birçok toplumda farklı uygulamalarla da karşılaşılmaktadır. Bir erkeğin birden fazla karısının olduğu *çokkarılılık* yaygındır. İslam hukuku bakabildiği ve eşit davranabildiği sürece, erkeğin en fazla dörde kadar eş alabilmesine izin verir – her ne kadar Müslümanların çoğu tekeşli olsa da-. Birçok çokkarılılık örneğinde, özellikle de Afrika’da, her bir kadının ayrı evi vardır ve koca eşlerini sırasıyla ziyaret eder. Bir kadının birden fazla kocasının olması demek olan *çokkocalılık* daha az yaygındır ve en bilinen örneklerine Tibet’te ve Kuzey Hindistan’ın tepelerinde rastlanır. Tibet’te görülen çokkocalılık çokkarılılığın ters yansıması biçiminde gerçekleşmez; bu evlilik genellikle birkaç erkek kardeşin tek bir kadınla evlenmesi durumudur. Bu durum kadın nüfusunun az olmasından kaynaklanmaktadır. Çokkocalılığın nüfusa yansımaları da çokkarılılığın tam tersidir. Tekeşlilik, çokkarılılık ve çokkocalılık kişiye özel durumlar olmayıp daha çok belirli bir toplumda ekonomik ve ekolojik koşullara tepki biçiminde ortaya çıkmıştır. (Monaghan, Peter 2007: 109).

1.4.2. Klan Aile Tipi

Yukarıda bahsi geçen aile tipleri çekirdek aile yapısının içinde yer alır. Ailenin bir diğer tipi de *Klan* aile tipidir. Burada aile bağlarını saptayan etmen sadece akrabalık bağlarıdır. Oysa bundan önce incelenen aile tipleri, aile ilişkileri; akrabalığa ve yerleşim yerine bağlı bir şekilde kurulmaktaydı.

“Klan ailesini geniş aile tipinden ve polygamik aile tiplerinden ayıran en belirgin özellik, ailenin üyelerinin aynı yerde hatta aynı mahallede oturmamalarına karşılık aynı aile grubu içinde sayılmalarıdır. Bu tip aile grubu çoğunlukla çok büyük gruplardır ve yüz yüze ilişkileri olmayan kişiler dahi aynı aile içinde sayılırlar. Klanlar genellikle kendi içlerinde de akraba gruplarına ayrılırlar. Klan içindeki bölünmelere ‘lineage’ (soy) denilir. Soylar ya anaya ya da babaya göre oluşur. Buna paralel olarak klan ya *matrilineal* ya da *patrilineal* klandır. Amerikalı yazarlar soyun anaya göre verilmesi halinde “Klan” terimini kullanırlar. Soyun babaya göre belirlenmesinde ise ‘gen’ deyimini yeğlerler.

Bir iki klanı içine alacak şekilde meydana gelmiş olan ve klandan daha büyük toplumsal gruplaşmalara *phratery* denilir.” (Saran, 1996: 308).

2.BÖLÜM

SOSYAL ANTROPOLOJİYE GÖRE AKRABALIK SİSTEMLERİ

2.1.YERYÜZÜNDEKİ AKRABALIK SİSTEMLERİ

Akrabalık sistemleri, ailenin "evrimi", yakınlarla evlilik yasağı (antropoloji dilindeki öteki adıyla “dış evlilik kuralı”), en az yüzyıldan beri hukukçuların ve sosyal bilimcilerin ilgisini çeken bir alan olmuştur. Konunun ve tartışmaların antropoloji alanı dışındaki etkileri de geniştir.

“Aile kurumuna gösterilen ilk ilgi hukukçulardan gelmiştir. İsviçreli aile hukukçusu Bachofen. "Ana Hukuku" (1861) ve İngiliz hukukçusu McLennan, “İlkel Evlilik” (1865) denemeleriyle perdeyi açmışlardır. Sahneye konan ilk büyük eser Amerikalı hukukçu Morgan'ın 20 yıllık araştırma ve incelemelerini derleyen "İnsan Ailesinde Kan (Soy) ve Evlilik Sistemleri" (1870) olmuştur. Yine Morgan'ın "Antik Toplum" (1877) adlı uygarlık tarihi tezini, Avrupa'da Spencer'in (1882) ve Durkheim'in (1898) dış evlilik kuralı üzerinde yazdıkları sosyolojik açıklama ve denemeler izlemiştir. Amerikalı antropolog Lowie'nin (1916, 1920 ve 1927) akrabalık ve aile üzerindeki çalışmaları; İngiliz antropologu Rivers (1914) ve onun öğrencisi Radcliffe-Brown'un (1952) yapısal-işlevsel denemeleri, Morgan'ın büyük eserine duyulan ilgiyi yeniden canlandırmıştır. Amerikalı Murdock'un (1949) "Sosyal Yapı" ve Fransız Levi-Strauss'un (1949) "İlkel Akrabalık İlişkileri" eserleri, akrabalık konusunun sistematik araştırmaya dayalı örnekleri olarak değerlendirilmişlerdir. Konuya ve sorunlara ilişkin yan tartışmalarda, Westermarck (1926) ve Freud (1928) gibi ünlü kişilerin düşünceleri duyulmuştur. Yüzyıllık tarihçeye bakarak denilebilir ki, antropolojinin sosyal bilimler alanındaki en önemli katkısı, belki de, akrabalık, aile, evlilik ve soy sop ilişkileri alanında olmuştur.” (Güvenç, 1999:236).

2.1.1. Soy Belirleyen Kurallar

Bütün toplumlar, kişileri belirli akraba grupları içinde toplayarak bireylerin birbirlerine karşı maddi ve manevi sorumluluklarını ve evlilik kurallarını saptamışlardır. Burada ele ilk alınacak konu, toplumların soyu belirleme kurallarıdır. Ayrıca bireyler bazı hizmetleri bu kişilerden beklemek hakkına sahip olurlar. Soy belirleyen dört kural vardır.

Bu kurallar şöyledir:

1- “Patrilineal Soy: Burada kişiler sadece erkek soyundan gelenlerin oluşturdukları akraba grubu içinde sayılır.

2- Matrilineal Soy: Bu kurala göre de bireyler sadece kadın soyunun akraba grubuyla bağıntılıdır.

3- Bilateral Soy: Burada bireyler bir soy göz önüne alınmayarak, yani erkek ve kadın soyu ortaklaşa hesaba katılarak sadece çok yakın olan akraba grubu içinde sayılırlar.

4- Double Soy (Çifte Soy): Bu kurala göre birey hem erkek hem kadın soyunun oluşturduğu akraba grupları içinde sayılırlar.

İlk antropologlar, toplumdaki soy kurallarını yanlış yorumlamışlar ve ilkel grupların bazı geneolojik bağları bildiklerini ve sadece bunları kabul ettiklerini ve diğerlerini bilmediklerini varsaymışlardır. Oysa soy belirlemede geneolojik bağlardan çok toplumsal sorumlulukların saptanması esastır ve geneolojik bağların bilinmesi ya da bilinmemesi söz konusu değildir. Örneğin bugün iyice saptanmıştır ki Matrilineal soyu kabul eden pek çok toplum, çocuğun babası ile ve baba akrabaları ile ilişkisini bilmez değillerdir ve hatta birçokları bazı ana akrabalarıyla olduğu gibi bazı baba akrabalarıyla da evlenmeyi yasaklamışlardır. Aynı durum patrilineal soyu kabul etmiş gruplar için de geçerlidir. Bununla birlikte bu konuda bazı ilginç kural dışı olanlar da vardır. Örneğin, Avustralya kabileleri patrilineal soyu kabul etmiş olmalarına karşın baba ile çocuk arasında biyolojik bir bağın var olduğunu reddederler. Afrika'da bazı kabilelerde evli bir kadının kocasından başka bir erkekten olan çocuğunun babası kocası olup çocuk patrilineal soyu izlemektedir. Buradaki baba figürü "sosyal baba" figürüdür. Buradan anlaşıldığı üzere soyu belirleyen kurallar, bireylerin hangi akraba gruplarının üyeleri olacağını belirleyen kurallardır.” (Saran, 1996 : 308)

Evlenen bireylerin iki ayrı çekirdek ailenin üyesi olması, toplumlarda akrabalık sistemlerinin gelişmesini ortaya çıkarmıştır. Nitekim evlilikler yalnız aile olmak için yapılsaydı, akrabalık sistemi sadece aileler içinde var olabilirdi. Oysa evlilik, iki ayrı çekirdek ailenin üyesi olan kişileri birbirine bağlarken bir yandan bu bireyler dolayısıyla iki aile arasında bir ilişki, öbür yandan evlenenlerin çocuklarının her iki

tarafın çekirdek ailesiyle ilişkisi dolayısıyla geniş bir sahayı kaplayan karmaşık bir ilişkiler ağı geliştirmektedir.

2.1.2. Genel Akrabalık Tipleri

Saran'a göre genellikle bireyler dört tip akrabalığa sahiptirler.

1-Birinci derece akrabalar: Bunlar kan ya da biyolojik akrabalarlardır. Bunun tek kural dışı olanı karı-kocadır. Evlilik dolayısıyla birbirlerine bağlıdırlar. Birinci derecede akrabalar bir şahsın babası, anası, erkek kardeşi ve kız kardeşidir. Yani ferдин doğup büyüdüğü çekirdek ailesidir. Evlendikten sonra, kocası yahut karısı, oğlu ve kızlarıdır. Yani dölün devam ettiği çekirdek ailesidir. Bütün bu sayılanların da kendi çekirdek aileleri vardır. İşte bu nedenle 2. derece akrabalar işin içine girerler.

2-İkinci derece akrabalar: Teorik olarak bir ferдин 33 tip ikinci derece akrabası olur. Örneğin: Patrilineal büyük baba (B.B.); Patrilineal büyük anne (B.A.); babanın erkek kardeşi (B. Ek), (amca) ; Babanın kız kardeşi (B.Kk), (hala); Babanın karısı (B.kr.); Babanın yarım kardeşi (B. yek); Babanın yarım kız kardeşi (B. ykk); annenin annesi (A.A.) gibi.

3-Üçüncü derece akrabalar: İkinci derece akrabaların da birinci ve ikinci derece kendi akrabaları olacaktır. İşte bunlara 3. derece akrabalar denir ki olası sayıları 151'e çıkabilir: Babanın babasının babası, birinci nesil kuzenler, amcanın karısı, halanın kocası, yeğenler vs.

4-Uzak akrabalar: Bunlardan sonra gelenler de uzak akrabalar olacaktır. (Saran, 1996:309).

İnsan kültüründe akrabalık sistemi evrensel bir kategoridir. Dünya yüzündeki toplumların hepsinde, ister ilkel, isterse yozlaşmış olsun kesinlikle bir tip akrabalık sistemi mevcuttur. En azından çekirdek aile içindeki akrabalıkları görebiliriz. Akrabalık bağları hiç kuşkusuz ki zamanla ve uzaklık derecesiyle orantılı olarak unutulur. Fakat ortak konut ve ortak ata belirli bazı akrabalık ilişkilerini şaşırılacak derecede uzun süre devam ettirebilir. Pek çok ilkel gruptaki bireyler birbirleriyle üçüncü dereceden de öte olan akraba ilişkilerini bilirler. Dünyanın en ilkel grupları olduğu bilinen Avustralya yerlileri bu

akrabalık ilişkilerini öylesine uzağa götürüp öylesine iyi izlerler ki bir yerli kıt'ayı baştanbaşa kat edip herhangi bir kabiledede duraklasa ve akrabalarının listesini kabile mensuplarınınki ile karşılaştırsa sonunda kime nasıl hitap etmesi gerektiğini, kimle evlenip/evlenemeyip kimle cinsel ilişki kurabilip/kuramayacağını saptayacaktır (Saran, 1996 : 309).

2.1.3. Akrabalıkların Sınıflandırılmasındaki Ölçütler

Akrabalıkların sınıflandırılmasında kullanılan bazı ölçütler vardır. Saran'a göre akrabalar insana has üç özelliği dikkate alarak sınıflandırılabilir:

1-“Nesil (kuşak) ölçütü: Bu ölçütün temeli biyolojiktir. Burada “ego”nun kendi kuşağı ele alınır. Erkek ve kız kardeşler ve kuzenler, yukarıya doğru ebeveyn (usul), ebeveynin kız ve erkek kardeşleri ve ebeveynin kuzenleri, aşağıya doğru (Fürü) oğullar, kızlar, kız ve erkek yeğenler, yine aşağı doğru ikinci nesil, kız ve erkek torunlar vardır.

2-İkinci ölçüt yine biyolojik temele dayanan *cinsiyet ölçütü*dür. Burada kadın ve erkek akrabalar karıştırılmaz ancak bazı dillerde bazı akrabalar kız-erkek olarak ayrılmadan tek ad alabilir. Örneğin, "Yeğen" kız ya da erkek olabilir.

3-Üçüncü ölçüt *sıhriyet* olup, evliliği ve incest (fücur) yasaklarını yansıtır. Örneğin bazı kültürlerde kuzenler ‘evlenebilenen’ ve ‘evlenilemeyen’ kuzenler olarak sınıflandırılır. Bunun sonucu olarak evlilikte eşler yakın kan hısımları olamaz.” (Saran, 1993:312).

2.1.4. Akrabaların Gruplandırılmasında Kullanılan Sistemler

Akrabalık sistemi, etrafımızdaki bireyleri ayırt edebilen ve bunlarla ilişkimizi gösterecek olan bir araçtır. Genel olarak akrabaların gruplandırılmasında 3 sistem vardır. Bu sistemleri Güvenç şu başlıklarda incelemiştir:

1- Diskriptive (Betimleyen) Sistem: Bütün akrabaların ego ile ilişkisini gösteren ayrı ayrı isimler kullanılır. Amca, teyze, kuzin, kuzen gibi. Bazen amca yerine Araplarda olduğu gibi "babanın erkek kardeşi" olarak da sınıflandırılır. Burada akrabanın ego ile ilişkisi tarif edilir.

2-Sınıflayıcı Sistem: Diskriptive sistemin zıddı olup, kullanılan terimler iki ya

da daha fazla akraba sınıflarında bulunan kişilere kullanılır. Böylece, örneğin yaş ile cinsiyet ayrılmadan ya da nesil farkı gözetmeden bir grup akrabaya bir isim verilir. Baba grubuna büyükbaba ve amca girer. Avustralya'daki kavimlerde olduğu için "Avustralya sistemi" olarak da adlandırılmıştır.

3-Karışık Sistem ise, yukarıdaki iki sistemin karışımı ile meydana gelir. Batı Avrupalıların ve Eskimoların sistemi böyledir. (Güvenç 1999:237).

2.1.5. Akrabalık Adlarında Sınıflayıcılık ve Tanımlayıcılık

Akrabalık adları çok çeşitlidir. Bazı toplumlarda her akrabanın ayrı bir adı vardır. Bazılarında ise baba ya da anne, falancanın babası ya da annesi olarak tanımlanır. Burada ferdin ismi ya da akrabalık terimi kullanılacak yerde çocuğun adı ile ebeveyn adı birleştirilmiştir (Ayşe'nin babası vb.).

“Morgan (1870), akrabalık sözcüklerinin "sınıflayıcı ve "tanımlayıcı" nitelikleri ve görevleri üzerinde durmuştu. Morgan'a göre, akrabalık sözcüklerinin önce *tanımlayıcı* bir görevi vardır. Sözcüğü, "dayı" sözcüğü anne'nin erkek kardeşini tanımlar. Ancak belli bir toplumda, aynı sözcük başka kişiler ve ilişkiler için de kullanılıyorsa, sözcüğü, anne'nin babası için, ya da "kabadayı", "dayısı olmak", "dayısına dayanmak" gibi; o zaman, "dayı" sözcüğü *sınıflayıcı* bir kategori olmaktadır. Öyleyse, akrabalık sözcükleri, yalnızca bir kişiyi ya da ilişkiyi değil, karşılıklı bir sosyal ilişkiyi, sözcüğü, dayı-yeğen ilişkisini, "dayı ile yeğenin karşılıklı görev ve sorumluluklarını, sevgi, saygı ve görevlerini gösterir. Sistem içinde, kime "dayı" adı veriliyorsa, onunla kişi arasında dayı-yeğen ilişkisine benzer bir ilişki vardır, "dayı" adı verilen kimse anne'nin erkek kardeşi olmasa bile. Morgan'a ve onu izleyenlere göre, akrabalık sözcüklerinin asıl önemi, *tanımlayıcı* niteliklerinden çok *sınıflayıcı* görevlerinden gelmektedir.

Radcliffe-Brown (1952 : 49) bu konuya ek olarak şunları söylemiştir: Akrabalık sözcüklerinin *tanımlayıcı (descriptive)* olmaları, onların *aynı zamanda sınıflayıcı (classifactory)* görev yapmalarına engel değildir. Tıpkı, temiz hava ve güneş almak, dışarıyı görmek için açılan *pencerenin* dışarı ile başka türlü ilişkiler kurulmasına engel olmayışı gibi. Birçok ilkel ve geleneksel toplumun yaptığı gibi tersine, Türkçede baba ile babanın erkek kardeşini (amcayı) tek bir kategori olarak sınıflamayız. Amca sözcüğünü tanımlayıcı olarak kullanırız. Fakat bu bizim "Amca, babanın yarısıdır." deyimimize engel olmaz. Deyimin anlamı

sınıflayıcıdır. Amca, baba gibi, yakın, saygıdeğer bir kişidir, yeğenine karşı sanki bir baba gibi görevleri, sorumlulukları vardır.” (Güvenç, 1999:237-238).

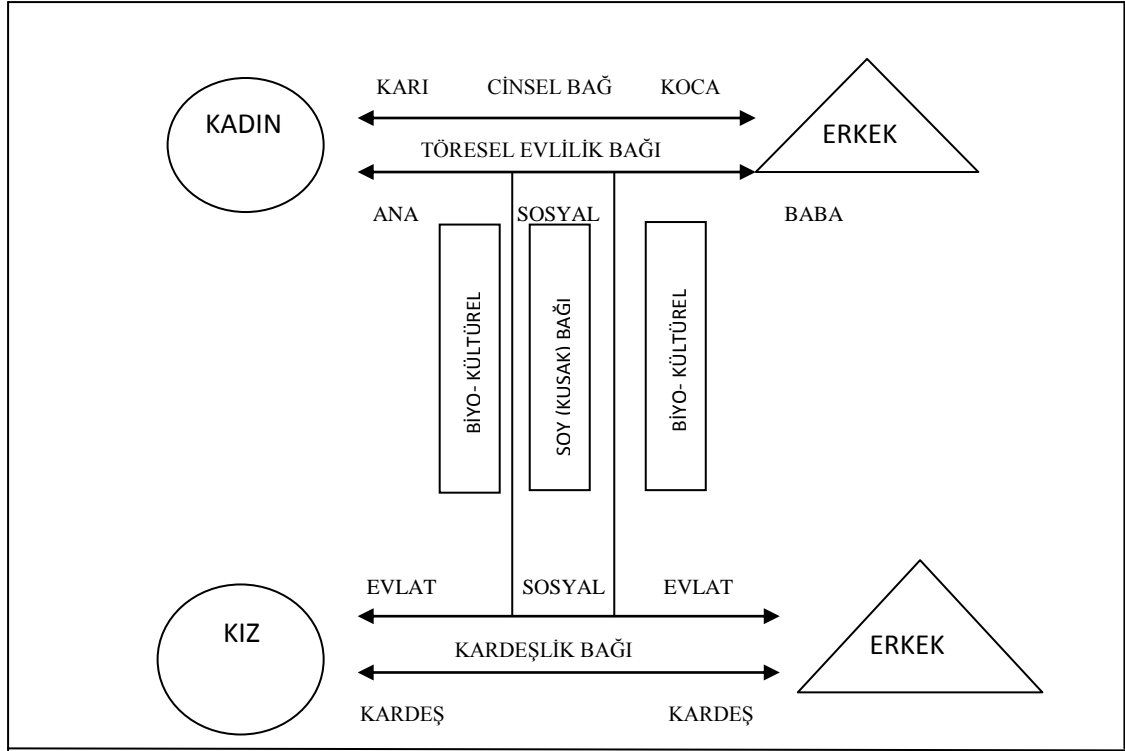
2.2. AKRABALIĞIN YAPI TAŞI “İ-GRUBU”

“İ-Grubu” akrabalığın temelini oluşturan sistemdir ve Güvenç eserinde bunu ayrıntılarıyla şu şekilde anlatmıştır:

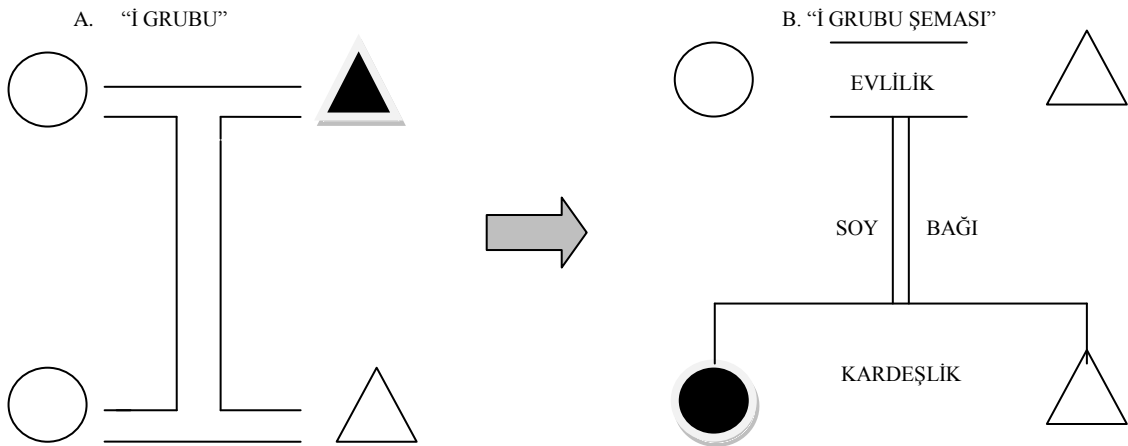
“Kadınla erkek, karı ile koca, ana ile baba; çocuklar ve kardeşler arasındaki karşılıklı ilgi ve ilişkilerin toplamı büyük bir "I" harfine benzediği için (Şekil 1), iki erkek ve iki dişi cinsten kurulu bu gruba, "İ-Grubu" adı verilmiştir. İ-Grubu, kuramsal bir gruptur. Çünkü her ailenin iki çocuğu olmadığı gibi, ailedeki cinslerin eşit sayıda olması da şart değildir. "İ-Grubu"nu oluşturan kişilikleri, evcil rolleri ve ilişkileri, Şekil 2’de gösterildiği gibi, basitleştirmek ve Şekil 3’teki gibi şemalaştırmak mümkündür. "İ-Grubu", dikkat edilirse "evlilik" ve "kardeşlik" adı verilen iki alt gruptan ve bu alt grupları birleştiren bir "soy bağı"ndan oluşmaktadır. Basitleştirme ve şemalaştırmada, karı koca, ana baba ilişkilerine kısaca *evlilik*, çocuklar veya kardeşler arasındaki ilişkilere, kısaca *kardeşlik*: *evlilik* grubu ile *kardeşlik* grubu arasındaki karşılıklı ilişkilere ise *soy bağı* adı verilmiştir.

"İ-Grubu" şemasında, *evlilik* ilişkisi matematikte kullanılan eşit (=) işareti ile; soy bağı düşey bir çizgi (|) ile; kardeşlik ilişkisi ise, kardeşlerin aynı soydan geldiklerini belirtmek üzere, soy bağına paralel çizgi parçacıklarını birleştiren yatay bir çizgi (→) ile gösterilir. Yatay kardeşlik çizgisi altındaki kısa dikey çıkmalar ise (┌┐) kardeş sayısını göstermektedir. Şemada dişi bireyler (O) ile, erkek bireyler ise üçgenle (Δ) gösterilir.

Kuramsal olarak, "İ-Grubu" içindeki ve "İ-Grupları" arasındaki her türlü ilgi ve ilişkiler bu tip şemalar yardımıyla gösterilebilir. Ancak, "İ-Grubu" şemasıyla akrabalık sistemlerini çözümleyebilmek için gruptaki erkek (Δ) ve dişi (O) cinsiyet rollerinin ayrı ayrı saptanması gereklidir.”(Güvenç, 1999:245).

ŞEMA: 1 İ-Grubu Şeması (Güvenç, 1999:245)

ŞEMA:2 İ-Grubu Şeması (Güvenç, 1999: 245)

ŞEMA:3 İ-Grubu Şeması (Güvenç, 1999:245)

OKUMA ANAHTARI

KİŞİ: Sistemde Esas Alınan:

:Erkek Kişi

: Dişi Kişi

: Erkek

:Kadın (Kız)

: Evlilik Bağı

: Soy (Kuşak) Bağı

: Kardeşlik Bağı

2.2.1. Akrabalık İlişkilerinin Kişi'ye Göreliliği

İ-Grubundaki kişilerin akrabalık rolleri veya akrabalık sözcükleri, grup içindeki her *kişiyeye* göre değişiklik gösterir. Ancak kimin kime göre ne olduğu açıkça belli değildir. İşte bu belirsizliği ortadan kaldırmak için, büyük siyah noktalar(●) ve içi dolu üçgenler (▲) kullanılır. Siyah veya dolu simgeler, sistem açıklamasında esas alınan *kişiyi* gösterir. Eğer kişinin cinsiyeti, ilişkileri etkilemiyorsa, yani ifadeleri değiştirmiyorsa, sadece *kişi* yazılır. Herhangi bir akrabalık sistemini incelemek için, ilişki ve sözcüklerin hangi *kişiyeye* göre alındığının belirtilmesi gereklidir. Bu kurala da akrabalık sisteminin "kişiyeye göreliliği" adı verilir. (Güvenç, 1999:246).

2.2.2. İ-Grubunun Akrabalık İlişkileri ve Kısaltılmış Sözcükler

İ-Grubundaki 4 kişi arasında, 8'i tekli ve 4'ü ikili olmak üzere toplam 12 ilişki ve bunları belirten 12 sözcüğün olduğu görülür.

Bu ilişki ve sözcükler *kişinin* İ-Grubu içindeki yerine göre değişir. Kişinin İ-Grubundan söz edildiğinde, bir belirsizlikle karşılaşılır çünkü herhangi bir akrabalık sisteminde, evli olan kişilerin *en az* iki tane İ-Grubu vardır. Birisi *kişinin* ana baba kuşağında (üstte) bulunduğu İ-Grubu; ikincisi *kişinin* çocuklar kuşağında (altta) bulunduğu İ-Grubu; bu yüzden *kişinin* İ-Grubu denildiğinde, bu gruplardan hangisinin söz konusu olduğu belirsizdir, ikisi de ya da iki gruptan herhangi biri olabilir. Bu belirsizliği gidermek için Güvenç şöyle bir yol izlemiştir: "*Kişinin* İ-Grubu" denildiğinde, *kişinin* alt kuşakta ya da kardeşler kuşağında bulunduğu İ-Grubu anlaşılacaktır. (Güvenç, 1999:246).

Güvenç'in oluşturduğu teoreme göre: "Akrabalık ilişkileri 'İ-Grupları'ndan oluşan bir sistemdir."

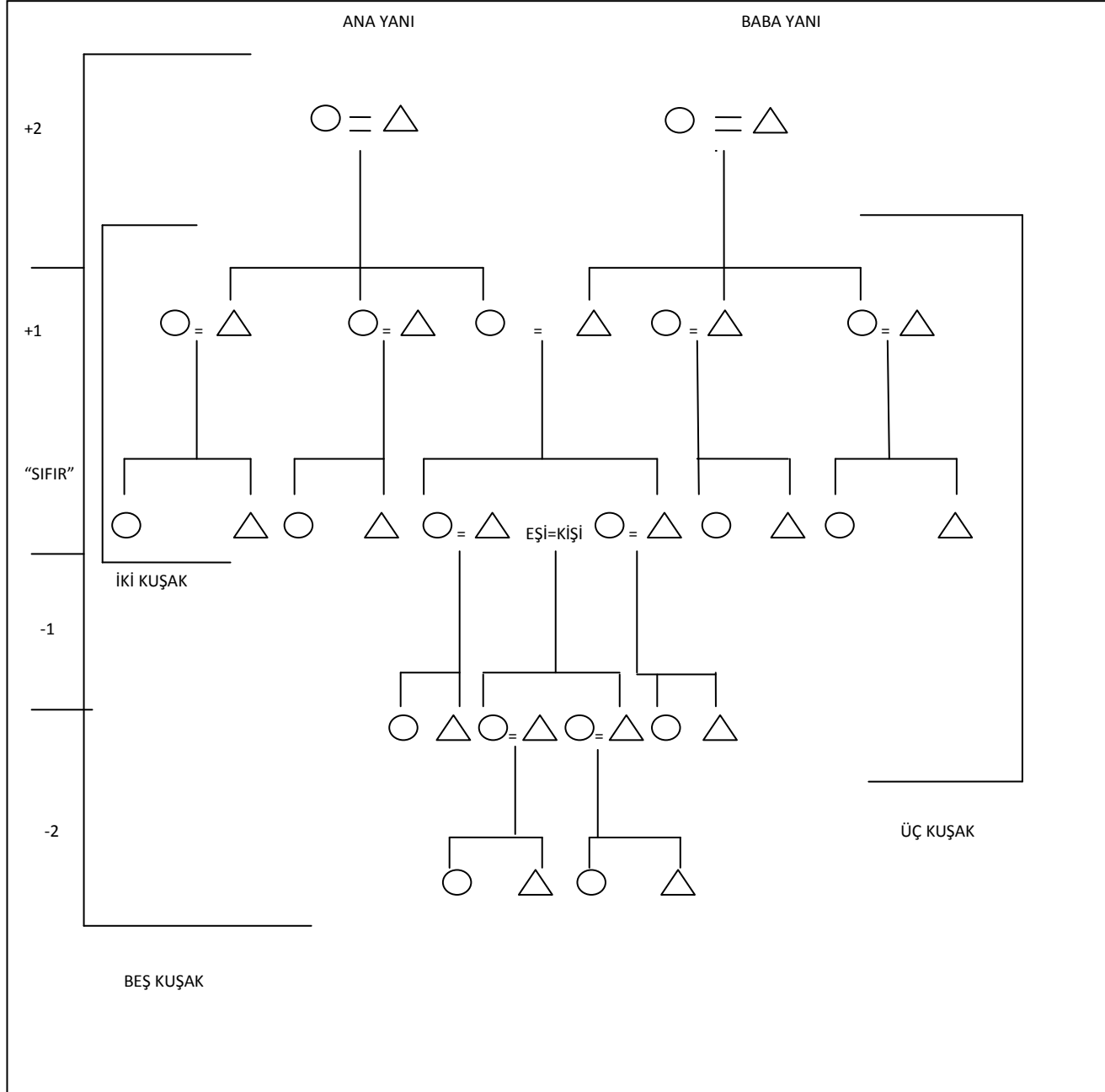
"Akrabalık, İ-Gruplarının *evlilik* ya da *kardeşlik* ilişkileriyle *yatay* yönde; *soy bağı* ilişkileriyle *düşey* yönde büyümesinden oluşan bir sistemdir. İ-Gruplarından akrabalık sistemini türetmek için, önce *kişinin* İ-Grubu ile *kişinin* anne ve babasının İ-Grupları çizilir. Bu üç İ-Grubu üç kuşaklık bir akrabalık şeması verir. İlgili *kişilerin* akrabalık ilişkileri ve sözcükleri böyle bir şema üzerinde toplu olarak gösterilir.

İkinci olarak *kişinin* evlatlarının İ-Grubu ile, kız ve erkek kardeşlerinin evlatlarının İ-Grupları ve *kişinin* kız ve erkek evlatlarının İ-Grupları çizilir. Beş ayrı İ-Grubu, üç kuşaklık bir sistem şeması verir. *Kişinin* kendi kuşağından evvelki iki kuşakta bulunan akrabalarıyla, *kişinin* kendi kuşağından sonraki iki kuşakta bulunan akrabaları, tek bir şemada birleştirilebilir. Bu durumda akrabalık sisteminin İ-Gruplarından oluştuğunu açıkça göstermektedir.” (Güvenç,1999:247).

2.2.3. Standart Şemalar

Güvenç; standartlaştırılmış akrabalık şemalarını, yaşça “*kişi*”den küçük ve büyük akrabalar için ayrı sözcüklerin kullanıldığı sistemlerde yetersiz olduğunu belirtir. Böyle sistemlerde, sözgelişi Türkçede ve Çince olduğu gibi, "abla" yı kız kardeşten, "ağabey"i erkek kardeşten ayırmak için *kişinin* kardeşler grubuna birer kız ve erkek kardeşin eklenmesinin uygun olduğunu söyler (Güvenç,1999:247).

2.2.4. Kişiyeye Göre Akrabalık Şeması

ŞEMA 4: KİŞİ'YE GÖRE STANDART AKRABALIK ŞEMASI (Güvenç,1999:248).

2.3. AKRABALIK SİSTEMLERİNİN YERYÜZÜNE DAĞILIŞI

G. E. Murdock, akrabalık sistemlerini altı grupta ele almış ve altı tipli akrabalık terminolojisini oluşturmuştur. Bu tipler: İrakuva, Crow, Omaha, Havai, Eskimo ve Sudan'dır. Güvenç ise Crow ve Omaha akrabalık tipini aynı gruba almış ve beş tipli akrabalık tipinin yeryüzündeki dağılışını aşağıdaki tabloda göstermiştir.

Standart Sistemler	Yüzde (%)*	Kişinin iki kuşaktaki 16 ilişkisi için sistemin kullandığı sözcük sayısı
İrakuva (Iraquois)	19	8
Crow-Omaha (Hopi)	12	8
Havai	30	4
Eskimo	8	7
Sudan	1	16
Diğerleri	30	---
Tüm örneklem (862)	% 100	

TABLO:1 Akrabalık Sistemlerinin Yeryüzüne Dağılışı (Güvenç, 1999:251)

Bu tür tipler Balaman şu şekilde anlatmıştır:

“Bu tipte paralel kardeş çocukları (amca ve teyze çocukları), kardeşleri ve aykırı kardeş çocukları (hala,dayı çocukları) ilinti içerisinde gruplandırmayı temel almıyordu.” (Balaman 1982: 7-8).

“Bu akrabalık tipleri şu şekilde açıklanabilir:

1. Eskimo Tipi: Paralel kardeş (amca, teyze) çocuklarıyla aykırı kardeş (dayı, hala) çocukları eşitlenir ancak kardeşlerden ayrı tutulur.

2. Hawai Tipi: Gerek paralel gerekse aykırı kardeş çocukları kardeşlerle aynı tutulur ve aynı terimlerle adlandırılır.

3. İroquois Tipi: Paralel kardeş çocuklarıyla kardeşler aynı grupta sayılır ve aynı adlandırılırken, aykırı kardeş çocukları ayrı tutulur.

4. Sudan Tipi: Gerek aykırı, gerekse paralel kardeş çocukları ve kardeşler ayrı ayrı adlandırılıp, ayrı ayrı terimlerle betimlenir.

5. Omaha Tipi: Paralel kardeş çocukları, kardeşlerle eşitlenmişler ancak aykırı kardeş çocuklarından dayı çocukları anneyle dayı grubunda sınıflanır; hala çocuklarıysa kendi çocuklarıyla eşitlenir.

6. Crow Tipi: Paralel kardeş çocukları genelde eşitlenmiş ancak aykırı kardeş çocuklarından hala çocukları halayla baba grubunda sınıflanır; dayı çocuklarıysa kendi çocuklarıyla eşitlenirler." (Murdock, 1949: 223-224).

2.4.TEK SOYDANLIK

Balaman tek soydanlık konusunu inceleyebilmek ve yaygın deyiimiyle ana soyu-baba soyu ayrımını yapabilmek için, tekrar "İ-Grubu"na dönmek gerektiğini belirtir. İ-Grubundaki kuşaklar bir soy bağı ile birbirine bağlıdırlar. "Soy" sadece İ-Grubunda başlayan ve orada biten bir tercih olsaydı sorun çıkmazdı ancak kardeş ya da aynı soydan olmamaları gereken anne ve babaların soy bağları birbirinden farklıdır. O vakit, çocukların "soy kökü" sorunu ile karşılaşılır. Yeryüzündeki kültürlerin büyük bir çoğunluğunda, *ya fiilen ya* da en azından *biçim* olarak bu iki soydan birisi (ötekine) tercih edilmekte ve ön planda tutulmaktadır. Ana ve baba soyundan birinin ötekine tercih edilmesine "tek soydanlık" denir. Tanıma göre, tek soydanlığın iki türü vardır:

(1) **Ana soyu:** Bir İ-Grubundaki kardeşler, geleneksel olarak annenin soy bağından, baba ise başka soydan sayılıyorsa bu tür İ-Gruplarından oluşan akrabalık sistemine "ana soyu" denir.

(2) **Baba soyu** (ana soyunun zıttı ve simetriği olarak): Bir İ-Grubundaki kardeşler, geleneksel olarak babanın soy bağından; anne ise ayrı bir soydan sayılıyorsa bu tür İ-Gruplarından oluşan akrabalık sistemine "baba soyu" adı verilir (Güvenç, 1999:255).

2.5. İKİ YANDANLIK

Balaman'a göre; eğer İ-Grubunda bulunan kardeşler açısından ana ya da baba soylarından birisi ötekine üstün tutulmuyorsa yani annenin soyu ile babanın soyu birbirine *denk* sayılıyorsa o zaman *tek soy* kavramı önem ve anlamını bir dereceye kadar yitiriyor demektir. Bu tür İ-Gruplarından oluşan akrabalık sistemlerine "iki yanlı" denmektedir. İki yanlı sistem, bu durumda tek soydanlığın karşıtıdır. Şekil 3'teki standart akrabalık şemasında, simetrik ve birbirine denk olan "ana ve baba yanları" görülmektedir. Tek soydanlığın karşıtı olarak burada "iki yandanlık" deyiminin kullanılması da dikkat çekicidir. (Güvenç, 1999:255). Türklerdeki akrabalık sistemi de "iki yanlı" bir sistemdir. Oluşturduğumuz tabloda akrabalık sistemi ana ve baba tarafından eşit ve simetrik bir şekilde gelişmektedir. (Bk. Tablo:2)

2.6. DIŞ EVLİLİK - İÇ EVLİLİK

Yukarıda, ana soyu ile baba soyu ayrımı ve tanımı yapılırken, ana ve babanın *kardeş olmadıkları* (ve olamayacakları) sanki bir veri olarak kabul edilmişti. Bu veri doğru olarak kabul edilebilir. Çünkü bu, evrensel yakın düzeyde, *yaygın* bir töredir. Ana ve babanın ayrı soylardan gelmesi kuralına, antropolojide "dış evlilik" töresi denmektedir. Ana soyu sisteminde baba, baba soyu sisteminde ana, ayrı soylardan gelmek zorundadır. Demek ki "dış evlilik" kuralı birçok akrabalık sisteminde geçerlidir ve uygulanmaktadır. Ancak hemen belirtilmelidir ki dış evlilik kuralının uygulanabilmesi için toplumu oluşturan akrabalık sistemlerinin soy ayrımı yönünden birbirine benzer olması gerekir. Bir ana soyu sistemi ile bir baba soyu sistemi ilişki kuramazlar, bir toplumu oluşturamazlar. Çünkü birbirleriyle gelin güvey alışverişi yapamazlar. Birinin istediğini öteki veremez nitelikte berikinin verdiği ise ötekinin ihtiyacı yoktur. "Dış evlilik" kuralı tam anlamıyla evrenseldir denemez çünkü kavram olarak onun tam karşıtı olan bir "iç evlilik" kuralı da bulunmaktadır. İç evlilik, tanım olarak, içten ya da soydan biriyle evlenmektir, elbette ki evlenilecek kişi "çok yakın" olmamak şartıyla. (Güvenç, 1999:255).

2.7.PARALEL VE ÇAPRAZ KUZEN EVLİLİKLERİ

“İç ve dış evlilik kurallarıyla yakından ilgili olarak ilkel ve modern toplumlarda rastlanan iki evlilik biçimi vardır ki, antropoloji literatüründe, "paralel ve çapraz kuzen evliliği" adıyla geçer.

- 1) **Çapraz Kuzen Evliliği:** Aynı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliğidir.
- 2) **Paralel Kuzen Evliliği** Aynı cinsten kardeşlerin çocuklarının evliliğidir.” (Güvenç, 1999: 257).

Çapraz kuzen evliliği, paralel kuzen evliliğine göre dünyada daha yaygındır. Bu tür evlilik (ilkel, geleneksel ve modern olsun) hemen her toplumda tercih edilmektedir. Bu tercihin nedeni antropologları uzunca bir süre düşündürmüştür. Çünkü biyolojik, genetik veya soyaçekim bakımından, paralel kuzenlerle çapraz kuzenler birbirine aynı derecede yakın ya da uzak olmalarına rağmen neden çapraz kuzen evliliğinin dış evlilik kabul edildiği sorusuna cevap bulunamamıştır. Aslında soy bağına ve soy kavramına göre erkek veya kız kardeşler, cins ayrımı yapılmadan "aynı *soydan*" olmalarına rağmen bu ayrımı kimse çözememiştir.

Bu sorunun cevabını alabilmek için Balaman (1982) yeniden ana soyu ile baba soyu ayrımına dönmek gerektiğini belirtir.

Ülkemizde de çapraz kuzen evliliğinin paralel kuzen evliliğine göre daha çok tercih edildiği görülmektedir.

2.8 Antropolojik Açıdan Akrabalık Adlarının Gruplandırılması

Akrabalık adlarının akrabalık sistemi içindeki sınıflandırılması genel olarak şöyledir:

1. Soya dayalı akrabalık terimleri
2. Evliliğe dayalı akrabalık terimleri
3. Sonradan kazanılan düzmece akrabalık terimleri

3. BÖLÜM

TÜRKLERDE AKRABALIK

3.1. Türklerde Ailenin Önemi

Ailenin toplum içinde dini, ekonomik, siyasi birçok fonksiyonu bulunmaktadır. Ancak aile insan neslini üretme ve sosyalleştirmedeki birincil grup olma fonksiyonu ile hem insan neslinin devamında hem de toplumun devamlılığında ve şekillenmesinde vazgeçilmez bir sosyal kurumdur. (Açık, 2010:2).

Türklerde aile en önemli unsurdur. Bütün kültürel ve sosyal değerleri bünyesinde toplar. Kültürü nesilden nesile aktarır. Manevi bağlar ailede çok kuvvetlidir. Orta Asya'da yaşayan Türkler göçebe hayatı sürseler de "boy" büyük ailenin ilk kademesi idi. Boyun bir "lakab"ı yani bir soyadı vardı. Ana soyundan olan boylar olduğu gibi sonraları baba soyundan olan boylara da rastlanmıştır. Eski Türk ailesinin adı Batı Asya Türklerinde yedinci göbeğe, Doğu Asya Türklerinde ise dokuzuncu göbeğe kadar sürdürülürdü. Ziya Gökalp'e göre aile, yuva, boy sırası ile gelişim göstermiştir. Mehmet Eröz'e göre kültürdeki inanışlar, adetler, kurallar bütünü ile klan ailesinden gelişmiş ve yaşatılmıştır. (Nirun, 1994:23).

3.2. Türklerde Oba ve Klan Sistemi

Türklerin akrabalık sisteminde "atasoyluluğun" egemen olduğu bilinmektedir. Bu sisteme bağlı olarak "avul" (oba, lineage) ve kabile (klan) gibi gruplar oluşmaktadır. Avul (oba, lineage); soy şecerelerini ortak bir ataya dayandıran, bunu geriye doğru aşama aşama takip edebilen ve aynı mekânı paylaşan insan grubuna denir. Klan ise grup üyelerinin ortak bir atadan meydana geldiklerine inanmalarına rağmen bunu geriye doğru takip edemeyen ve aynı mekânı paylaşamayan insanların oluşturduğu birlikteliğe denir. (Tutar, 2007:157-158).

3.3. Türklerde "Baba Soy"

Türklerin soyu belirlemede patrilineal soy kuralını benimsediklerini ileri süren araştırmacılar bulunmaktadır. Bunlardan biri olan Altuntek konuyu şu şekilde açıklamıştır:

Türkiye'de (ve Orta Doğu ülkelerinde) baba soyu çizgisinin (patrilineal) izlendiği tek yanlı bir soy sisteminin var olduğu konusunda birçok araştırmacı

hemfikiridir. Bu yapı ancak kızın soy dışına verilmesi ve dışarıdan kız alınması yani dış evlilik kuralı ile oluşabilir. Oysa kız evlatların kuşaklar boyu baba soyu içinden biri ile evlendirildiği (lineage endogami) uygulamada, tek yanlı soy sisteminden farklı bir özellik ortaya çıkmaktadır. Bu Murphy ve Kardan'ın (1956,1967) ifadesiyle görünmeyen iki yanlı bir yapıdır. Çünkü kuşaklar boyu uygulanan soy içi evlilikte kadın ve erkeğin atası birbirine karışmakta, tek yanlı özellik belirsizleşmektedir. Bu yüzden yapılacak betimlemelerde sadece hangi soy çizgisinin izlendiğine değil, aynı zamanda soy içi evliliğin normatif olarak uygulanıp uygulanmadığına da bakmak gerekmektedir. (Altuntek, 2001:25).

3.4. Türklerde Akrabaların Gruplandırılmasında Kullanılan Sistemler

Türkler akrabalıklarını gruplandırırken diskriptive (betimleyici) sistemi kullanmışlardır. Bu sistemde bütün akrabaların ego/kişi ile ilişkisini gösteren ayrı ayrı adlar kullanılır. Amca, teyze, kuzen gibi... Bazen teyze yerine annenin kız kardeşi, kuzen yerine halamın oğlu gibi adlar da kullanılabilir. Bu durumda akrabaların ego ile ilişkisi tarif edilir. Güllüdağ, bu konuda şunları söylemektedir:

“Türk topluluklarında akrabalık bağlarının çok sıkı olduğu bilinmektedir. Türkçede her tür akrabalık için ayrı ayrı terim kullanılmaktadır. Çoğu dilde bir tek kelimenin birden fazla akrabalık bağını karşılamasına rağmen (İngilizce aunt: teyze, hala; uncle: amca, dayı), Türkçede gerek standart dilde gerekse halk ağzlarında da akrabalık ilişkilerinin her biri için farklı akrabalık terimleri kullanılmaktadır.” (Güllüdağ 2012: 205)

3.5. Türklerde Akrabalık Tipi

Türklerin akrabalık tipi, yeryüzündeki akrabalık tiplerinden Sudan tipine göre şekillenmiştir. Bu tipte gerek aykırı gerekse paralel kardeş çocukları ve kardeşler ayrı ayrı adlandırılıp ayrı ayrı terimlerle betimlenir.

3.6. Türklerdeki Akrabalık Sisteminin Eğilimi

Türklerdeki akrabalık sistemi Güvenç'in tasnifine göre “iki yanlı / iki yandan” bir sistemdir. Anne ve baba tarafındaki akrabalar birbirine eşit ve simetrik şekilde dağılmışlardır.

3.7. Türklerde Dış-İç Evlilik

Türklerde hem iç evlilik hem de dış evlilik görülmektedir. Yalnız dış evliliğe doğru bir meyilin olduğu söylenebilir. İç evliliğin yapılmasında pek çok sebep (mirasın bölünmek istenmemesi, güven ihtiyacı vb.) olduğu için tercih edilmektedir.

3.8. Türklerde Çapraz-Paralel Kuzen Evlilikleri

Türklerde çapraz kuzen evliliklerinin daha çok görüldüğü söylenebilir. Çapraz kuzen evliliklerinin sosyal antropolojiye göre dış evlilik kabul edilmesi bu tercihin sebeplerinden biridir. Dayı kızı, hala oğlu evlilikleri amca oğlu, teyze kızı evliliklerinden daha çok yapılmaktadır.

3.9. Türklerde Polijeni (Çok Karınlık)

Türklerde polijeni (polygeny, çok karınlık), az da olsa görülmektedir. Bu durumda İslamiyet'in etkisi büyüktür. Daha çok kırsal alanda olmakla birlikte pek çok bölgede rastlanmaktadır.

3.10. Türklerde Akrabalık Adlarının Tarihsel Süreci

Türk dili akrabalık adları bakımından çok çeşitlilik gösterir. Bu durum Türk toplumunda aile kurumunun ve akrabalık ilişkilerinin çok önemli ve özel bir konuma sahip olduğunun da bir göstergesidir. (Aydemir, 2012:125).

Türklerdeki akrabalık adlarının varlığıyla ilk olarak Türk aile örgütünün en eski kaynağı olan Divân-ı Lügâti't-Türk'te karşılaşılmaktadır. Kaşgarlı Mahmut eserinde, tüm "aile birliği, soy ve sopy" anlamındaki "uguş/oğuş" kelimesini kullanmıştır. Aslında kelime eski çağlardan kalmış olduğundan hem "toplum" hem de "akrabalık" anlamında kullanılmıştır. Kaşgarlı, buna bir tanık olmak üzere oğuşlan- sözüne "aile, hısım, akraba" gibi geniş anlamda kullanılan bir kelime vermiştir. Anlaşılan şudur ki Kaşgarlı, anlamsal yolla durmadan türeyen ve dallanıp budaklanan akrabalıklarla ilgilenmemiştir. Ancak günümüzdeki akrabalık adlarına baktığımızda oldukça geniş bir söz hazinesiyle karşılaşmaktayız. Bugünkü toplum hayatımızda da yerleşmiş bulunan bu ayrı ayrı adlandırmalar az çok coğrafi yerleşme şartlarından ileri gelmiş olsa gerekir (Caferoğlu, 1972: 23-24).

Değişme aşamalarını çabuk geçiren bu türden kelimeler, genellikle aile örgütü arasındaki akrabalık ilişkileri düzenine, sürekli yeni yeni eklemeler yapmaktadır. Bu yüzden ister istemez akrabalık adları da durmadan değişmektedir.

Dünyadaki diğer milletlerle karşılaştığımızda Türklerdeki akrabalık adları sayı bakımından oldukça zengin olduğu söylenebilir. Türklerin binlerce yıldan beri süzerek taşıdığı yüksek kültürün unsurlarından birisi de kendine özgü aile yapısı ve akrabalık sistemidir.

3.11. Türklerde Akrabalık Adlarının Sınıflandırılması

Akrabalık adlarını; Oğuz Ergene (Ergene, 2013:1583-1584) ve Ali Rıza Balaman (Balaman, 1982:11) şöyle sınıflandırmıştır:

1. Soya dayalı akrabalık adları (Ailenin üreme etkinliği sonucu kana dayalı olarak ortaya çıkan akrabalık)
2. Evliliğe dayalı akrabalık adları (Evlilik bağıyla kurulan akrabalık)
3. Sonradan kazanılan (düzmece) akrabalık adları

Yong Song Li (Li, 1999:21) ve Serdar Yavuz (Yavuz, 2013:4596-4603) “Türk Dillerinde Akrabalık” adlı eserinde sonradan kazanılan (düzmece) akrabalık terimlerini yaptığı tasnife almamıştır.

Emiroğlu, “Türkçe Sözlükteki Akrabalık Adlarının Tasnifi” adlı makalesinde ise diğer dilcilerden farklı olarak şöyle bir tasnifte bulunmuştur:

1. “Eş anlamlılık Bakımından Akrabalık Adları
2. Yaşa Bağlı Büyüklük-Küçüklük Bakımından Akrabalık Adları
3. Cinsiyet Bakımından Akrabalık Adları
4. Akrabaların Birbirine Yakınlık Dereceleri Bakımından Akrabalık Adları

4.1. Kan Hısımlığı

4.1.1. Birinci Derece Akrabalık

4.1.2. İkinci Derece Akrabalık

4.1.3. Üçüncü Derece Akrabalık

4.1.4. Dördüncü Derece Akrabalık

4.2. Kayın Hısımlığı

4.2.1. Birinci Derece Akrabalık

4.2.2. İkinci Derece Akrabalık

4.2.3. Üçüncü Derece Akrabalık

4.2.4. Dördüncü Derece Akrabalık

5. Öz-Üvey Olma Durumuna Göre Akrabalık Adları

6. Kültürel Yakınlaşma ve Geleneklere Göre Akrabalık Adları

7. Kadına ve Erkeğe Göre Akrabalık Adları

8. Baba, Anne ve Kardeşler Tarafından Oluşmasına Göre Akrabalık Adları

9. Medeni Duruma Göre Akrabalık Adları

10. Birden Fazla Akrabalık Durumunu Karşılmasına Göre Akrabalık Adları

11. Çokluk ve Teklik Anlamıyla Kullanımına Göre Akrabalık Adları

12. Yapı Bakımından Akrabalık Adları

13. Türkçe, Yabancı ve Karışık Olma Durumuna Göre Akrabalık Adları” (Emiroğlu, 2012: 1695)

Farklı verilerden yola çıkılarak oluşturulan bu tasnif çalışmamızın şekillenmesinde de önemli bir yere sahiptir. Çalışmada bütün bu tasniflerden yola çıkılarak ve sosyal antropolojinin verilerinden yararlanılarak şöyle bir sınıflandırma yapılmıştır:

1. Kan (Soy) Yoluyla Oluşan Akrabalık

“Anne, baba, ebeveyn, kardeş, ağabey, abla, kız kardeş, erkek kardeş, bacı, çocuk, torun, ahfat, anneanne, babaanne, nine, dede, ata, teyze, dayı, hala, amca, kuzen, kuzin, yeğen.”

2. Evlilik Yoluyla Oluşan Akrabalık

“Dünür, kayınbaba, kaynana, karı, koca, yenge, gelin, damat, elti, görümce, kayınbirader, baldız, enişte, bacanak, kuma, taygeldi, üvey anne, üvey baba, üvey evlat, üvey kardeş.”

3. Sonradan Kazanılan (Uydurma) Akrabalık

“Sütkardeş, sütanne, sütnine, sütbaba, sutoğul, sütkız, kan kardeş, yol kardeş(i), ahretlik, sağdıç, yenge (Oğlan yengesi / kına yengesi / kına anası), ad babası, kirve, besleme, haminne.” şeklinde oluşturulmuştur.

3.12. Akrabalık Adlarının Dolaylı/Dolaysız Adlandırılması

Akrabalıklar adlandırılırken “dolaylı” ve “dolaysız” bir yol izlenmektedir. “Dolaysız adlandırma”da; anne, baba, enişte, kuzen gibi söylendiğinde doğrudan o kişinin anlaşıldığını görmekteyiz. “Dolaylı adlandırma”da ise amcakızı, dayıoğlu, anneanne gibi akrabalık adlarını görüyoruz. Bu akrabalık adları direkt o kişi için farklı bir ad verme yoluyla değil önce bir akrabayı gösterip onunla ilintili başka bir akrabayı belirttiği için “dolaylı adlandırma” terimi uygun görülmüştür.

3.13. Eş Anlamlılık Bakımından Akrabalık Adları

Dilimiz akrabalık adlarının çokluğunun yanı sıra akrabalık adlarının eş anlamlılığı bakımından da sayıca zengin bir dildir. Aşağıda TDK Güncel Türkçe Sözlük’te yer alan akrabalık adlarının eş anlamlısı olanları şöyledir:

“Abi (Ağa, Ağabey, Ede, Efe), Baba (Peder), Amca Kızı (Böle, Emmi Kızı, Kuzin, Yeğen), Amca (Emmi), Analık (Üvey Anne), Anne (Valide), Anneanne (Ebe), Besleme (Besleme Kız, Beslemelik, Beslek), Büyükanne (Kadınnine, Nine), Çocuk (Bala, Çağa, Etfal, Evlat, Kerime, Kız, Kızan, Mahdum, Oğul, Oğlan, Sabi, Sübyan, Yıfıl, Uşak, Velet), Damat (Güveyi, İç Güveyisi), Dayı Kızı (Böle, Kuzin, Yeğen), Dayı Oğlu (Dayızade, Böle, Kuzen, Yeğen), Dede (Büyükbaba, Büyükpeder), Evlatlık (Oğulluk),

Hala Kızı (Böle, Kuzin, Yeğen), Hala Oğlu (Böle, Halazade, Kuzen, Yeğen), Hala (Bibi), Hemşirezade (Yeğen), Kardeş (Ahi, Birader, Dadaş), Karı (Avrat, Ayal, Eş, Ehil, Gelin, Refika, Hanım, Heram, Hatun, Zevce) Kayın (İni, Kayınbirader), Kayınbaba (Babalık, Kayınpeder, Kaynata), Kayınvalide (Hanımanne, Kaynana), Kız Kardeş (Bacı, Hemşire, Şvester), Koca (Ağa, Ehil, Eş, Refik, Zevç), Teyzezade (Böle, Kuzen, Yeğen), Torun (Ahfat, Döl Döş, Oğul Uşak), Üvey Baba (Babalık), Üvey Kardeş (Taygeldi), Yenge (Bula, Gelin Abla).” (Emiroğlu, 2012:1697)

Çalışmada, başlıklar altında incelenen akrabalık adlarının eş anlamlıları Emiroğlu'nun çalışmasından alıntılanmıştır. Örneğin koca (eş, refik), üvey anne (analık) vb.

3.14. Birbirine Yakınlık Dereceleri Bakımından Akrabalık Adları

Kişinin yakınlarının kaçınıcı derece akraba olduğu doğum sayısı ile tespit edilir.

3.14.1. Kan (Soy) Yoluyla Oluşan Akrabalıklar

1. **Derece Akrabalık:** “Anne, baba, ebeveyn, çocuk.
2. **Derece Akrabalık:** Kardeş, dede, torun, anneanne, büyükanne, babaanne.
3. **Derece Akrabalık:** Amca, teyze, hala, dayı, haminne, yeğen, hemşirezade.
4. **Derece Akrabalık:** Amca kızı, amca oğlu, dayı kızı, dayı oğlu, hala kızı, hala oğlu, teyze kızı, teyze oğlu.” (Emiroğlu, 2012:1699-1700)

3.14.2. Evlilik Yoluyla Oluşan Akrabalıklar

Hukuta evlilik yoluyla oluşan akrabalığa sıhri akrabalık, kayın akrabalığı ya da dünür akrabalığı denmektedir. Bu sebeple eşlerin aralarındaki ilişki de akrabalıktır.

1. **“Derece Akrabalık:** Kayınbaba, kayınvalide
2. **Derece Akrabalık:** Baldız, görümce, kayın.
3. **Derece Akrabalık:** Bacanak, elti, enişte, yenge.
4. **Derece Akrabalık:** Dünür.” (Emiroğlu, 2012:1700-1701).

4. BÖLÜM

SOSYAL ANTROPOLOJİYE GÖRE TÜRK AKRABALIK SİSTEMİ ŞEMASI VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE AKRABALIK ADLARI

4.1. Şemanın Oluşturulma Amacı

Akrabalık sisteminin şemalaştırılması gerek antropologlar gerekse sosyologlar tarafından gerçekleştirilmiştir. Yalnız antropologların ve sosyologların yaptığı şemaların kapsamı oldukça sınırlıdır. Antropologlar, şemalarını ya üç kuşağı ya da yedi kuşağı hedef alarak oluşturmuşlardır. Hâlbuki Türklerde akrabalık dokuz kuşağa kadar çıkabilmektedir. Bu çalışmada Türk akrabalık sisteminin dokuz kuşağa göre şemalaştırılması hedeflenmektedir.

4.2. Şemanın Oluşturulmasında Kullanılan Yöntem ve Teknikler

Konuyla ilgilenen Güvenç ve Murdock oluşturdukları şemalarda genel akrabalık sistemlerini ele almışlardır. Murdock 6 kuşaktan oluşan bir akrabalık sistemini şemalaştırmıştır fakat şema yalnızca şekiller ve oklar kullanılarak oluşturulduğu için bireylerin akrabalık sistemi içindeki konumları hakkında derinlemesine bilgi vermemektedir. Bizim sistemimizde kişinin akrabalıktaki konumu, antropologların temel aldığı “ego/kişi” tanımıyla hem dişi hem de erkek temel alınarak çift yandanlık sistemine göre gösterilmiştir. Şema oluşturulurken daha önce yapılan şemalardan yararlanılmıştır ancak çalışmayı değerli kılan nokta kendine özgü sistemdir. Buna göre kimin hangi soydan geldiği, kadın mı yoksa erkek mi olduğu, kimin kardeşi, kimin yeğeni olduğu, çocuğunun veya torununun kim olduğu net olarak anlaşılmaktadır.

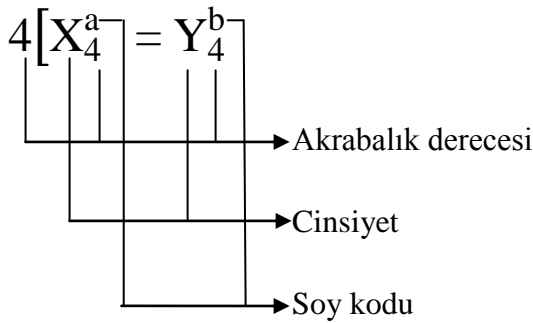
4.3. Türk Akrabalık Sistemi Şemasının Açıklaması

Şema, Türkiye Türkçesindeki ölçünlü dilde var olan akrabalık adlarının yanı sıra Türkiye Türkçesi ağızlarındaki akrabalık adları da içeriğe dâhil edilerek hazırlanmıştır. Bu sebeple diğer akrabalık sistemi şemalarına göre kapsamlıdır ancak sadece “Akrabalık Adları” başlığında” yer alan akrabalık adları sisteme dâhil edildiği için de bazı sınırlılıkları bulunmaktadır.

Sistemin en üstünde farklı soylardan gelen iki çift (karı-koca) bulunmaktadır. Farklı soylardan geldiklerini göstermek için harf kodu kullanılmıştır ve bu harf kodları kişinin sağ üst kısmına yazılmıştır. (X^a) Aynı harf koduna sahip olan bireyler kardeş olduğu için evlenemeyecektir dolayısıyla evli çiftlerin farklı soylardan gelmeleri şarttır.

Örneğin Şema:6'da gösterilen sistemin ilk çiftine bakalarsak 4. derecedeki, "a" soyundan gelen "X" kadını (X_4^a) ile 4. derecedeki "b" soyundan gelen "Y" erkeğinin (Y_4^b) evliliği görülmektedir. Sistemde ego/kişi baz alınarak kuşak numarası oluşturulduğu için en üst kısımdaki akrabalar 4. kuşağı temsil etmektedir ve kuşak numaraları kişinin sağ alt kısmında belirtilmiştir.

"X" biyolojide kadın kromozomunu temsil ettiği için tabloda da "kadın cinsiyeti" ni göstermektedir."Y" ise erkek kromozomunu sembolize ettiği için "erkek cinsiyeti" için kullanılmıştır. Tablodaki dikey çizgiler (|) soy bağı, eşitlik çizgisi (=) evlilik bağı, aşağı inen oklar (\downarrow) çocukları (dolayısıyla sayılarını) göstermektedir.

Şema:6 Türk Akrabalık Sistemindeki İlk Evlilik

Bu evlilikten doğan çocuklar $X_3Y_{3x}^{ab}$ ve $X_3Y_{3y}^{ab}$ 'dir. Akrabalık derecesi 1 numara küçüldüğü için 3. derecede bulunmaktadır ve "ab" soyundan gelen X kadını ile Y erkeğinden doğan 3. derecedeki x kadını temsil etmektedir. Anneden gelen "a" soyu ile babadan gelen "b" soyu birleşerek "ab" soyunu oluşturmaktadır. Bu kız ve erkek kendileriyle aynı soydan olan biriyle evlenemeyecekleri için evleneceği kişilerin soy harf kodları alfabenin sıradaki harfi verilerek gösterilmiştir.

Tüm akrabalık adlarının gösterilebilmesi için en üst noktada muhakkak iki evliliğin olması gerekmektedir. Bunlardan doğan çocukların da birbirleriyle/farklı kişilerle evlenmeleri ve onların ve alt kuşaktaki kişilerin de çocuk sahibi olmaları gerekmektedir.

İkinci çift de $X_4^c=Y_4^d$ 'dir. Burada da c soyundan gelen 4. derecedeki X kadını ile "d" soyundan gelen 4. derecedeki Y erkeğinin evliliğini görmekteyiz. Bu çiftten doğan çocuklar da $X_3Y_{3x}^{cd}$ ve $X_3Y_{3y}^{cd}$ 'dir. Annenin "c" soyundan, babanın "d" soyundan gelmesi sebebiyle çocukların soy kodları "cd" olmaktadır.

Evlilikten doğan akrabalık adlarının gösterilmesi için bu iki çiftin ($X_4^a=Y_4^b$ ve $X_4^c=Y_4^d$) çocuklarının birbiriyle evlenmeleri gerekmektedir. Bu evlilik de şu şekilde gösterilmiştir: " $X_3Y_{3y}^{ab} = X_3Y_{3x}^{cd}$ ". Bu evlilikten doğan çocukların soyu da doğal olarak "abcd" olup akrabalık derecesi de bir azalmaktadır ve şemada şöyle gösterilmiştir: " $X_2Y_{2x}^{abcd}$ ve $X_2Y_{2y}^{abcd}$ ".

Genel olarak şemada çocuk sayısı iki çocuk olarak belirlenmiştir fakat büyük teyze, büyük hala, küçük kız kardeş gibi akrabalık adlarını gösterebilmek için aynı cinsiyetten ikişer çocuk yani toplam dört çocuk sahibi olan evlilikler de sistemde yer almıştır. Örneğin kadın ego/kişi ve erkek ego/kişinin 2 kardeşi daha vardır ki enişte, yenge gibi akrabalık adlarının yanı sıra küçük kız kardeş, küçük erkek kardeş gibi akrabalık adları gösterilebilsin. Bu evlilikler silsilesinin sonunda 9 kuşak akrabalık şemada gösterilmiştir. Yani akrabalık sistemi 9 kuşaktan oluşmaktadır. Türklerde akrabalık 7 kuşaktan ibaret görülse de (İslamiyet'in etkisiyle) bir kişi, gerekli koşullar oluştuğu takdirde (uzun ömür, erken yaşta yapılan evlilikler ve bu evliliklerden doğan çocukların erken yaşta dünyaya gelmesi) dedesinin dedesini veya ninesinin ninesini ve torununun torununu görebilmektedir. Bu sebeple akrabalık sistemi 9 kuşak göz önünde bulundurularak oluşturulmuştur.

4.4. Şemanın Merkezini Oluşturan “Ego/Kişi”nin Belirlenmesi

Şemada, ana nokta olan “ego/kişi” olarak hem kadın “ $X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$ ” hem erkek “ $X_0Y_{0y_1}^{abcdef}$ ”, “0” derecesinde gösterilmektedir ve diğer akrabalıklar bu iki kişiye göre saptanarak çalışmada açıklanmıştır. “0” derecesinin üstünde ve altında 4’er adet kuşak bulunmaktadır.

Şemanın 0 kuşağında tablonun temelini oluşturan “ego/kişi”nin bulunduğunu daha önce belirtmiştik. $X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0x_2}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_2}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_1}^{abcdef}$ birbirleriyle kardeşler ve bu kişiler $X_1Y_{1y_1}^{abcde}$ (abcd soyundan gelen ve büyük çocuk olan Y erkeği) ile $X_1Y_{1x_1}^{abcdf}$ (abcdf soyundan gelen ve büyük çocuk olan X kadını)’nin evliliğinden doğan çocuklardır. Kardeş sayısı aynı cinsten iki ve daha fazla olduğunda sağ alt köşelerinde kaç numaralı çocuk oldukları gösterilmiştir. Örneğin $X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$ ailede 1 numaralı kız çocuktur, $X_0Y_{0x_2}^{abcdef}$ ise 2 numaralı kız çocuktur. Dolayısıyla $X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0x_2}^{abcdef}$ den daha büyük olduğu için onun ablasıdır. Evli olan kardeşler de büyük olan yani 1 numaralı kardeşlerden seçilmiştir.

Anne ve babanın 1 numaralı kuşakta olması doğal bir sonuçtur. Kuşak numarası pozitif yönde arttıkça akrabaların yaşları “kişi/ego”ya göre büyümektedir. Negatif yönde büyüdükçe de yaşları “kişi/ego”ya göre küçülmektedir.

“0” derecesindeki akrabalar “ego/kişi”ye yaşça en yakın olan akrabalarıdır.

4.5. Kuşak Tanımları

Tablodaki tüm akrabalık kuşaklarındaki akrabalık adları, aşağıda soldan sağa doğru verilmiştir.

“0” Kuşağındaki Akrabalar

$X_0Y_{0y}^{abcdei}$:hala oğlu, $X_0Y_{0x}^{abcdei}$: hala kızı, $X_0Y_{0y}^{abcdei}$: amca oğlu, $X_0Y_{0x}^{abcdei}$: amca kızı, $X_0Y_{0y_1}^l$: enişte, $X_0Y_{0x_1}^m$: görümce, $X_0Y_{0x_1}^n$: elti, $X_0Y_{0y_2}^m$: kayın birader, $X_0Y_{0y_1}^m$: koca (enişte), $X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$:kadın ego/büyük kız kardeş, $X_0Y_{0x_2}^{abcdef}$: küçük kız

kardeş, $X_0Y_{0y_1}^O$: enişte, $X_0Y_{0y_2}^{abcdef}$: küçük erkek kardeş, $X_0Y_{0y_1}^{abcdef}$: erkek ego/büyük erkek kardeş, $X_0Y_{0x_1}^{\ddot{o}}$: yenge/karı, $X_0Y_{0x_2}^{\ddot{o}}$: baldız, $X_0Y_{0y_1}^P$: kayınço, $X_0Y_{0y_1}^{\ddot{o}}$: kayınbirader, $X_0Y_{0x_1}^r$: yenge, $X_0Y_{0x}^{abcdfj}$: teyze kızı, $X_0Y_{0y}^{abcdfj}$: teyze oğlu, $X_0Y_{0x}^{abcdfk}$: dayı kızı, $X_0Y_{0y}^{abcdfk}$: dayı oğlu” dur.

1. Kuşaktaki Akrabalar

“ $X_1Y_{1y}^l$: enişte, $X_1Y_{1x_2}^{abcde}$: hala, $X_1Y_{1x_1}^i$: yenge (kocana), $X_1Y_{1y_3}^{abcde}$: büyük amca, $X_1Y_{1y_2}^{abcde}$: küçük amca, $X_1Y_{1y_1}^{abcde}$: baba, $X_1Y_{1x_1}^{abcdf}$: anne, $X_1Y_{1x_2}^{abcdf}$: küçük teyze, $X_1Y_{1x_3}^{abcdf}$: büyük teyze, $X_1Y_{1y}^j$: enişte, $X_1Y_{1y}^{abcdf}$: dayı, $X_1Y_{1x}^k$: yenge”dir.

2. Kuşaktaki Akrabalar

“ $X_2Y_{2y}^g$: büyük enişte, $X_2Y_{2x}^{abe}$: dedenin kız kardeşi, $X_2Y_{2y}^{abe}$: dede, $X_2Y_{2x}^{abcd}$: babaanne, $X_2Y_{2y}^{abcd}$: dede, $X_2Y_{2x}^{cdf}$:anneanne, $X_2Y_{2y}^{cdf}$: anneannenin erkek kardeşi, $X_2Y_{2x}^h$: büyük enişte”dir.

3. Kuşaktaki Akrabalar

“ $X_3Y_{3y}^e$: dedenin babası (kurt dede), $X_3Y_{3x}^{ab}$: dedenin annesi, $X_3Y_{3y}^{ab}$: babaannenin babası(kurt dede), $X_3Y_{3x}^{cd}$: babaannenin annesi, $X_3Y_{3y}^{cd}$: anneannenin babası, $X_3Y_{3x}^f$: anneannenin annesi (balnene)” dir.

4. Kuşaktaki Akrabalar

“ X_4^a : dedenin babaannesi, Y_4^b : dedenin dedesi (dip dede), X_4^c : dedenin anneannesi, X_4^d : dedenin dedesi (dip dede)”dir.

-1. Kuşaktaki Akrabalar

“ $X_{-1}Y_{-1x}^{lm}$: kız yeğen, $X_{-1}Y_{-1y}^{lm}$: erkek yeğen, $X_{-1}Y_{-1x}^{mnn}$: kız yeğen, erkek yeğen, $X_{-1}Y_{-1y}^s$: damat, $X_{-1}Y_{-1x}^{abcdefm}$: kız çocuk, $X_{-1}Y_{-1y}^{abcdefm}$: erkek çocuk, $X_{-1}Y_{-1x}^s$:

gelin, $X_{-1}Y_{-1x}^{abcdefo}$: kız yeğen, $X_{-1}Y_{-1y}^{abcdefo}$: erkek yeğen, $X_{-1}Y_{-1y}^t$ = : damat, $X_{-1}Y_{-1x}^{abcdefö}$:
 kız çocuk, $X_{-1}Y_{-1y}^{abcdefö}$: erkek çocuk, $X_{-1}Y_{-1x}^u$: gelin, $X_{-1}Y_{-1x}^{öp}$: kız yeğen, $X_{-1}Y_{-1y}^{öp}$:
 erkek yeğen, $X_{-1}Y_{-1x}^{ör}$: kız yeğen, $X_{-1}Y_{-1y}^{ör}$: erkek yeğen” dir.

-2. Kuşaktaki Akrabalar:

" $X_{-2}Y_{-2x}^{abcdefms}$: kız torun, $X_{-2}Y_{-2y}^{abcdefms}$: erkek torun, $X_{-2}Y_{-2y}^ü$: kız torunun
 kocası, $X_{-2}Y_{-2x}^{abcdefmş}$: kız torun, $X_{-2}Y_{-2y}^{abcdefmş}$: erkek torun (oğul balı), $X_{-2}Y_{-2x}^v$: erkek
 torunun karısı, $X_{-2}Y_{-2y}^y$: kız torunun kocası, $X_{-2}Y_{-2x}^{abcdeföt}$: kız torun, $X_{-2}Y_{-2y}^{abcdeföt}$:
 erkek torun, $X_{-2}Y_{-2x}^z$: erkek torunun karısı, $X_{-2}Y_{-2x}^{abcdeföu}$: kız torun, $X_{-2}Y_{-2y}^{abcdeföu}$:
 erkek torun”dur.

-3. Kuşaktaki Akrabalar

“ $X_{-3}Y_{-3x}^{abcdefmsü}$: kız torunun kızı, $X_{-3}Y_{-3y}^{abcdefmsü}$: kız torunun oğlu, $X_{-3}Y_{-3y}^w$:
 oğlan torunun kızının kocası, $X_{-3}Y_{-3x}^{abcdefmşv}$: oğlan torunun kızı, $X_{-3}Y_{-3y}^{abcdefmşv}$: oğlan
 torunun oğlu, $X_{-3}Y_{-3x}^{abcdeföty}$: kız torunun kızı, $X_{-3}Y_{-3y}^{abcdeföty}$: kız torunun oğlu, $X_{-3}Y_{-3x}^q$:
 kız torunun oğlunun karısı, $X_{-3}Y_{-3x}^{abcdefötz}$: oğlan torunun kızı, $X_{-3}Y_{-3y}^{abcdefötz}$: oğlan
 torunun oğlu”dur.

-4. Kuşaktaki Akrabalar:

“ $X_{-4}Y_{-4x}^{abcdefmşzvw}$: erkek torunun kız torunu, $X_{-4}Y_{-4y}^{abcdefmşvw}$: erkek torunun
 erkek torunu, $X_{-4}Y_{-4x}^{abcdefötyq}$: kız torunun kız torunu, $X_{-4}Y_{-4y}^{abcdefötyq}$: kız torunun erkek
 torunu”dur.

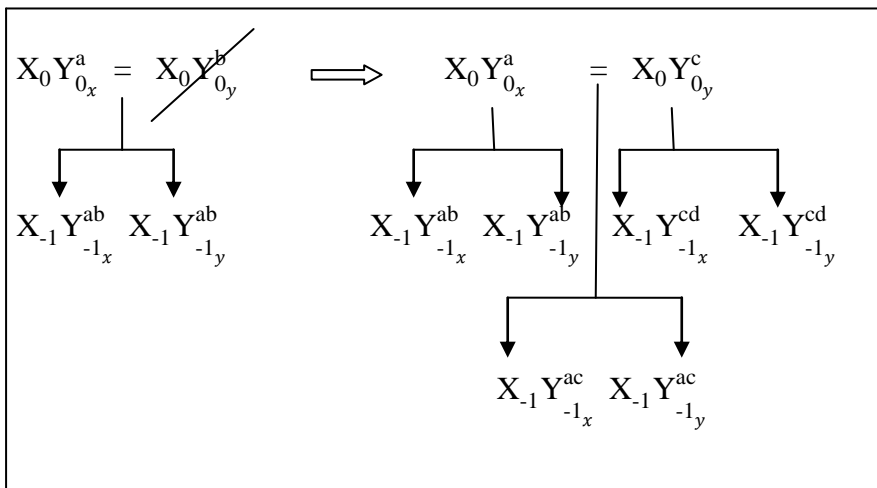
Akrabalık adları incelenirken kan yoluyla ve evlilik yoluyla oluşan akrabalık adları sistemde tablolatırılmıştır ancak sonradan kazanılan uydurma akrabalık adları

sistem dâhilinde değildir. Dolayısıyla maddelerin açıklanması kısmında, tablodaki konumları olmadığı için gösterilememiştir.

Akrabalık adlarının sıralaması Balaman’ın konuyla ilgili eserinde oluşturduğu sıralamadır ancak eklemeler tarafımızdan yapılmıştır. Örneğin “**haminne**” akrabalık adı Emiroğlu’nun konuyla ilgili makalesinden yararlanılarak sonradan oluşan uydurma akrabalıklara eklenmiştir. Ayrıca “**besleme**”, “**ad babası**” ve “**yol kardeş(i)**,” kavramları da bu gruba dâhil edilmiştir.

4.6. Akrabalıkta Üveylilik

“Taygeldi, üvey anne, üvey baba, üvey evlat ve üvey kardeş” kavramlarının “Evlilik Yoluyla Oluşan Akrabalık” grubunda olması gerektiği düşünüldüğü için bu ad altında olması uygun görülmüştür. Yeğen, kuzen ve kuzin kavramlarının sınıflayıcı akrabalık adların olması ve Türkiye Türkçesi ağızlarında bu adlar yerine “amcakızı, amcaoğlu, halakızı, halaoğlu, dayıkızı, dayıoğlu, teyzekızı ve teyzeoğlu” adlarının yaygın kullanımından dolayı bu akrabalık adları da “Evlilik Yoluyla Oluşan Akrabalıklar” başlığı altında verilmiştir. Aynı şekilde “bacı, ahfat ve kuzin” akrabalık adları da “Kan Yoluyla Oluşan Akrabalık Adları” dâhilinde verilmiştir.

Şema: 7 Akrabalıkta Üveylilik

$$\begin{aligned}
\text{Taygeldi : } X_{-1}Y_{-1y}^{ab} &\longleftarrow X_0Y_{0y}^c \\
\text{Üvey Anne: } X_0Y_{0x}^a &\longleftarrow X_{-1}Y_{-1x}^{cd}, X_{-1}Y_{-1y}^{cd} \\
\text{Üvey Baba: } X_0Y_{0y}^c &\longleftarrow X_{-1}Y_{-1x}^{ab}, X_{-1}Y_{-1y}^{ab} \\
\text{Üvey Evlat: } X_{-1}Y_{-1x}^{cd}, X_{-1}Y_{-1y}^{cd} &\longleftarrow X_0Y_{0x}^a \\
\text{Üvey Kardeş: } X_{-1}Y_{-1x}^{ab}, X_{-1}Y_{-1y}^{ab} &\longleftrightarrow X_{-1}Y_{-1x}^{cd}, X_{-1}Y_{-1y}^{cd}
\end{aligned}$$

Taygeldi, bir kişinin, ayrıldığı eşinden olan çocuğunu yeni evlendiği kişi ile birlikte yaşamaları için yanında getirmesi sonucu oluşan akrabalıktır. Yeni eşe göre karısının ilk eşinden olan oğlu “taygeldi”dir. Dolayısıyla taygeldi, üvey evlattır.

Tabloda $X_0Y_{0x}^a$ kadını ile $X_0Y_{0y}^b$ erkeği evlenmiş ve bu evlilik sona ermiştir. Evlilik sonlandıktan sonra kadın $X_0Y_{0y}^c$ erkeği ile evlenmiştir. Yanında getirdiği erkek evlat olan $X_{-1}Y_{-1y}^{ab}$ yeni evlendiği eşi için “taygeldi²” dir.

Yeni evlendiği eşinin çocukları olan $X_{-1}Y_{-1x}^{cd}$, $X_{-1}Y_{-1y}^{cd}$; $X_0Y_{0x}^a$ kadını için üvey evlattır. Aynı şekilde bu çocuklar için de yeni anneleri de üvey annedir. $X_0Y_{0y}^c$ erkeği için yeni eşinin eski eşinden olan $X_{-1}Y_{-1x}^{ab}$, $X_{-1}Y_{-1y}^{ab}$ çocukları ise üvey evlattır ve aynı şekilde onlar için de kendisi üvey babadır.

Annenin ve babanın ilk eşlerinden olan çocukları da birbirleriyle üvey kardeşlerdir.

² “Taygeldi” hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Emiroğlu, S. (2012). “Türkçe Sözlükteki Akrabalık Adlarının Tasnifi”, Turkish Studies, Volume7/4, p. 1691-1710, Ankara.

5. BÖLÜM

SOSYAL ANTROPOLOJİYE GÖRE ÖLÇÜNLÜ TÜRKİYE TÜRKÇESİ VE AĞIZLARINDAKİ AKRABALIK ADLARININ AKRABALIK İÇİNDEKİ KONUMLARI

5.1. KAN (SOY) YOLUYLA OLUŞAN AKRABALIK ADLARI

5.1.1. $X_1Y_{1x_1}^{abcdef}$: Anne

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_1Y_{1x_1}^{abcdef} \Leftrightarrow X_0Y_{0x_1}^{abcdef}; X_0Y_{0x_2}^{abcdef}; X_0Y_{0y_1}^{abcdef}; X_0Y_{0y_2}^{abcdef}$

Tanımlar

“Çocuğu olan kadın, ana, valide, kocakarı, mader, nene, aba.” (GTS)

“Çocuklu kadın, ana, vâlide, mâ-der.” (DBTS)

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

1. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağızlarında “Anne” Adının Adlandırma Biçimi

Aba [abaka-2,3; abalık, abba (I)-2,3,4; abca -2, abes (HI)-2, abı (II), abıca -2, abda (I) -1,2,3; abilla -1,2; abilâ, abla (I) -1,2,3,4; abla gennes, able, abo (II)-1,2,3; abu (II) -1,2,3,4; abuca -2,3; abuğ (III) -1,2; abula -1,2,3; abus (II) -1,2; apa (III)-2, apbı, apla, apo (!)-!]: 2. Anlam, **Abacık** [abacık]: 1. Anlam, **Anacık** [ancık (I), ane (II), aney (II), anü - 2, ancık (I), ane, ane (II), aney(II), anü -2]: 1. Anlam, **Analı**: 1.Anlam, Anana [ana (I) -1]: 1. Anlam, **Aniko**: 1. Anlam, **Anneh**[ana (I) -1]: 1. Anlam, **Annem** [ana (I) -1]: 1. Anlam, **Anney** [ana (I) -1]: 1. Anlam, **Ayana** (I): 1. Anlam, **Ayna** (I) [ayma, ayına][ayına][ayına]: 1. Anlam, **Bemzer**: 1. Anlam, **Bici** (VI) [bibi (I) -3][bibi (I) -3]: 1. Anlam, **Çığı** (II): 1. Anlam, **Ede** (I) [ece (I), ecem, eci -3, ecim (III) -2, ece (I), eçi, edi

(I), edigey, edocom, efe (II) -1, 2; efi, eğim, eğe (I) -2, eke (IV) -1, epe (I), etde (I) -1, 2][ece (I)][ecem][eci -3][ecim (III) -2][ece (I)][eçi][efi][eğim][eğe (I) -2][eke (IV) -1][etde (I) -1][edocom][edi (I)][efe (II) -1][eppe (I)][etde (I) -2][eci -1][efe (II) -2][edigey]: 6. Anlam, **Em**a: 1. Anlam, **Go** (I): 1. Anlam, **Nene**: 1. Anlam, **Niniy**: 1. Anlam, **Öğe** (I): 1. Anlam. (DS)

Anay, Ök (Özder, 1981: 8,82).

Köken Bilgisi

“ [ETü] ana, [TTü] ana/âne, [TTü] anne

< **çoc** na-na → ana

- N duplikasyonu muhtemelen çocuk dili etkisi gösterir; yazı dilinde 20. yy başlarından önce kaydedilmemiştir.

- 14. yy'dan itibaren kaydedilen âne biçimi Şemseddin Sami'ye göre İstanbul şivesidir.” (Nişanyan).

“Anne = ana ‘Çocuğu olan kadın’~ama ‘anne’ , amışı ‘annesi’ (Çuv.)” (Gülensoy, 2011:72).

“Ana ‘Anne, ana’ = ana (DLT). [Ayrıca: apa, aba]”(Gülensoy, 2011:69).

5.1.2. $X_1Y_{1Y_1}^{abcde}$: Baba

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_1Y_{1Y_1}^{abcde} \Leftarrow X_0Y_{0X_1}^{abcdef} X_0Y_{0X_2}^{abcdef} X_0Y_{0Y_1}^{abcdef} X_0Y_{0Y_2}^{abcdef}$

Tanımlar

“(1.) Çocuğu olan erkek, peder. (2.) Çocuğun dünyaya gelmesinde etken olan erkek: ☐Türk babanın ve Türk ananın çocuğu Türk'tür.” (GTS).

“Çocuk sahibi erkek, peder.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

1. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında “Baba” Adının Adlandırma Biçimi

aba (I) [abaka -2,3; abalık, abba (I) -2,3,4; abca -2, abes (HI)-2, abı (II), abıca -2, abda (I) -1,2,3; abılla -1, 2; abilâ, abla (I) -1, 2, 3, 4; abla genneş, able, abo (II)-1,2,3; abu(II) -1,2,3,4; abuca -2, 3; abuğ (III) -1, 2; abula -1, 2, 3; abus (II) -1,2; apa (III)-2, apbı, apla, apo (!-!): 11. Anlam, **Aka** (I) [akey, akga, akka -1, 2][akga][akka -2][akeyi: (*Birecik - Ur.) [akka-1]: 1. Anlam, **Bağırköpen** [babo, baboş -5, babu (I) -2, babuş (I) -2, bıba, hibe, boba (II), bobili (I), bobuş (III)][babo][baboş -5][babu (I) -2][babuş (I) -2][bıba][bıbe][boba (II)]: 1. Anlam, **Bağırşalık** [baba (II) -1]: 1. Anlam, **Begi(II)**: 2. Anlam, **Boba(I)**: 1. Anlam, **Buba** [buva (I) -1][buva (I) -1]: 1. Anlam, **Buba (II)** [baba (I) -1]: 1. Anlam, **Çeçe (I)** [cebe (II), cece (I) -3, çecey, çeçe (II)][cebe (III)][cece (I) -3][çeçe (II)][çecey]: 1. Anlam, **Dadaş** [dada (I) -1][dada (I) -3][dada (I) -2]: 1. Anlam, **Ece (I)** [ede (I) -1][eci -1][eci -4]: 2. Anlam, **Ede (I)** [ece (I), ecem, eci -3, ecim (III) -2, ece (I), eçi, edi (I), edigey, edocom, efe (II) -1, 2; efi, eğim, eğe (I) -2, eke (IV) -1, eppe (I), etde (I) -1, 2][ece (I)][ecem][eci -3][ecim (III) -2][ece (I)][eçi][efi][eğim][eğe (I) -2][eke (IV) -1][etde (I) -1][edocom][edi (I)][efe (II) -1][eppe (I)][etde (I) -2][eci -1][efe (II) -2][edigey]: 2. Anlam, **Eti**: 1. Anlam, **Eye (II)**: 2. Anlam, **İci(II)** [ibi (I) -3]: 1. Anlam, **İmize**: 1. Anlam, **Kağa(I)** [kada (I) -2]: 1. Anlam, **Kakko** [kaka (i) -i]: 1. Anlam, **Lele (I)** [leleş -2][leleş -2]: 1. Anlam, **Ök(I)**: 1. Anlam, **Paşa** [paşaağa, passa][paşaağa][passa]: 1. Anlam, **Uva**: 1. Anlam, **Voa**: 1. Anlam, **Yégit** [yeğid -1]: 1. Anlam, **Auva**: 1. Anlam, **Buba** [buva] [buva]: 1. Anlam, **Munna**: 1. Anlam, **Tutkun(II)** : 1. Anlam. (DS).

“**İce (4)**” (Özder, 1981: 63).

Köken Bilgisi

“< **çoc** ba-ba "kalm sesli kişi"

- Tüm toplumlarda ortak görünen bir enfantil simge-sesten, çeşitli dillere "yaşlı ve saygın erkek, baba" anlamına gelen sözcükler türetilmiştir. Karş. **Fa** baba/babū < **OFa**, Sans baba (baba, muhterem kişi, derviş), **Çin** baba, **Yun** papá, **Fr** papa vb.

Benzer sözcükler: babacım, babai, babalan-, babiş” (Nişanyan).

“Baba ‘Çocuğu olmuş erkek.’

= Alt. Ada (ATS, 145); Kumd. Aga/ulug adak ‘baba anne’; YUyg. Ata, dada;

Buva (Tul 78)

TT.:BABA+(CAN/CANLAŞ-/CANLIK/CIL/CILIK/Ç/LAN
/LI/LIK/tatlısı/YANİ/YANİLİK/YİĞİT/YİĞİTLİK)

An.ağl. : babo, baw, bawo, bāwo, bāve, bay (DAO, 54);~ babey, babo, baboş, babu, babuş, bıba, bıbe, boba, bobili, bobuş (DS I, 452)” (Gülensoy, 2011:99)

5.1.3. $X_1Y_{1y_1}^{abcde}$, $X_1Y_{1x_1}^{abcdf}$: Ebeveyn (Anne-Baba)

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_1Y_{1y_1}^{abcde}$, $X_1Y_{1x_1}^{abcdf}$ \Leftarrow $X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0x_2}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_2}^{abcdef}$

Tanımlar

“Anne ve baba: □ ”Ebeveynim çok bedbaht insanlardı. ”□ -S. F. Abasıyanık.” (GTS).

“Baba-ana, ana-ata.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

1. dereceden akrabadır.

Türkçesi Ağzlarında “Ebeveyn” Adının Adlandırma Biçimi

Uluca: 1. Anlam, (DS).

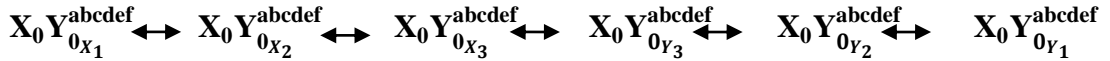
Köken Bilgisi

“~ *Ar* ^ʔ*abawayn* أب وي ن [dual.] iki babalar, ana baba < *Ar* ^ʔ*abū* أب و [#Abw] baba
+ayn → ebu

Not: İsmi Arapçaya özgü iki (dual) halidir.” (Nişanyan).

5.1.4. $X_0 Y_{0x_1}^{abcdef}$: Kardeş

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

Tanımlar

“Aynı anne babadan doğmuş veya anne babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı: Öz kardeş. Üvey kardeş. Kız kardeş. Erkek kardeş.” (GTS).

“Aynı ana ve babadan olma veya yalnız ana yahut babası müşterek çocuklar, birader, hemşire. Dört kardeşiler üç kız, bir oğlan-C.Atuf.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağızlarında

ace (II): 1. Anlam, adaş [adeş-1, 2][adeş -1][adeş -2]: 2. Anlam, **agaş** [agena, agilik, ağoş][agena][agilik][ağoş]: 1. Anlam, **âhe** [ahiy][ahiy]: 1. Anlam, **akı(I)** [aki][aki]: 1. Anlam, **anda**: 1. Anlam, ao(I): 1. Anlam, **bışım**: 1. Anlam, **bilézer**: 1. Anlam, **bizim oğlan**: 1. Anlam, duğan(I): 1. Anlam, **ebre(III)** [emre][emre]: 1. Anlam, **emze**: 1. Anlam, **gada (II)** [gadaş (II), gade (I) -2][gadaş (II)][gade (I) -2]: 1. Anlam, **garda (II)**: 1. Anlam, gaş (V): 1. Anlam, **gıcun**: 1. Anlam, **gideş**: 1. Anlam, **gıdış (II)** [gıllim][gıllim]: 1. Anlam, **göbeği beraber**: 1. Anlam, **günem**: 1. Anlam, **ici (II)** [ibi (I) -3]: 3. Anlam, **İlig**: 1. Anlam, **kada (I)** [kaç (III), kadak (VII), kadaş, kade (I) -1, 2, 5, kadik (I), kadiko, kağa (I) -2][kadaş][kadiko][kağa (I) -2][kaç (III)][kadak (VII)][kade (I) -1][kade (I) -5][kade (I) -2][kadik (I)]: 1. Anlam, **kekey**: 1. Anlam, **Kidis**: 1. Anlam, **kıpis**: 1 anlam, **kuli(III)**: 1. Anlam, **kutça**: 1. Anlam, **yamız (II)**: 1. Anlam, **gıza**: 1. Anlam (DS).

İlig, Kidis (Özder, 1981:61,73).

Türkiye Türkçesi ağızlarında “**büyük kardeş**” akrabalık adı için:

Balı, çele, dada, ede (2), kada (2), öke, ede(1), kalca, kelci(1), paşa, balı (IV) adları da kullanılmaktadır. (DS).

“**Küçük kardeş**” akrabalık adı için ise:

Dudu (3), eke, eti (2), gaga (2) [gada, gıga, gocu, gucca], here, icem, kacı, kada (3), kadı (2) adları da kullanılmaktadır. (DS).

Köken Bilgisi

“ETü: *kādaş/kagadaş/karındaş*

ETü: *kadaş/karındaş*

KTü: *karındaş*

KTü: *kardaş*

<< **ETü** *karındaş* <? **ETü** *karın +dAş* → karın

Not: Belki “aynı karından doğma” anlamında. **ETü** *kadaş* biçimi belki **ETü** *ka* (aile) ile ilgili olup, *karındaş* biçimi halk etimolojisi etkisiyle oluşmuş bir varyant olabilir. İkinci hecedeki ses incilmesi, 'halk ağzı' sayılan *kardaş* biçiminden ayrışarak 20. yy'dan önce İstanbul ağzında ortaya çıkmıştır.” (Nişanyan).

“**Kardeş 1.** ‘aynı ana babadan doğmuş çocukların birbirine göre adı’ ;**2.** ‘yaşça küçük olan kardeş’. Yerel ağızlarda kardaş olarak kullanılır. Eski kaynaklarda karındaş biçimi geçer. ~Tkm *gardaş*.-Nog *kardaş* ‘kardeş’;*karındaş* ‘yaşça küçük olan kız Kardeş.-Kzk *karındaş* ‘yaşça küçük olan kız kardeş.- KKlp *karındaş*.- Krg *karındaş* ‘yaşça küçük olan kız kardeş (erkek kardeşe göre).-Özb *Karındaş*.- Sag,Koy,Kaç,Belt *karındaş*.-Hak *xarındaş*.- Çuv. *Xurāndaş*. Komşu diyalektlerden alınmıştır (Poppe :KCSA 2 : 83) En eski çağlardan başlayarak kullanılır. Orta Türkçede karındaş olarak geçer. Kumancada karındaş ‘kardeş’, kız karındaş ‘kız kardeş’ olarak kullanıldığı gibi, Eski Kıpçakçada da karındaş ve kız karındaş biçimleri geçer. < *karın+daş* eki. Türkçede –daş ekinin ses uyumundan kaçarak kalın sırada kaldığını biliyoruz: *ayaktaş, arkadaş, boydaş, yoldaş, yurttaş, dildaş, dindaş, gönüldaş*. Buna karşılık kardeş örneğinde -daş eki -deş’e çevrilmiştir. Ancak yerel ağızlarda kardaş biçiminin yaşadığını biliyoruz. Németh : Asia Major, Introductory Volume 274-279; Csoma Arm 100-101;Ramstedt: StO 11, 6 ; SKE 257; Gabain : AG 63; Brockelmann : OGM 40.;Räsänen: MTS 96; V 237a,238 a; Clauson : Studies 149 ; ED 662;Pokrovskaya : İRLTJa 38-47; Eren : TD 1992/1 : 913-916.” (Eren: 1999)

“**kardeş** ‘Aynı anne ve babadan doğmuş veya ana babalarından biri aynı olan çocukların birbirine göre adı’=OT. *kadaş* ~ *kadaş*~*karındaş* (DLT)< *kâ* ‘arkadaş,akraba’ (EUTS,159)+ *daş*

[Tü. >Ar. (Sur.) *ḳardāš*; (Cez.), *ḳardāšem* (ALTK,84) ; **KbRum.** *Kartášis*

[ET. *ḳadaš=xadaš* (EUTS,160)~, *Katas* (EUTS,179), *ḳadın* 'kayın peder', *ḳağadaš* 'akraba ,hısım' (s.161), *ḳang~ğang* bab (s.165), *ḳarındaš* (s.168).

DLT: *kadašlık* 'kardeşlik,hısımlık', Krş. *ḳadın* 'kayın,dünür,hısım', (< **ḳā+đın*) ~ *kadın* *ḳadnağun* 'kayın ve kayın babalar'

TT.: KARDEŞ+(ÇE/LEN-/LİK) ~ gardas (Az.), Kardaş (Ker.,KTS 184), Kärzäš (Bşk.) = *tuğan* = *ağayın ~bavır* (Kzk.), Karındaš (Kırg.)= *tüğan* = *tuğışgän* (Özb.), Kardäš (TatK) = *tuğan* = *doğan* (Trkm.), Ḳerındaš (Uyg.) (KTLS)

[K (>g) A (>e) R [/>i)N]

D (~Z) A (>ä) Ş (>s) (Gülensoy, 2011:466-467)

5.1.5. $X_0Y_{0Y_1}^{abcdef}$: Ağabey

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_0Y_{0Y_1}^{abcdef}$ \leftarrow $X_0Y_{0Y_2}^{abcdef}$ \leftarrow $X_0Y_{0X_1}^{abcdef}$; $X_0Y_{0X_2}^{abcdef}$

Tanımlar

“(ağa'bey) (1.) Büyük erkek kardeş, aka: “Ağabeyimiz övünmeyi çok seviyordu.” -A. Kutlu. (GTS).

“Büyük erkek kardeş.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağızlarında “Ağabey” Adının Adlandırma Biçimleri

\hat{A} : 1. Anlam, **Abe**, **âbe (II)** [abey, âbî, abiy (II), apey][abey][âbî][abiy (II)][apey]: 1. Anlam, $\hat{A}c$: 1. Anlam, $\hat{A}da$: 1. Anlam, Aga [agabek, age, ago, âgu, ağa (I) -1, 2; ağa* (II), ağacık (II),[ağadadaş], ağe, ağey, ağış (II), ağo (I) -1][agabek][age][âgu][ağa (I)-1][ağacı (II)][ağacık (II)], ağadadaş , [ağe], [ağey], [ağış (II)][ağo (I) -1][ago][ağa (I) -2]:

1. Anlam, **Agadaş**: 1. Anlam, **Aka (I)** [akey, akga, akka -1, 2][akga][akka -2][akeyi: (*Birecik -Ur.) [akka-1]: 2. Anlam, **Apa (III)** [aba (I) -1]: 1. Anlam, **Ava (I)**: 2. Anlam, **Ayağa**: 1. Anlam, **Başa (I)** [başam (I), bassa (II)][başam (I)][bassa (II)]: 1. Anlam, **Çeçe (I)** [cebe (II), cece (I) -3, çecey, çeçe (II)][cebe (III)][cece (I) -3][çeçe (II)][çecey]: 1. Anlam, **Dada (I)** [dad (II) -1, 2; dadak (III), dadaş -3,4, 6; dadat, dağdaç][dad (II) -2][dadaş-3][dad (II) .1][dadak (III)][dadaş -6][dadat][dağdaç][dadaş -4]: 1. Anlam, **Dede (II)**: 2. Anlam, **Ede (I)** [ece (I), ecem, eci -3, ecim (III) -2, ece (I), eçi, edi (I), edigey, edocom, efe (II) -1, 2; efi, eğim, eğe (I) -2, eke (IV) -1, epe (I), etde (I) -1, 2][ece (I)][ecem][eci -3][ecim (III) -2][ece (I)][eçi][efi][eğim][eğe (I) -2][eke (IV) -1][etde (I) -1][edocom][edi (I)][efe (II) -1][eppe (I)][etde (I) -2][eci -1][efe (II) -2][edigey]: 1. Anlam, **Gaga (I)** [gaa (I) -2, gada (II) -2, gaSa (I)*g*c (IV), gıga, gıka (I), gocu (III), guccâ][gacı (I)-2][gada (II) -2]: (Kerem *Burhaniye -Ba.; *Şebinkarahisar, *Alucra -Gr.; *Kelkit, *Bayburt -Gm.; Karataş, Cenciğe, Ergani, Sasunga *Cayuk -Eze.; *Erciş -Vn.; Vazıl-dan *Divriği, Tutmaç -Sv.) [gaga (I)][gıga][gıka (I)][guccâ][gıcı (IV)][gocu (III)]: 1. Anlam, **Geko**: 1. Anlam, **Gücca**: 1. Anlam, **Halpe**: 1. Anlam, **İce (3)**: 1. Anlam, **[İci]**: 1. Anlam, **İze**: 1. Anlam, **Kada (I)** [kaç (III), kadak (VII), kadaş, kade (I) -1, 2, 5, kadik (I), kadiko, kağa (I) -2][kadaş][kadiko][kağa (I) -2][kaç (III)][kadak (VII)][kade (I) -1][kade (I) -5][kade (I) -2][kadik (I)]: 2. Anlam, **Kığa**: 1. Anlam, **Kuçça**: 1. Anlam, **Leleş** [lele (I) -1]: 1. Anlam, **Mınna** [minna][minna]: 1. Anlam, **Paşa** [paşaağa, passa][paşaağa][passa]: 2. Anlam, **Tada**: 1. Anlam, **Abey**: 1. Anlam, **Aka (II)**: 1. Anlam, **Çece**: 1. Anlam, **Ede** [ece (I) -1, efe (I)][ece (I) -1][efe (I)]: 1. Anlam, **Gıga** : 1. Anlam, **Guçça**: 1. Anlam, **Küçük ağa**: 1. Anlam, **Kutça (2)**: 1. Anlam, **Mınna**: 1. Anlam. (DS)

Köken Bilgisi

“→ ağa, bey

● Abi yazımı ilk kez 2009'da TDK sözlüğüne girmiştir.” (Nişanyan, 14.11.2013)

“**Ağabey** ‘Ağabey, büyük erkek kardeş’ < ağa [<Moğ. ākā] + bey

Ağa ‘Ağa, ağabey’ < Moğ. * ākā

TT.: AĞA + (BABA/BEY/BEYLİK/LAN/-/LIK)

An. Ağıl.: aga, agabek, age, ago, āgu, ağa, ağacı, ağacık, ağadadaş, ağe, ağey, ağo (DS.1,74); agadaş (s. 75); aga (T1mes, 31)

AG(>ğ)A(>e,o,u)

+ BEK, +CI, +CIK, +DADAŞ, +DAŞ, +Y

~ağa (Ker.) (KTS, 55) ağa, age, çoğ age (Uyg.) tağa (Uyg.) (TUL, 11) = Moğ. **ağa - aqa**
= Mançu. **Aga** ‘ağabey’ = Kore. **Aga** ‘çocuk’

Tü. > Ar. (Cez., Ir., Sur., Lib., Sud.) āğa ‘ağa; efendi; komutan; kurum başı; askerî vali; yüksek rütbeli (ALTK, 29); (Tun.) āğa ‘ağa’; Kürt. Ağa, axa (DAO, 37); Zaza. Axa, axayey ~ axayi ‘ağalık’; axler-i ‘ağalar’ (ZTS, 27); Fars. Ağa ‘büyük, efendi; amir, reis, bey’; ākā ‘bay, beyefendi’ (Redh. 18: ākā –cān ‘beyciğim’, ākā-zāde ‘asılzade’, ākā-meneş ‘kibar, efendi yaratılışlı’)” (Gülensoy, 2011:51)

5.1.6. $X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$: Abla

Türkiye Türkçesi Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$$X_0Y_{0x_1}^{abcdef} \Leftarrow X_0Y_{0x_2}^{abcdef} X_0Y_{0y_2}^{abcdef} X_0Y_{0y_2}^{abcdef}$$

Tanımlar

“a. (a'bla) 1. Bir kimsenin kendisinden büyük olan kız kardeşi.” (GTS).

(1.) Büyük kızkardeş veya büyük kız-kardeş gibi saygı gösterilen kadın (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Abla Adının Adlandırma Biçimleri

Aba (I) [abaka -2,3; abalık, abba (I) -2,3,4; abca -2, abes (HI)-2, abı (II), abıca -2, abda (I) -1,2,3; abilla -1, 2; abilâ, abla (I) -1, 2, 3, 4; abla genneş, able, abo (II)-1,2,3; abu(II) -1,2,3,4; abuca -2, 3; abuğ (III) -1, 2; abula -1, 2, 3; abus (II) -1,2; apa (III)-2, apbı, apla, apo (!)-!]: 1. Anlam, **Aca (I)** [âce, aco (I) -1, 2; acu (I)][âce][aco (I) -1][acu (I)][aco (I) -2]: 2. Anlam, **Ade**: 1. Anlam, **Aluca (II)**: 1. Anlam, **Ave**: 1. Anlam, **Bağarcık (II)** [baççı, baci, baco, baji][baççı][baci][baco][baji]: 1. Anlam, **Billa (I)** [bavuUa, bıla, billâ, billa (II) -1, bolla, bula (I)-2, bulla (I) -2, 3][bavulla][bıla][billâ, billa (II) -1][bula (I) -2][bulla (I) -2][bolla][bulla (I) -3]: 1. Anlam, **Bibi (I)** [bibi, bibiya, bibü, bübi, büvi,

büvü (II)][bibi][bibiya][bibü][bübü][büvi][büvü (II)]: 4. Anlam, **Cice** [cece (I) -1, ceci, cica (I) -1, 2; cicana, cici (I) -2, 3; cicinene (I) -2, ciye (I), cice -1, 2, 3; çiçe (I) -1, 2, 3][cece (I) -1][cica (I) -2][ciye (I)][cice -1][çiçe (I) -1][cica (I) -1][cicana][cicinene (I) -2][cici (I) -2][çiçe -3][çiçe (I) -3][ceci][cici (I) -3][çiçe -2][çiçe (I) -2]: 1. Anlam, **Çıldır (II)** : 1. Anlam, **Çiye**: 1. Anlam, **Çiye (III)**: 1. Anlam, **Dudu (III)**: 2. Anlam, **Eci** [ebe (I) -2, ece (I) -5, 6; ecim (III) -1, 3; ede (I) -3, edee -2, egeç (I), egeçi, eycana, eyce][ebe (I) -2][ece (I) -5][ecim (III) -1][ede (I) -3][egeç (I)][egeçi][edee -2][eycana][eyce][ede (I) -1][ece (I) -6][ecim (III) -3]: 1. Anlam, **Haba (I)**: 1. Anlam, **Höccem**: 1. Anlam, **İbi (I)** [ibirim, içe (I) -1, 2; içi (I) -2][içe (I) -1][ibirim][içe (I) -2][içi (I) -2]: 3. Anlam, **İce(2)** : 1. Anlam, **İci** : 1. Anlam, **Kada (I)** [kaç (III), kadak (VII), kadaş, kade (I) -1, 2, 5, kadik (I), kadiko, kağa (I) -2][kadaş][kadiko][kağa (I) -2][kaç (III)][kadak (VII)][kade (I) -1][kade (I) -5][kade (I) -2][kadik (I)]: 3. Anlam, **Öke (II)**: 1. Anlam, **Safa (II)**: 1. Anlam, **Sitti**: 6. Anlam, **Tadım**: 1. Anlam, **Tato (II)**: 1. Anlam, **Tulla**: 1. Anlam, **Bılla**: 1. Anlam. (DS).

Köken Bilgisi

“1070 [BTü] aba ana (Oğuzca)

1312 [KTü] aba/ebe anne, nine

1300-1900 [TTü] aba/apa/apu/ebe yaşlıca ve saygıdeğer kadın, bacı, büyük kızkardeş

1876 [TTü] abla a.a.

<< BTü aba < çoc ab-ba → ebe

● /l/ ara sesi Türkiye Türkçesinde geç dönemde türemiştir. Asya Türk dillerinde ape, apay, appa biçimlerine rastlanır.” (Nişanyan).

“**abla** ‘abla’ < * **apa** + **la**

An. Ağıl.: **ablaca, abalık, abılla**

Tü. >Ar. (Lib., Mıs., Sur.) āblā (ALTK,29)

aba¹ ‘AQbla’ (An. Ağıl.) = E.T. * aba (Alt. Gr. 294 b)

O.T. * aba ‘ana’~ apa~ ana (DLT)

T.T.: ABLA+(LIK)

An. Ağıl. : aba, abaka, abalık, abba, abca, abeş, abı, abıca, abıla, able, abo, abu, abuca, abuş, apa, apbı, apla, apo (D.S.1, 1-5; aba, abula TMES, 27)

AB [B] (~ P) A+KA+LIK

AB + CA,+EŞ, +I/+HCA/+ILA, +LE, +O, +U/+UCA/+UŞ, AP +A, +BI, +LA, +O”
(Gülensoy, 2011: 44)

5.1.7. $X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$; $X_0Y_{0x_2}^{abcdef}$:Kız Kardeş

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_0Y_{0x_1}^{abcdef} \Leftrightarrow X_0Y_{0x_2}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_2}^{abcdef}$

Tanımlar

“Bir kimsenin bayan kardeşi, şvester. “Hacı’nın kız kardeşi bir çoraba yama vuruyordu.” R. Enis.” (GTS).

“Bir kimsenin, kendinden küçük, kendisiyle yaşıt olan kadın veya kız kardeşi.” (DBTS)

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kız Kardeş Adının Adlandırma Biçimleri

Abaş (I) [abes (III) -1, abu (II) -5][abeş (III)-1][abu (II) -5] : 1. Anlam, **aco (I)** [aca (I) -1][aça (I) -2] : 1. Anlam, **bağarcık (II)** [baççı, baci, baco, baji][baççı][baci][baco][baji] : 1. Anlam, **bizim gız**: 1. Anlam, **gacı** [gaccı, guci][gaccı][guci][gaga (I) -1] : 1. Anlam, **gaş** : 1. Anlam, **lala (I)** [lalak -2]: 2. Anlam, **billa**: 1. Anlam, **uye**: 1. Anlam. (DS)

Köken Bilgisi

Kız+Kardeş

Kız:

“ETü: *kız* "kız çocuğu, bakire" [Orhun Yazıtları, 735]

*beglik oğluğun kul kıldığ, işilik kız oğluğun küñ kıldığ [beylik oğlunu kul kıldık,
hanımlık kızını carıye kıldık]*

<< **ETü** *kız*

→ kıs-

Not: Karş. **ETü** *kıs/kız* (hasıs, eli sıkı, az, kıt - Uy, Kaş, Kıp, TS). Sözcüğün iki anlamı arasındaki ilişki muğlaktır. “Henüz doğurmayan, verimsiz” anlamı düşünülebilir.” (Nişanyan).

“ ‘Dişi çocuk’ = GT., OT. *ķīz* (DLT) < ***ķīz** < ***ķīr**

[= Çuv. Hir < *ķīr* Volga Blg. Hırxum ‘cariye’ < **ķīr*ķın ‘kızlar, cariyeler’ < **ķīr*+ğun (ET. Topluluk eki: {+KIn}]

TT.: KIZ + (böceği/kalbi/memesi/LIK/LIK zarı)

Ġız (Az.), *kız* (Kazk., Kırg., Özb., TatK., Uyg.), *kız* (Bşk.), *kīs* (Yak.) < **ķīz* < *ķīr*
[Fakat *ķirgıttar* ‘kızlar’ < *ķīr*+*gıt*+lar.], *hēr* (Çuv.) < **ķīr*.

K(>ğ) I [>ī] Z(>Z/S)” (Gülensoy, 2011:522)

Kardeş için bk. “Kardeş”.

5.1.8. $X_0Y_{0Y_2}^{abcdef}$: Erkek Kardeş

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_0Y_{0Y_2}^{abcdef} \leftarrow X_0Y_{0X_1}^{abcdef}, X_0Y_{0X_2}^{abcdef}, X_0Y_{0Y_1}^{abcdef}$

Tanımlar

Bir kişinin kendinden küçük veya kendisiyle yaşıtlı olan erkek kardeşi.

GTS’de ve DBTS’de yer almamaktadır.

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Erkek Kardeş Adının Adlandırma Biçimleri

Bal (III) [balam]: 1. Anlam, **bilaz**: 1. Anlam, **dadaş** [dada (I) -1][dada (I) -3][dada (I) -2]: 2. Anlam, **ece (I)** [ede (I) -1][eci -1][eci -4]: 4. Anlam, **gakko**³: 1. Anlam, **kaka (I)** [kakko -2, kako (III)][kakko -2][kako (III)]: 2. Anlam, **bilader**: 1. Anlam. (DS)

Köken Bilgisi

Erkek + Kardeş

“ETü: *érkek/irkek* "(evcil hayvanlarda?) erkek

érkek buzagu, érkek yunt

ETü: *érkek* "hayvan ve insanların erkeği"

TTü: *erkeksi* "erkek gibi (kadın)"

Erkeksi hatuna denir ki evzā^f ve etvāri merdāne olur

<< **ETü** *érkek* < **ETü** *érk* üç yaşına gelen koç **+Ak**<? **ETü** *ér-* yetişmek, büyümek **+Ik**

→ *er-*

Not: Kalın /ä/ sesiyle söylenen **ETü** *er* sözcüğüyle köken ilişkisi yoktur.” (Nişanyan).

“ ‘Erkek’ = OT. *erkek* (DLT) < **irk* ‘koç’ (M. Erdal, s.41) + (e)**k**

“**[är+käk** biçimi yanlıştır. M. Erdal’a göre: ET. İrkäk sözcüğünün OT. metinlerde /ä/ ile ärkäk biçiminde yazılması bu sözcüğün ilk hecesindeki benzerlik nedeniyle ‘adam, erkek’ anlamındaki är sözcüğü ile karıştırılmış olmasıdır.]

TT.: ERKEK + (ÇE/ÇİL/LEN/LENME/LEŞ/LEŞME/Lİ/LİK/Sİ/SİZ)

³ “gakgo” kelimesinin tarihi ve çağdaş Türk lehçeleri ile Türkiye Türkçesi ağzlarında “akraba, baba, ata, ağabey, küçük kardeş, süt kardeş” anlamlarına geldiği tespit edilmiştir. Elazığ yöresi ağzlarında bu kelime ile ifade edilen ilk anlam “kan akrabalığı”dır. Bu akrabalık bağı içinde özel olarak “ağabey” anlamında kullanılmaktadır. Ayrıntılı bilgi için bk. Buran, A. (2000). “Gakgo/Gakgoş Kelimesinin Kökeni ve Anlamı”, Türk Dili Dergisi, sayı:578, s. 173-178.

An.ağl.: ärkäk ‘iki yaşında koç’ ~ erkek (Kzk., Kırg., Trkm.), erkäk (Özb.), ärkäk ‘iki yaşında koç’ (Az.), här ‘adam, koca’ /hirkäk ‘erkek’ (Hlç.) ärkäk (Uyg.), irkäk (Bşk., TatK.), ir kişi (Bşk., TatK.), ir-at (Bşk.), er (Kzk., Özb.) är ‘koca’/ irkäh ‘hayvanlar için (erkek)’ (Uyg.), iräh ‘erkek’ < ärkäk < är ‘adam’.

[H]E(>ä,i)R+K+E(>ä)K(x)” (Gülensoy, 2011:339)

Kardeş için bk. “Kardeş”.

5.1.9. $X_0Y_{0x_1}^{abcdef} X_0Y_{0x_2}^{abcdef}$: Bacı

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_0Y_{0x_1}^{abcdef} \Leftrightarrow X_0Y_{0x_2}^{abcdef}, X_0Y_{0y_2}^{abcdef}, X_0Y_{0y_1}^{abcdef}$

Tanımlar

“a. 1. Kız kardeş: “Bizim bacınınsa yüzü kireç kesildi.” -Halikarnas Balıkcısı.”(GTS)

“[i.] 1. Abla, büyük kız kardeş. 2. Kız kardeş, hemşire.”(DBTS)

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bacı Adının Adlandırma Biçimleri

“Bağarcık (II) [baççı, baci, baco, baji][baççı][baci][baco][baji]: 1. Anlam, **biçan**: 1. Anlam, **paci**: 1. Anlam.” (DS)

Köken Bilgisi

“TTü: *bacı* "kız kardeş" [TDK, Tarama Sözlüğü, <1500]

“*Hazreti Hünkârın selam verdiği Fatıma bacıya ma'lum oldı.*”

= *Moğ baca* kızkardeş, abla

Not: Alıntı yönü açık değildir.” (Nişanyan)

“**Bacı** ‘Kız kardeş,abla,bacı’ < ? ***bāca**

An.ağl.: *bacey,bacı,baci,baco,baji* (DS.,457); *paçı,paçi* (Karadeniz ağızları);*bāci,bacé* (DAO,55); *baci* (Erz./EİA,35)

"**B**(>p)**AC**(>j,ç)**I**(>i,é,e,o)[Y] ~ bacı (Az.,Trkm.); Bâcí (Ker.,Tel.) (KrTS 184) = aç (YUyg.), koşnaç (YUyg.) Eren (TDES,32): < ?

An.ağl.:*bacey,bacı,baci,baco,baji* (DS.,457)

"**BAC**[C](>j)**I**(>i,o,e)+Y " (Gülensoy, 2011: 100)

5.1.10. $X_{-1}Y_{-1_x}^{abcdefm}$, $X_{-1}Y_{-1_y}^{abcdefm}$, $X_{-1}Y_{-1_x}^{abcdefö}$, $X_{-1}Y_{-1_y}^{abcdefö}$: Çocuk

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_{-1}Y_{-1_x}^{abcdefm}$, $X_{-1}Y_{-1_y}^{abcdefm}$, $X_{-1}Y_{-1_x}^{abcdefö}$, $X_{-1}Y_{-1_y}^{abcdefö}$ \Leftarrow $X_0Y_{0_{y_1}}^m$, $X_0Y_{0_{x_1}}^{abcdef}$,
 $X_0Y_{0_{y_1}}^{abcdef}$, $X_0Y_{0_{x_1}}^ö$

Tanımlar

“(2). Soy bakımından oğul veya kız, evlat: ☐Anası olacak bir kadın çocuğu omuzundan yakalamış.☐ -B. R. Eyuboğlu.” (GTS).

“Evlât: Ahmet beyin çocuğu.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

1. dereceden akrabadır.

Türkçesi Ağzlarında Çocuk Adının Adlandırma Biçimleri

Bala (I) [balaca, balah (I) -3, balak (I) -5, bale][balaca][balah (I) -3][balak (I) -5][bale][balak (I) -1] : 1. Anlam, **barak (III)**: 1. Anlam, **bebük (I)**: 1. Anlam, becin [becit-1]: 1. Anlam, **bibi (IV)**: 1. Anlam, **corruh**: 1. Anlam, **çağa (I)** [caa (I), cacık (III), cağa (III), carş, çoğa, ça (II), çaa (I), çağ (IX), çala (III), çarga, çaska (I), çaya, çaylak (IV), çiltik (I), cipçe (I), çoa, çoçka (II), çoğ, çoğa (I), çova, çöne (I) -2][caa (I)][cacık (III)][cağa (III)][carş][çoğa][ça (II)][caa (I)][çağ (IX)][çala (III)][çarga][çaska (I)][çaya][çaylak (IV)][çiltik (I)][cipçe (I)][çoa][çoçka (II)][çoğ][çoğa(I)][çova][çöne (I) -2]: 1. Anlam, **çeluk**: 1. Anlam, **diga (I)**: 1. Anlam, **engi (IV)**: 1. Anlam, **evlet (I)**: 1. Anlam, **gızan (I)**: 1. Anlam, **gobül**: 1. Anlam, **goduk (V)**: 1. Anlam, **göne (II)**: 2. Anlam, **güçe**: 1. Anlam, **huy (II)**: 1. Anlam, **kırbanak**: 1. Anlam, **kızan (I)** [kezan, kırriğan, kızılca (II) -1, 2][kırriğan][kızılca (II) -1][kezan][kızılca (II) -2] : 1. Anlam, **kozak (VII)**: 1. Anlam, **mancirik**: 1. Anlam, **sinçu**: 1. Anlam, **tille (V)**: 1. Anlam, **töl(III)**: 1. Anlam, **üşah**: 1. Anlam, **çağa**: 1. Anlam, **döl (I)**: 1. Anlam, **kızan**: 1. Anlam, **lorik**: 1. Anlam, **tifil**: 1. Anlam, **törenti**: 1. Anlam. (DS).

Balaman da konu ile ilgili çocuk tanımlayıcı teriminin yöre ağzıyla elli iki değişik abecesel dizinini ilgili kitabında şöyle vermiştir:

Bala (Polatlı), Bebe (Adana), Bebek (Beypazarı), Bilik (Hasankale), Dada (Tavşanlı), Dal (Çubuk), Devsek (Dirik), Doman (Kiğı), Döl (Antakya), ÇA (Merzifon), Çağ (Amasya), Çağa (Harpur), Ebçi (Arhavi), Ekti (Aydın), Encek (Ceyhan), Enek (Burhaniye), Enik (Acıpayam), Evlat (Biga), Geven (Tire), Göbel (İskilip), Hardal (Tire), Kada (Eleşkirt), Kele (Çarşamba), Kıran (Gaziantep), Kızan (Mucur), Koşlar (Polatlı), Körpe (Hasankale), Kulan (Arhavi), Kurban (Sivas), Kuzu (Tire), Küçük (Lapseki), Masum (Ödemiş), Melaşke (Kars), Moza (Burhaniye), Nani (Kelkit), Oğlak (Uşak), Paşa (Manisa), Sele-Sepet (Tire), Sabi (Eleşkirt), Sübyan (Kütahya), Sıpa (Ş.Karahisar), Teccal (Adıyaman), Tifil (Midyat), Ufaklık (Ödemiş), Uan (Arhavi), Uşak (Düzce), Velet (Bandırma), Yavru (Turhal), Yavşak (Bayramış), Yavuncak (Bozdoğan), Yetim (Ödemiş), Zori (Kiğı). (Balaman, 1982:16).

Köken Bilgisi

“ETü: *çocuk* "domuz yavrusu, her şeyin küçüğü"

KTü: *çocuk/çoçka* "domuz yavrusu"

KTü: *çoçka/çoçğa* "a.a."

ÇTü: *çuçak* "cüce"

< *çoc* -çi-çu-çu

Not: Çocuk dilinden alınmış ekspresif bir deyimdir. Karş. **ETü** *çıçamuk* (küçük parmak), *çipçik/çipçuk* (serçe kuşu). Ayrıcacüçük, *cıcık, küçücük.*”(Nişanyan).

“**Çocuk** ‘Küçük yaştaki oğlan veya kız’

=OT. **Çocuk** ‘domuz yavrusu,her şeyin küçüğü’ (DLT)< *çöç ‘yansıma’+(u)k

"~çöç~şoş~şuş~sus~sos ‘yansıma’+uk [metathese ile: +ka+ko>+uk] "

TT.ÇOCUK+(ÇA/ÇU/LAŞ-MA/LAŞ-/LAŞTIR/LU/LUK/

SU/SULUK/SUZ/SUZLUK)

An.ağl.: *çoçka* ‘domuz’ (DS.III.s.1256); *çoşka/çoşga* ‘domuz yavrusu’

(s.1274); *çoçka* ‘bebek.çocuk’ (DS.III,1033); **Çocuk.***çuçul,çüçük,çüçük.çüçül* ‘kuş yavrusu,körpe’ (s.1021-1-22) ~çoço ‘evcil domuz’ (Kırg.) (KS.,276); Çoço ‘domuz’ (Alt.); Erkek çoço ‘kısır erkek domuz’; Çoçkonun balazı ‘domuz yavrusu’ (ATS,76); Çoçka (Özb.); Çuçka ‘domuz’ (TatK.); Şoşka (Kzk.); Çocuk ‘bala’ (TTAS.III,1981:448); Çokça (Uyg.) ‘domuz’(Necip,1995:84); Çoçha ‘domuz yavrusu’ (Krç.Blk.) (Pröhle,1991,s.29); Çocuk (Az.,Gag.); Cucuk (Özb.); Çucık (TatK.); Cocuk (Trkm.); Çoşak(Kzk.)

"Ç (>c,ş)O(>u)U(>1,a)K "

“Tü.> **Rus.** *Çuçka*; **Zaza.** Çêl ũ çük

‘çoluk çocuk’ (ZTS,65);**Kürt.**

Çücık ‘civciv,küçük kuş’ (DAO,129); çuk,’kuş’ (FKT,30) = uşag (Az.); bala (Bşk.,Kzk,Kırg.,TatK.,Uyg.); bala –şağa (Kzk.); çāğa (Trkm.)" Nişanyan (SS,95): <?>

Fa. *Cücek*

→KÜÇÜK

A.Vefik Paşa (2000,s.84):<*cüçük*

T.Tekin <*çocuk/çoçka

H.Eren (TDES,76)< **Fars.** (Eren bu görüşünü J.Deny ve G.Doerfer’e dayanarak belirtir’

Tietze (TETTL,525): **Çağ.***çocuk* ‘domuz yavrusu’

Brockelmann (IGM 18.s a):<**çuçka**(sic!) hayvan adlarında sıklıkla görülen bir çağırmalıktan

Doerfer (TLT 397):<çoçka ‘expressiv’ bir söz.

Räsänen (TLT 200) *Tat,çuçka,Çuv.,sisna* ile karşılaştırır.

(Hikmet Koraş ‘Çocuk Kelimesinin Etimolojisi’, *Diriözler Armağanı*, Ankara 2003,s.195-213) : <*çocuk/çucuk/çaçuk<çağacuk<çagacuk*)” (Gülensoy, 2011: 247)

“ ~ Tkm *çoçka* ‘domuz’.-Nog *şoşka*.- TatK *şuşka*.- Bşk *suska*.- Kzk *şoşka*.-KKlp *şoşka*.- Krg *çoçka*.-Özb *çoçka*.- Alt,Tel *çoçko*.-Şor *şoşka*.-Sag,Koy *soksa*.-Hak *sosxa*. Eski çağlardan başlayarak kullanıldığı anlaşılıyor. Orta Türkçede çocuk ‘domuz yavrusu’ olarak geçer.Eski Kıpçakçada *çoçka* biçimi göze çarpar. Türkçe çocuk yanında eski ve yeni diyalektlerde kullanılan *çoçka* biçimi düşündürücüdür. (Eren : NyK 51 :369). Bu biçimin sonundaki -a eski ve yeni diyalektlerde yaygın olarak kullanılan bir ektir. Türkçe *buğra* (< : *buğur*) örneğinde olduğu gibi. Bu eke ilişkin bilgi almak için bk. Nemeth : KCsA 3: 108-109

Domuz yavrusuna verilen çocuk adının Türkçede ‘küçük yaştaki oğlan veya kız ‘ anlamını alması doğaldır.Dilimizde buna benzer birçok örnek vardır.

Örn: çocuk olarak kullanılan bala sözü OrtaTürkçede ‘kuş ve hayvan yavrusu ‘anlamına gelir. Bk. Caferoğlu : TD, Belleten,Seri :3, No :10-11; TDA 1968,12-14.

Brockelmann’a göre (OGM 18. a) *çuçka* (sic!) hayvan adlarında sıklıkla gördüğümüz bir çağrımaldan çıkmıştır. Doerfer’ göre (TLT 397), *çoçka* ‘expressiv’ bir sözdür. Räsänen (TLT 200) Tatarca *çuçka* biçimini Çuvaşçada ‘domuz’ olarak kullanılan *sisna* adıyla karşılaştırmıştır. Ancak bu karşılaştırma ses yönünden yanlıştır. Joki (LwSS 297-298) Räsänen ‘in karşılaştırmasına katılmış ,Şçerbak (İRLTJa 125,126) ise Räsänen’e dayanarak Çuvaşça *sisna*’yı *çoçka* biçimiyle birleştirmiştir ki yanlıştır. Egorov (ES201) Çuvaşça *sisna*’nın kökeninin bilinmediğini dile getirmiştir. Macarcada ‘domuz’ olarak kullanılan *diszno* (<*gyszno*) sözünün Çuvaşça *sisna*’dan geldiğini biliyoruz. Macarca *Gyszno* biçiminin *sisna* (<*sisna*) biçimine dayandığı anlaşılıyor . Çuvaşça *sisna* benzeşme (assimilation) yoluyla *sisna*’ya çevrilmiştir. Ligeti (TörK45) Çuvaşça *sisna*’nın Türk diyalektlerinde geçmediğini dile getirmiştir. Polivanov (ArOr 9 :405-406) *çuçka*’nın Çincece domuz yavrusuna verilen *çu* adıyla birleştirilemeyeceğini yazmıştır. Bk. Polivanov Sbornik 170; Stat’i 168-169 ;Musaev :ST 6, 1973;6; Mandoky :NyK 73: 378 ; Räsänen : V 113a ;Clason: ED 400 b. Özbekçeden Tacikçeye *çoçka* olarak geçmiştir.(Doerfer: TLT397) Türkçede çoluk çocuk ve çocuk mocuk gibi bir takım ikiz sözler de kullanılır. Bk.Ligeti :MNY 54: 441-442. Ağızlarda ‘domuz yavrusu’ ve ‘deve yavrusu’ olarak kullanılan *mocuk* biçimi düşündürücüdür. Bk. Eren :DTCFD 8 :283-288; TD 56 :350;1995/2:857” (Eren, 1999: 96-97)

5.1.11. $X_{-2}Y^{abcdeföu}_{-2..}$ Torun

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$$X_{-2}Y^{abcdeföu}_{-2..} \Leftarrow X_0Y^{abcdef}_{0Y_1} = X_0Y_{0x_1}^{\ddot{o}}$$

Tanımlar

“Bir kimseye göre çocuğunun çocuğu: ☐Onun torunu koşarak yanına gelir, yüzünü, gözlerini öper!☐ -A. Ş. Hisar. 2. mec. Aynı soydan gelenlerden her biri: ☐... mademki hepimiz Âdem'le Havva'nın torunlarıyız...☐ -A. İlhan.” (GTS)

“Evlâdın evlâdı, çocuğun çocuğu.” (DBTS)

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Torun Adının Adlandırma Biçimleri

Goni: 1. Anlam, **höyük:** 1. Anlam, **köşek (II):** 1. Anlam, **öğüş(I):** 1. Anlam, **töreme:** 1. Anlam, **tufur:** 1. Anlam, **neve:** 1. Anlam, **ogunduruk:** 1. Anlam, **töreme:** 1. Anlam. (DS)

Köken Bilgisi

“TTü: *torun* "oğlun oğlu"

= **TTü** *tor* genç, yavru ~? **İr**

Not: Karş. **Erm** *t'oʁn pənnü* (torun, çocuğun çocuğu); **Kürd** *torin* (yavru, delikanlı); ayrıca **Sans** *taruna* (çocuk), **Avetauruna-** (insan veya hayvan yavrusu). Bu sözcüklerin Türkçeden alıntı olması olasılığı çok düşüktür. Öte yandan **ETü** *torum* (deve yavrusu - Kaş), *torlak*, *toraman*. Benzerlik şaşırtıcıdır.” (Nişanyan)

“**torun** ‘Bir kimseye göre çocuğunun çocuğu’

\leftrightarrow **torum** [< *tor+(u)n], Çağ.: **torun**

TT.:torun tosun

An.ağl.:torun ‘yeğen’ (DS.X.3970) ~ torun (Krm.) Tü.> **Zaza.torin** ‘babayiğit’;

Torn ‘torun’; *tornu* ‘(kız) torun’ (ZTS,360) = *nevere-çevre-kıvıra-tıvra* ‘torun,turun çocuğu, torun çocuğunun çocuğu’ (Kırg.), *Nävä* (Az.), *nevärä* (Özb.), *nävrä* (Uyg.), *Nebere* (Kırg.), *näbirä* (Özb.), *nemere* (Kzk.)” (Gülensoy, 2011: 920)

“**Torun** ‘ bir kimseye göre çocuğunun çocuğu’ <Erm *t’ořn* ‘grandchild’.- Kürtçe *torin* ‘cousin,fils du frere’ de Ermeniceden alınmıştır. Pedersen : KZ 39 ;462-463; Munkacsi: KSz 5:357; Räsänen V 491 a (yalnız torun ve turun biçimlerini vermekle yetinmemiştir) ; Levitskaya :ST 3,1973,77 (torun’u ‘deve yavrusu’ olarak kullanılan torun’la birleştirmiştir); Dankoff: ALT 174; Eren TD 1995/2 :866-867.” (Eren, 1999: 415)

5.1.12. $X_{-2}Y_{-2y}^{abcdefms}$, $X_{-2}Y_{-2y}^{abcdefmş}$, $X_{-2}Y_{-2y}^{abcdeföt}$, $X_{-2}Y_{-2y}^{abcdeföü}$, $X_{-3}Y_{-3y}^{abcdefmşü}$,
 $X_{-3}Y_{-3y}^{abcdefmşv}$, $X_{-3}Y_{-3y}^{abcdeföty}$, $X_{-3}Y_{-3y}^{abcdefötz}$: **Ahfat**

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_{-2}Y_{-2y}^{abcdefms}$, $X_{-2}Y_{-2y}^{abcdefmş}$, $X_{-2}Y_{-2y}^{abcdeföt}$, $X_{-2}Y_{-2y}^{abcdeföü}$, $X_{-3}Y_{-3y}^{abcdefmşü}$, $X_{-3}Y_{-3y}^{abcdefmşv}$,
 $X_{-3}Y_{-3y}^{abcdeföty}$, $X_{-3}Y_{-3y}^{abcdefötz}$ \Leftarrow $X_0Y_{0y_1}^m$, $X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0x_1}^ö$

Tanımlar

Ar. ahfäd

“(1.) (ahfa:di) esk. Erkek torunlar.” (GTS)

“(1.) Torunlar, çocukların çocukları, çocukların çocuklarının çocukları.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Ahfat Adının Adlandırma Biçimleri

Ağzılarda farklı biçimlerine rastlanmamıştır.

Köken Bilgisi

Kökeni hakkında bilgi yoktur.

5.1.13. $X_2Y_{2x}^{cdf}$: Anneanne

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_2Y_{2x}^{cdf} \Leftarrow X_0Y_{0x_1}^{abcdef} X_0Y_{0x_2}^{abcdef} X_0Y_{0y_1}^{abcdef} X_0Y_{0y_2}^{abcdef}$

Tanımlar

“(anne'anne) Annenin annesi: “Cumartesi sabahı olduğu gibi gene ailecek oturmaya gitmişlerdi anneannesine.” -E. Şafak.” (GTS).

“Annenin annesi, nine, büyükanne.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaylı adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Anneanne Adının Adlandırma Biçimleri

Aca(I) [âce, aco (I) -1, 2; acu (I)][âce][aco (I) -1][acu (I)][aco (1) -2]: 1. Anlam,

Balnine: 1. Anlam, **Balnene** : 1. Anlam, **Gadana (I)**: 1. Anlam. (DS).

Köken Bilgisi

Anne(nin) anne(si) >> anneanne

Bk. “anne”.

5.1.14. $X_2Y_{2X}^{abcd}$: Babaanne

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_2Y_{2X}^{abcd} \Leftarrow X_0Y_{0X_1}^{abcdef} X_0Y_{0X_2}^{abcdef} X_0Y_{0Y_1}^{abcdef} X_0Y_{0Y_2}^{abcdef}$

Tanımlar

“(baba’anne) Babanın annesi: \boxtimes Babaannem özel bir kadındı. Anlatılmaya değer. \boxtimes -A. Kutlu.” (GTS).

“Babanın annesi, nine.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaylı adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Babaanne Adının Adlandırma Biçimleri

“**Balnene** : 1. Anlam, **Balnine**: 1. Anlam, **Ece (I)** [ede (I) -1][eci -1][eci -4]: 7. Anlam, **Gadana(I)**: 1. Anlam, **gadı (2)** : 1. Anlam, **Gadi(II)** [gade (I) -1, gadinge -1][gade (I) -1][gadinge -1]: 2. Anlam, **Kadınana** [kadıana, kadi (II) -3][kadıana][kadi (II) -3][kocaana -1]: 2. Anlam, **[kadınge]**: 1. Anlam, **Tete** [teta][teta]: 3. Anlam.” (DS)

Köken Bilgisi

Baba(nın) anne(si) >> Babaanne.

5.1.15. $X_2Y_{2X}^{cdf}$, $X_2Y_{2X}^{abcd}$: Nine (Büyükanne)

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$$X_2Y_{2X}^{cdf}, X_2Y_{2X}^{abcd} \Leftarrow X_0Y_{0X_1}^{abcdef} X_0Y_{0X_2}^{abcdef} X_0Y_{0Y_1}^{abcdef} X_0Y_{0Y_2}^{abcdef}$$

Tanımlar

“Torunu olan kadın, büyük anne, nene: \boxtimes Altmışlık bir ninenin evinde oda tutmuştum. \boxtimes - A. Gündüz.” (GTS)

“Anneanne, babaanne, büyük anne, nene.” (DBTS)

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Nine Adının Adlandırma Biçimleri

“**Aca(I)** [âce, aco (I) -1, 2; acu (I)][âce][aco (I) -1][acu (I)][aco (1) -2]: 3. Anlam, **Ağanene: Akana** [akçana][akçana]: 1. Anlam, **Amma**: 1. Anlam, **Anne**: 1. Anlam, **Balnine**: 1. Anlam, **Bıyana**:1. Anlam, **Bibi(I)** [bibi, bibiya, bibü, bübi, büvi, büvü (II)][bibi][bibiya][bibü][bübi][büvi][büvü (II)]: 5. Anlam, **Boyna(II)**: 1. Anlam, **Ebe(I)**: 1. Anlam, **Eci (1)**: 1. Anlam, **Gadı (2)**: 1. Anlam, **Hata**: 1. Anlam, **Hathane**: 1. Anlam, **İbi (2)**: 1. Anlam, **İce(1)**: 1. Anlam, **[İci]**: 1. Anlam, **İyice**: 1. Anlam, **Kadi (3)**: 1. Anlam, **[Kadı]**: 1. Anlam, **[kadınge]**: 1. Anlam, **Kartana(II)** [karti (II)][karti (II)]:1. Anlam, **Kocaana** [kadinana -3, kocana -1, 2][kadinana -3][kocana -1][kocana -2]: 1. Anlam, **Nene**: 2. Anlam, **Ebe**[ece (I) -2, eci -3][ece (I) -2][ecİ -3]: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

“1680 [TTü] nene çocuk dilinde anne, büyükanne veya dadı, 1876 [TTü] nine anne, 1900 [TTü] hanım nine büyükanne.

< **Çoc** ne-ne

- Çocuk dilinde evrensel olan kadın akraba sembolizminden. Karş. İng nanny (nine veya sütanne).” (Nişanyan)

“Nene (=nine) ‘Torunu olan kadın, büyükanne’ < * ne ne ‘yansıma’

Tü. > Ar. (Ir.) nine, (Mis.) nena, (Sur.), nāne (ALTK, 105-106)~ nänä (Az.), Çoñ ene (Kırg.), Mâmâ (Özb.), Däv äni (TatK.), Ene (Trkm.), Moma (Uyg.)” (Gülensoy, 2011: 606).

5.1.16. $X_2Y_{2Y}^{abcd}$, $X_2Y_{2Y}^{abe}$: Dede

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$$X_2Y_{2Y}^{abcd}, X_2Y_{2Y}^{abe} : \Leftarrow X_0Y_{0X_1}^{abcdef} X_0Y_{0X_2}^{abcdef} X_0Y_{0Y_1}^{abcdef} X_0Y_{0Y_2}^{abcdef}$$

Tanımlar

(1) Torunu olan erkek, büyük baba, büyük peder: ☐*Dedenin kabri yanında bir çukur kazılmış.*(GTS).☐

(1) Ananın veya babanın babası; büyükbaba. (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Dede Adının Adlandırma Biçimleri

“**Ababa(II)**: 1. Anlam, **Abba (I)** [apba (I), appa (I)][apba (I)][appa (I)][aba (I) -11][aba (I) -8][aba (I) -1]: 1. Anlam, **Abbo, Abbu**: 1. Anlam, **Ağababa** : 1. Anlam, **Ava (I)**: 4. Anlam, **Çeçe(I)** [cebe (II), cece (I) -3, çecey, çeçe (II)][cebe (III)][cece (I) -3][çeçe (II)][çecey]: 3. Anlam, **Dedey**: 1. Anlam, **Dide(I)**: 1. Anlam, **Dide(II)**: 1. Anlam, **Ede(I)** [ece (I), ecem, eci -3, ecim (III) -2, ece (I), eçi, edi (I), edigey, edocom, efe (II) -1, 2; efi, eğim, eğe (I) -2, eke (IV) -1, epe (I), etde (I) -1, 2][ece (I)][ecem][eci -3][ecim (III) -2][ece (I)][eçi][efi][eğim][eğe (I) -2][eke (IV) -1][etde (I) -1][edocom][edi (I)][efe (II) -1][epe (I)][etde (I) -2][eci -1][efe (II) -2][edigey]: 4. Anlam, **Eycebaba** : 1. Anlam, **Fete**: 1. Anlam, **İbi(I)** [ibirim, içe (I) -1, 2; içi (I) -2][içe (I) -1][ibirim][içe (I) -2][içi (I) -2]: 2. Anlam, **Kocababa** [koçba][koçba][kocaman]: 2. Anlam, **Yatır (II)**: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

“1070 [BTü] dede baba (Oğuzca), 1312 [KTü] dede büyükbaba, yaşlı kişi << BTü dede < çoc da-da

- Çocuk dilinde evrensel görünen erkek kişi sembolizminden türediği muhakkaktır. Karş. İng daddy (baba) vb.” (Nişanyan)

“Dede ‘büyük baba’ = E.T.dede ‘yansıma’ ‘baba’ (Çocuk dili)~dâda (Özb.)

Tü. > Ar. (Ir., Sur.) dede (ALTK, 59); Rus. Dede ‘dede’(E.M.E. Mustafayev, Rusça-Türkçe Sözlük, Sosyal Yay., İstanbul, 1989.” (Gülensoy, 2011: 270)

5.1.17. $X_1 Y_{1y_1}^{abcde}, X_2 Y_{2y}^{abe}, X_2 Y_{2y}^{abcd}, X_3 Y_{3y}^e, X_3 Y_{3y}^{ab}, Y_4^b, Y_4^d : \text{Ata}$

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_1 Y_{1y_1}^{abcde}, X_2 Y_{2y}^{abe}, X_2 Y_{2y}^{abcd}, X_3 Y_{3y}^e, X_3 Y_{3y}^{ab}, Y_4^b, Y_4^d \Leftrightarrow X_0 Y_{0x_1}^{abcdef}, X_0 Y_{0x_2}^{abcdef}, X_0 Y_{0y_1}^{abcdef}, X_0 Y_{0y_2}^{abcdef}$

Tanımlar

“(1)Baba. (2) Dedelerden ve büyük babalardan her biri: “Ey kız gözüme huri görünürsün / Atan sevmez seni benden ziyade” -Karacaoğlan.” (GTS).

“(1) Baba. Atam anam istemezem, dünya kaygısın yemezem-Yunus 2. Soyun, toplumun geçmişte yaşamış ferdi, ced: Atamız Fatih Sultan Mehmed.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Ata Adının Adlandırma Biçimleri

Ağzılarda farklı biçimlerine rastlanmamıştır.

Köken Bilgisi

“ETü: *ata* "baba, dede" < *çoc at-ta*

Not: Çocuk dili kökenli bir sözcük olup, daha eski edebi dilde görülen *kay* (baba) sözünün yerini almıştır.” (Nişanyan).

“**Ata** ‘Ata;baba,büyük baba’ < **ata** (Uyg.,DLT) ~ **ata** (Az.,Bşk.,Kırg.,TatK.,Uyg.), **atay** (Bşk.,TatK.), **âtä** (Özb.), **äti** (TatK.).

"A (>ä,â) TA (>i)+Y " = äke (Kzk.), Kāka (Trkm.)” (Gülensoy, 2011: 86-87)

5.1.18. $X_1Y_{1x_2}^{abcdef}, X_1Y_{1x_3}^{abcdef}$: Teyze

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$$X_1Y_{1x_2}^{abcdef}, X_1Y_{1x_3}^{abcdef} \leftarrow X_0Y_{0x_1}^{abcdef} \quad X_0Y_{0x_2}^{abcdef} \quad X_0Y_{0y_1}^{abcdef} \quad X_0Y_{0y_2}^{abcdef}$$

Tanımlar

“Annenin kız kardeşi, ana yarısı: ☐Teyzem de çok gecikiyor, uyuyakalmışım yeniden.☐
-A. Ağaoğlu.” (GTS).

“Annenin kızkardeşi.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

3. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Teyze Adının Adlandırma Biçimleri

“**Aba (I)** [abaka -2,3; abalık, abba (I) -2,3,4; abca -2, abes (HI)-2, abı (II), abıca -2, abda (I) -1,2,3; abilla -1, 2; abilâ, abla (I) -1, 2, 3, 4; abla genneş, able, abo (II)-1,2,3; abu(II) -1,2,3,4; abuca -2, 3; abuğ (III) -1, 2; abula -1, 2, 3; abus (II) -1,2; apa (III)-2, apbı, apla, apo (!)-!]: 7. Anlam, **Aba (II)** [aba (I) -1][aba (I) -2][aba (I) -6][aba (I) -8][abas (I)]: 6. Anlam, **Acuh (II)**: 2. Anlam, **Bele(II)**: 2. anlam, **Bibi(I)** [bibi, bibiya, bibü, bübii, büvi, büvü (II)][bibi][bibiya][bibü][bübü][büvi][büvü (II)]: 6. Anlam, **Bele (II)**: 2. Anlam, **Böle(I)** [bola (II), bulla (I) -1, bülüm][bülüm][bulla (I) -1][bola (II)]: 4. Anlam, **Ceci**: 1. Anlam, **Cice** [cece (I) -1, ceci, cica (I) -1, 2; cicana, cici (I) -2, 3; cicinene (I) -2, ciye (I), cice -1, 2, 3; çiçe (I) -1, 2, 3][cece (I) -1][cica (I) -2][ciye (I)][cice -1][çiçe (I) -1][cica (I) -1][cicana][cicinene (I) -2][cici (I) -2][çiçe -3][çiçe (I) -3][ceci][cici (I) -3][çiçe -2][çiçe (I) -2]: 4. Anlam, **Dayaza** [dağza, dayas, dayıza, dayza, daza, deyza, deyze, deza, deze, deze (I), dezeana, diyaza, diyeze, dize (III)][dağza][dayas][dayıza][dayza][daza][deyza][deyze][deza][deze, deze (I)][dezeana][diyaza][diyeze][dize (III)]: 1. Anlam, **Eze (I)** [ebe (I) -3][ebe (I) -3]: 1.

Anlam, **Eze (II)**: 1. Anlam, **Gada (II)** [gadaş (II), gade (I) -2][gadaş (II)][gade (I) -2]: 3. Anlam, **Hançuk**: 1. Anlam, **Hala**: 1. Anlam, **Kada (I)** [kaç (III), kadak (VII), kadaş, kade (I) -1, 2, 5, kadik (I), kadiko, kağa (I) -2][kadaş][kadiko][kağa (I) -2][kaç (III)][kadak (VII)][kade (I) -1][kade (I) -5][kade (I) -2][kadik (I)]: 6. Anlam, **kadı (3)**: 1. Anlam, **kadi (2)** : 1. Anlam, **Sitti**: 1. Anlam, **Tete** [teta][teta]: 1. Anlam.” (DS)

Köken Bilgisi

“1900 [KTü] tayıza/tağza/tay eze annenin kız kardeşi

1300-1600 [TTü] tayıza/tayaza

TTü tağay/tay ana tarafından erkek akraba, dayı + TTü eze/eçe abla → ece” (Nişanyan)

“< * t̄ay ‘akraba’ + eze (~eye~ece)

[< * t̄ay + ı + za (Räsänen, V 455) / t̄ayı ezesi (T.Tekin)]

El-Idr: dayıza, diyaza, diyeze, MA: tağza

An. Ağl: teyize (Rize/RÍA)

Tü. > Ar. (Mis.) ti:ze (ALTK. 130)~tay-ece (Oyr., K.Kırg.), Tay-eye (Oyr.), Tay-yeçe (Oyr.), T̄ay-ağas (Yak.), Taay ece (Alt./Ats,164), Dayza (Trkm), Dayı-apa (K.Klp)

T(>d)A[A](>ä)Y+ECE/+EYE+AGAS+I APA+ NĀK +YEÇE+ ZA

= täte (Kzk.)” (Gülensoy, 2011: 888)

5.1.19. $X_1Y_{1Y_2}^{abcdef}$: Dayı

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_1Y_{1Y_2}^{abcdef}$ \Leftarrow $X_0Y_{0X_1}^{abcdef}$ $X_0Y_{0X_2}^{abcdef}$ $X_0Y_{0Y_2}^{abcdef}$ $X_0Y_{0Y_1}^{abcdef}$

Tanımlar

“(1) Annenin erkek kardeşi.” (GTS)

“(1). Çocuklarına göre, annenin erkek kardeşi. Dayıma söyleyin de atıma binsin/ Sırmalı maşlahımı tellala verim-Türkü.” (DBTS)

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

3. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Dayı Adının Adlandırma Biçimleri

“**Dayca** [dayı -1]: 1. Anlam, **Dayıca** [dayı -1]: 1. Anlam, **Dayni** [dayyı][dayyı]: 1. Anlam, **Emme (III)**: 1. Anlam” (DS).

Köken Bilgisi

“<1000 [ETü] tagay/tağay annenin erkek kardeşi, dayı <1500 [KTü] tay/tayı <1400 [TTü] dayı” *Kazan Begüñ dayısı, at ağızlu Aruz Koca çapar yetdi.* (Nişanyan).

“<< *ETü tağay* <OT. Tağay (DLT) <tây ‘anne tarafından akraba’

TT.: DAYI+(LIK)

DAY[Y]I+CA/+BAŞI/+LAN-

DAY[I=ø]+CA/+Nİ” (Gülensoy, 2011: 269)

5.1.20. $X_1 Y_{1X}^{abcde}$: Hala

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_1 Y_{1X}^{abcde}$ \Leftarrow $X_0 Y_{0X_1}^{abcdef}$ $X_0 Y_{0X_2}^{abcdef}$ $X_0 Y_{0Y_1}^{abcdef}$ $X_0 Y_{0Y_2}^{abcdef}$

Tanımlar

“(ha'la) Babanın kız kardeşi, bibi.” (GTS).

“Babanın kızkardeşi, bibi (Arapçada, annenin kızkardeşi, teyze).” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

“Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

3. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Hala Adının Adlandırma Biçimleri

Aba (I) [abaka -2,3; abalık, abba (I) -2,3,4; abca -2, abes (HI)-2, abı (II), abıca -2, abda (I) -1,2,3; abilla -1, 2; abilâ, abla (I) -1, 2, 3, 4; abla genneş, able, abo (II)-1,2,3; abu(II) -1,2,3,4; abuca -2, 3; abuğ (III) -1, 2; abula -1, 2, 3; abus (II) -1,2; apa (III)-2, apbı, apla, apo (!)-!]: 8. Anlam, **Acuh (II)**: 2. Anlam, **Ala (V)**: 1. Anlam, **Ame** [amete, anıke, amti][amete][amıke][amti]: 1. Anlam, **Bele (II)**: 2. Anlam, **Bibi(I)** [bibi, bibiya, bibü, bübi, büvi, büvü (II)][bibi][bibiya][bibü][büvi][büvü (II)]: 1. Anlam, **Böle(I)** [bola (II), bulla (I) -1, bülüm][bülüm][bulla (I) -1][bola (II)]: 5. Anlam, **Cice** [cece (I) -1, ceci, cica (I) -1, 2; cicana, cici (I) -2, 3; cicinene (I) -2, ciye (I), cice -1, 2, 3; çiçe (I) -1, 2, 3][cece (I) -1][cica (I) -2][ciye (I)][cice -1][çiçe (I) -1][cica (I) -1][cicana][cicinene (I) -2][cici (I) -2][çiçe -3][çiçe (I) -3][ceci][cici (I) -3][çiçe -2][çiçe (I) -2]: 3. Anlam, **Cimitli**: 1. Anlam, **Eme(I)** [emete, emeti] [emete] [emeti] : 1. Anlam, **Emti**: 1. Anlam, **Enne(I)**: 1. Anlam, **Eze (I)** [ebe (I) -3][ebe (I) -3]: 2. Anlam, **İbi (I)** [ibirim, içe (I) -1, 2; içi (I) -2][içe (I) -1][ibirim][içe (I) -2][içi (I) -2]: 4. Anlam, **Kade(I)** [kada (I) -4][kada (I) -6][kadi (II) -1][kada (I) -4]: 3. Anlam, **Mama (III)**: 1. Anlam, **Mimi**: 1. Anlam, **Pipi (I)**: 1. Anlam, **Sitti**: 2. Anlam, **Tahtum**: 1. Anlam, **Tete** [teta][teta]: 2. Anlam, **Ame**: 1. Anlam, **Ete (II)**: 1. Anlam, **Nanık**: 1. Anlam. (DS).

Köken Bilgisi

“*çāla* "annenın kızkardeşi"

çāla "babanın kızkardeşi"

~ *Ar çāla* 'خاله' teyze, annenın kızkardeşi < *Ar çāl* 'خال' dayı.”

• “Babanın kızkardeşi” anlamı Türkçeye özgüdür.” (Nişanyan).

5.1.21. $X_1Y_{1Y_2}^{abcde} X_1Y_{1Y_3}^{abcde}$: Amca

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$$X_1Y_{1Y_2}^{abcde} X_1Y_{1Y_3}^{abcde} \Leftarrow X_0Y_{0X_1}^{abcdef} X_0Y_{0X_2}^{abcdef} X_0Y_{0Y_1}^{abcdef} X_0Y_{0Y_2}^{abcdef}$$

Tanımlar

“Babanın erkek kardeşi, baba yarısı, emmi.” (GTS).

“Babanın erkek kardeşi, amuca, emmi.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

“Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

3. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Amca Adının Adlandırma Biçimleri

“**Abca** [abaka-1, abebuba, abıca-1, abıcı, abo(II)-4, abuca-1, apca, apça-1][abaka-1][abebuba][abıca -1][abıcı][abo (II) -4][abuca -1][apca][apça -1][aba (I) -1]: 1. Anlam, **Aca(I)** [âce, aco (I) -1, 2; acu (I)][âce][aco (I) -1][acu (I)][aco (1) -2]: 1. Anlam, **Amıca** [amcacık, anı, ammi, anınca] [amcacık] [ami][ammi][amuca]: 1. Anlam, **Begi(II)**: 1. Anlam, **Böle(I)** [bola (II), bulla (I) -1, bülüm][bülüm][bulla (I) -1][bola (II)]: 6. Anlam, **Cice**: 1. Anlam, **Dacı**: 1. Anlam, **Ebice(III)**: 2. Anlam, **Ece (I)** [ede (I) -1][eci -1][eci -4]: 3. Anlam, **Ede(I)** [ece (I), ecem, eci -3, ecim (III) -2, ece (I), eçi, edi (I), edigey, edocom, efe (II) -1, 2; efi, eğim, eğe (I) -2, eke (IV) -1, eppe (I), etde (I) -1, 2][ece (I)][ecem][eci -3][ecim (III) -2][ece (I)][eçi][efi][eğim][eğe (I) -2][eke (IV) -1][etde (I) -1][edocom][edi (I)][efe (II) -1][eppe (I)][etde (I) -2][eci -1][efe (II) -2][edigey]: 6. Anlam, **Emite**: 1. Anlam, **Emmi** [emce, emi, emice -1, emo][emce][emi][emice -1][emo]: 1. Anlam, **Gözelim**: 1. Anlam, **Abıca**: 1. Anlam, **Emmi** [emi][emi]: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

“<1600 [TTü] abıca/abuca babanın erkek kardeşi

< ETü apa/aba baba +cA

• Esasen "babacık" anlamına gelen abıca biçimi, belki Ar ‘amm (amca) etkisiyle ses değiştirmiştir.” (Nişanyan).

“Amca~amıca~amuca ‘baba kardeşi’

< E.T. aba ‘baba’ ve ece /açā ‘ağabey’ (T.Tekin 1960, 283-291; Räsänen V 19; Tietze, TETTL, 163-164).” (Gülensoy, 2011:68).

5.1.22. $X_0Y_{0y}^{abcdei}$, $X_0Y_{0y}^{abcdei}$, $X_0Y_{0y}^{abcdfj}$, $X_0Y_{0y}^{abcdfk}$: Kuzen

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_0Y_{0y}^{abcdei}$, $X_0Y_{0y}^{abcdei}$, $X_0Y_{0y}^{abcdfj}$, $X_0Y_{0y}^{abcdfk}$ \Leftarrow $X_0Y_{0y_1}^m$, $X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0x_1}^{\ddot{o}}$

Tanımlar

Fr. cousin

“Erkek yeğen.” (GTS).

“Amca, dayı, teyze veya halanın erkek çocuğu.” (DBTS).

Adlandırma Sistemi:

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sistemi içinde yer almaktadır.

Akrabalık Derecesine Göre

4. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kuzen Adının Adlandırma Biçimleri

“**Bele(II)**: 1. Anlam, haloğlu: 1. Anlam, **böle (I)** [bola (II), bulla (I) -, bülüm][bülüm][bulla (I) -1][bola (II)]: 1.,2. ve 3. Anlam, **emite**: 1. Anlam, **amidaş**: 1. Anlam, **emoğlu**: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

“~ *Fr cousin* amca, hala, dayı veya teyze oğlu << *Lat consobrinus* hala veya teyze oğlu < *Lat con+sobrinus* kızkardeşin ailesi, kızkardeş çocuğu << *HAvr *swesr-ino-* < *HAvr *swesor-* kızkardeş.” (Nişanyan).

5.1.23. $X_0Y_{0x}^{abcdei}$, $X_0Y_{0x}^{abcdei}$, $X_0Y_{0x}^{abcdfj}$, $X_0Y_{0x}^{abcdfk}$: Kuzin

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_0Y_{0x}^{abcdei}$, $X_0Y_{0x}^{abcdei}$, $X_0Y_{0x}^{abcdfj}$, $X_0Y_{0x}^{abcdfk}$ \Leftarrow $X_0Y_{0Y_1}^m$, $X_0Y_{0X_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0Y_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0X_1}^{\ddot{o}}$

Tanımlar

Fr. cousine

“Kız yeğen.” (GTS)

“Kardeş, dayı, hala, amca, teyze çocuğu.” (DBTS)

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sistemi içinde yer almaktadır.

Akrabalık Derecesine Göre

4. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kuzin Adının Adlandırma Biçimleri

Emgızı: 1. Anlam. (DS).

Köken Bilgisi

Fr. Cousine. (GTS).

5.1.24. $X_{-1}Y_{-1x}^{abcdefo}$ $X_{-1}Y_{-1y}^{abcdefo}$, $X_0Y_{0y}^{abcdei}$ $X_0Y_{0x}^{abcdei}$, $X_0Y_{0y}^{abcdei}$, $X_0Y_{0x}^{abcdei}$,
 $X_0Y_{0x}^{abcdfj}$, $X_0Y_{0y}^{abcdfj}$, $X_0Y_{0x}^{abcdfk}$, $X_0Y_{0y}^{abcdfk}$: Yeğen

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_{-1}Y_{-1x}^{abcdefo}$ $X_{-1}Y_{-1y}^{abcdefo}$, $X_0Y_{0y}^{abcdei}$ $X_0Y_{0x}^{abcdei}$, $X_0Y_{0y}^{abcdei}$, $X_0Y_{0x}^{abcdei}$, $X_0Y_{0x}^{abcdfj}$,
 $X_0Y_{0y}^{abcdfj}$, $X_0Y_{0x}^{abcdfk}$, $X_0Y_{0y}^{abcdfk}$ \Leftarrow $X_0Y_{0y_1}^m$, $X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0x_1}^{\ddot{o}}$

Tanımlar

“Birine göre, kardeş, amca, hala, dayı veya teyzenin çocuğu: ☐Ama yeğenin onca çeken tek yanı yoktur.☐ -T. Buğra.” (GTS).

“Kardeş, dayı, hala, amca, teyze çocuğu.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

Kardeş çocuğu ise 3. dereceden akrabadır.

Dayı, hala, amca, teyze çocuğu ise 4. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Yeğen Adının Adlandırma Biçimleri

“**Böle** (I) [bola (II), bulla (I) -1, bülem][bülem][bulla (I) -1][bola (II)]: 3. Anlam, **iyen** [iğen, iyan -1, 2; iynem][iğen][iyan -1][iynem][iyan -2]: 2. Anlam, **torun**: 1. Anlam, yegan [yegan][yegan]: 1. Anlam, **yeyen (I)**: 1. Anlam, **yegen**: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

“ETü: *yégen* "kızkardeşin çocuğu" [Orhun Yazıtları, 735]

<< **ETü** *yégen*” (Nişanyan)

“**yeğen** ‘1. Birine göre kardeşinin çocuğu;

2. birine göre amca,hala,dayı veya teyzenin çocuğu'

=ET. *Yägän* 'Antroponim' (EUTS,292) *yigän*(s.295), *ykän* (s.300);(Uyg.) *yegän* (İKÖP,232);(KT)

Çağ.: *yegen,yeken* <*yé/(ü/i)g* 'üst,üstün,daha iyi'+(e)n ~ *yegen* (Trkm.); *Yiyän* (Bşk.); *Cēn* (KKırg.); *ceen*, *ceen bala* (Alt./ATS,58); *ciyän* (Özb.,Uyg.); *çēn* (Şor, Hak.); *çeen* (Tel.); *çeenj* (kıs,ool) (Kumd.); *jıyen.jien* (Kzk.); *sien* (Yak.) (Räsänen,194) = *ini* (Bşk., Kırg.).

Y (> c,ç,j,s) E (/İ) [Ğ/Y] E(>ä)N(>η)" (Gülensoy, 2011:1108)

5.2. EVLİLİK YOLUYLA OLUŞAN AKRABALIK ADLARI

5.2.1. $X_2Y_{2Y}^{abe}$, $X_2Y_{2X}^{abcd}$, $X_2Y_{2Y}^{abcd}$, $X_2Y_{2X}^{cdf}$: Dünür

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$$X_2Y_{2Y}^{abe} = X_2Y_{2X}^{abcd} \leftrightarrow X_2Y_{2Y}^{abcd} = X_2Y_{2X}^{cdf}$$

Tanımlar

"Eşlerin baba ve analarının birbirlerine göre durumu." (GTS).

"Gelin ve güveyin anne ve babalarının birbirlerine nisbetle babaları, sıhr." (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sisteminde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

4. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Dünür Adının Adlandırma Biçimleri

“**Dönüşe**: 1. Anlam, dövür [dünür, dünür -1]: 1. Anlam, **düğür(II)** [dügür (II) -3][dünür, dünür -2]: 1. Anlam, düğürçü [dünür, dünür -2]: 1. Anlam, **düğürçü** [dünür, dünür -2]: 1. Anlam, **düğür (II)** [dögürşü, düğüşü, düğür (II) -1, düğürşü -1, düngür -3, dü-nürşü -1, dünüş -2, dünüşü, dövür -2][dünür, dünür -1][*-h**-dünür, dünür -2][dögürşü][düğüşü][dügür (II) -1][düğürşü -1][düngür -3][dümürşü -1][dünüş -2][dünüşü][dövür -2]: 1. Anlam, **düğürçü** [dünür, dünür -1][dünür, dünür -2]: 2. Anlam, **Düğüşü**: 1. Anlam, **düğüş**: 1. Anlam, **düngür** [dünür, dünür -1][dünür, dünür -2][düğür (II) -3]: 1. Anlam, **düngürçü** [-s dünür, dünür -1][dünür, dünür -2]: 1. Anlam, **dünür** [dövür, düğür (II) -2, düğürçü, düğürçü, düğür (II) -1, 2; düğürçü -2, 3; düngür -1, 2; dün-gürçü -1, 2; düngürçü -1, 2; dünürçü -1, düürçü, dövür -1, dü-yürçü][dövür][düğür (II) -1][düğürçü -2][düngür -1][düngürçü -1][düngürçü -1][düürçü][düyürçü][düğür (II) -2][düğürçü][düğürçü][düğür (II) -2][düğürçü -3][düngür -2][düngürçü -2][düngürçü -2][dünürçü -1][dövür-1]: 1. Anlam, **dünür ana**: 1. Anlam, dünür başı: 1. Anlam, **dünürçü** [dünür, dünür -2]: 1. Anlam, **dünürlük** [dünürbaşılık]: 1. Anlam, **dünürşü** [diinüş -1][düğür (II) -3][diinüş -1]: 1. Anlam, **dünüş** [dünürşü -2][dü-gür (II) -3]: 1. Anlam, **düürçü** [dünür, dünür -1]: 1. Anlam, **dövür** [dünür, dünür -2][düğür (II) -3]: 1. Anlam, **düyürçü** [dünür, dünür -1]: 1. Anlam, **elçi-elçi** [elci (III) -1, elçim (VI), elçin (III)][elci (III) -1][elçim (VI)][elçin (III)]: 1. Anlam, **hnami**: 1. Anlam, **isteyici** [isteci]: 1. Anlam, **kuda (I)**: 1. Anlam, **kutana** : 1. Anlam, **topçukal**: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

“**dünür** ‘(birbirlerine göre karı kocanın baba ve analarının her biri)’

=OT.*tüjür* ‘karının hısımları (DLT) < *tüj-(ü)r* ~düngür ‘hısım’ (MA. 13-2)

TT.: DÜNÜR+(CÜ/LEŞ-/LÜK)

An.ağl.: *düğür, dögürşü, düğüşlü, düğür, düğürşü, düngür, dünürşü, dünüş, dünüşü, dövür, düjür, dövür, düğür, düğürçü, düngür, düngürçü, düjürçü, düürçü, dövür, düyürçü, düngür, dünür, düjür, düğür.*

“DÜ (>ö)G(>ğ,n)ÜR(>1)+ŞÜ/+CÜ, DÜNÜ[R=ø]Ş[+Ü] , DÜV [<G]ÜR , DÜY [<G]ÜR+CÜ , DÜN [<G]ÜR [+ŞÜ] , DÜD [<G]ÜR+CÜ , DÜ[N]GÜR+CÜ , DÜ [G=ø] ÜR , DÖ [<Ü]V[<G]ÜR” (Gülensoy, 2011:312)

“ETü: *tüñür* "evlilik yoluyla akraba, hısım

<< **ETü** *tüñür*

Not: Anadolu ağızlarında *düğür* biçimi kullanılır. Muhtemelen *düğün* sözcüğüyle eş kökenlidir, ancak yapısal ilişki açık değildir. Karş. Hamilton 228.” (Nişanyan)

5.2.2. $X_1Y_{1y_1}^{abcde}$: Kayınbaba (Kayınpeder, babalık, kaynata)

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_1Y_{1y_1}^{abcde}$ \Leftarrow $X_0Y_{0x_1}^{\ddot{o}}$

Tanımlar

“Kocaya veya kadına göre birbirlerinin babası, kayınbaba, kayınpeder, babalık.

“Kaynatası belki ısrardan vazgeçer korkusuyla çabucak kabul etti.” (GTS).

“Karı veya kocanın birbirlerine göre babalan, kayın baba, kayınpeder. Gözle rızayı kaynatayı kul halayık o. Z-Vâsıf” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

1. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kayınbaba Adının Adlandırma Biçimleri

“**Ağa (I)** [ağababa -2, ağbaba -1][. ağa -1][ağa -2][ağababa -2][ağbaba -1]: 1. Anlam, **atalık (I)**: 1. Anlam, bağırtlak (VI) [babacık (II), babahh -1, 2; babaluğ, bobalık, bubalık, buva-lık][babacık (II)][babalılı -1][bobahk][bubalık][babahh -2][babaluğ][buvalık]: 1. Anlam, **gaynata** [gayıuboba][gayınboba]: 1. Anlam, **kayın (II)**: 1. Anlam, **babalık**: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

Kayın+Baba

“<< **ETü** *kādın*

Not: Karş. **Moğ** *kadum* (evlilik yoluyla hısım). **TTü** *kadın* < **ETü** *çatun* sözcüğüyle veya **Ar** *kāim* (yerine geçen) sözcüğüyle alakası kurulamaz.” (Nişanyan)

“**kayın**¹ ‘Kayın,dünür’ < *kadın* ~ *kayın*~*kazın* (DLT) < * *kādın*

[<* *kā* ‘aile’ +*d+(i)ŋ*]

TT.: KAYIN+ (ANA/BABA/LIK/ATA (>*kaynata*) ~ kayın (Krç.), kāyn (k.ata) (Trkm.), kaynağa (Bşk., TatK.), kaynāğa (Özb.), kayın ağa (Kırg.), kayna (Kumd.), kaynaz (Kumd.), kaynıg (Kumd.), kāynış (Bşk.), kayini(ş) (TatK.), çeyin (ini,ağa) (Uyg.), ğayın (Az.), ğayın āğa (Trkm.), kılın ~ kırın (Yak.)

K (>g) **A**[<Á] (>e,i)**Y**(>I)**IN** +A/AZ/+IG” (Gülensoy, 2011: 483-484)

5.2.3. $X_1 Y_{1x_1}^{abcdf}$ Kaynana (Kayınvalide, hanımanne)

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_1 Y_{1x_1}^{abcdf} \Leftarrow X_0 Y_{0y_1}^m, X_0 Y_{0x_1}^{\ddot{o}}$

Tanımlar

a. “(ka'ynana) Kocaya veya kadına göre birbirlerinin annesi, kayınvalide, hanımanne: [Kaynanasına, her zamanki gibi akşam yemeğine gidiyordu.] -H. E. Adıvar.” (GTS).

“[b.i.] Karı veya kocanın birbirlerine göre anneleri, kayınvalide.” (DBTS)

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

1. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kayınbaba Adının Adlandırma Biçimleri

“**Aba (I)** [abaka -2,3; abalık, abba (I) -2,3,4; abca -2, abes (II), abı (II), abıca -2, abda (I) -1,2,3; abilla -1, 2; abilâ, abla (I) -1, 2, 3, 4; abla genneş, able, abo (II)-1,2,3; abu(II) -1,2,3,4; abuca -2, 3; abuğ (III) -1, 2; abula -1, 2, 3; abus (II) -1,2; apa (III)-2, apbı, apla, apo (!)-!]; 5. Anlam, **Buyurgan (II)**: 1. Anlam, **Kadınana**: 1. Anlam, **Kayınna**: 1. Anlam, **Koca gelin**: 1. Anlam, **Analık** : 1. Anlam, **Kadinne**: 1. Anlam, **Mendah**: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

Kayın + ana >> kaynana

5.2.4. $X_0Y_{0x_1}^{\ddot{o}}$, $X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$: **Karı (Avrat, ayal, eş, ehil, gelin, refika, hanım, harem, hatun)**

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_0Y_{0x_1}^{\ddot{o}}$, $X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$ \Leftarrow $X_0Y_{0y_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_1}^m$

Tanımlar

“Bir erkeğin evlenmiş olduğu kadın, eş, refika, zevce: ☐Eve varınca karım Fadime kapıyı açar.☐ -S. F. Abasıyanık.” (GTS).

“(1) Erkeğin evlendiği kadın, eş, zevce.” (DBTS)

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sisteminde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

1. derecesindeki akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Karı Adının Adlandırma Biçimleri

“**Abıla (I)** [abılla -3, abla (I) -5, abula-4][^-aba (I) -1][aba (I) -6][aba (I) -10][abılla -3][abla (I) -5][abula-4]: 4. Anlam, **avrat (I)** [arvad -1, 2][arvad -1][arvad -2]: 1. Anlam, **ayakdaş** [ayakdeş, ayaktaş -1][ayahtaş][ayakdeş][ayaktaş -1]: 1. Anlam, **başyoldaş** [başyoldaş][başyoldaş]: 1. Anlam.” (DS).

Balaman, eş (hanım) anlamında Anadolu’da kullanılan tanımlamaların abecesel dizinini aşağıdaki gibi sıralamıştır:

“Akrep sultan, amcamın kızı, avrat, ayal, ayran karıştıran, babamın gelini, bacımın görümü, bahtiyar, baldırı çıplak, bayan, beddan, besleme, bizimki, bizim köznük, bizim paşa, boğaz ortağım, canaşı, canyoldaşı, cilceli, çorbacı, çoluk, dahiliye nazırı, dandili bestan, dayımın kızı, dendişi, dilber, dırdır makinası, ev bekçisi, ev direği, ev sahibi, eksiketek, ev uşağı, ev yıkan, familyam, fedda, gaynatamın kızı, gecco, geliningil, gırgır, goncam, gözağrısı, halamın kızı, hanım, haremim, hatun, hayat arkadaşım, hemşirengil, hısım, horhoş, hoyrat, höllük seren, içağrısı, kadın, kadını, kalıkağız, kaltman, kanayaklı, karı, kasadar, karınağrısı, kaşık düşmanı, kendi gelen, kepçe tutan, kerona, kilardan, kız, kokoç, kor yantırı, Köroğlu, körtümüş, kül döken, küntyiyen, leçeyim, malıharap, meydan, mikraktan yoksun, mişmiş, moruk, ninnidiyen, oynadan, ömür söken, ömür törpüsü, pülpülüm, saçı uzun, saçı uzun aklı kısa, saadetim, şeriatan, şekerim, şeytanım, sirkelibaş, sıfat düşkünü, söşüret, sultanım, taksim amiri, teşim, teyzemin kızı, tongo, totoş, ulaşıklıkım, uşakların anası, uyanta, uzun saçlı, yahu, yanaşık, yastık yoldaşı, yavuklum, yorgan ortağı, yer meleği, zavallı, zenne, zevcem, zubunum.” (Balaman, 1982:17)

“Asik, asikli, bike, biyke, ev şenliği, horanta, kaşık düşmanı, keri” (1)(Özder, 1981: 9-70)

Köken Bilgisi

“ETü: *karı* "yaşlı erkek"

ETü: *karı* "ihtiyar"

KTü: *karı* "a.a."

TTü: *karı* "evli kadın"

<< **ETü** *karı* = **ETü** *kārı*- yaşlanmak” (Nişanyan).

“**Karı** ¹ ‘Eş,refika,zevce’ < ***kā+ri**

TT.: KARI+(LAŞMA/LAŞ-/LI/LIK) = *katın* (Kzk.), *h,âtin* (Özb.), *h,atın* (TatK.), *h,otun* (Uyg.) (KTLS)”(Gülensoy, 2011: 468)

5.2.5. $X_0Y_{0Y_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0Y_1}^m$: Koca (Ağa, eğil, eş, refik, zevç)

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_0Y_{0Y_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0Y_1}^m$ \Leftrightarrow $X_0Y_{0x_1}^{\delta}$, $X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$

Tanımlar

“Bir kadının evlenmiş olduğu erkek, eş, zevç: “Bütün kadınlar gibi aklınca bu yolla kocasını zevksizlikle suçluyordu.” -A. Kutlu.” (GTS).

“(4) Evli erkek, kadının eşi, zevç.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sisteminde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

1. derecesinden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Koca Adının Adlandırma Biçimleri

“**Başgölgesi** [başbağı (IV), başıberi, baş-kölgasi][başbağı (IV)][başıberi][başkölgasi]: 1. Anlam, **ayvaz (I)**: 1. Anlam, **er**: 1. Anlam, **esvabr**: 1. Anlam, **gişi** [gissade][gissade]: 1. Anlam, **evdeş**: 1. Anlam.” (DS).

Baş yoldaşı, gişi, sahip. (Özder, 1981: 16-85).

Köken Bilgisi

“OTü: *koca* "yaşlı ve ulu kişi"

KTü: *koca* "yaşlı erkek"

<< **BTü** **kōca* ~ *Fa* χ "āce حواجه a.a. → hoca

Not: Eş anlamlı olan **Fa** $\chi^w\acute{a}ce$ ve $\chi od\acute{a}$ (efendi, ulu kişi) biçimlerine karşılık olarak Batı Türk lehçelerinde *koca/koda vekocaman/kodaman* sözcüklerine rastlanır. Karş. [hoca](#), [hüda](#).” (Nişanyan)

“**koca**¹ ‘Eş,koca’

< *koç+a*

TT.: KOCA+ (LIK/SIZ/SIZLIK)” (Gülensoy, 2011:529)

5.2.6. $X_0Y_{0x_1}^{\acute{o}}$, $X_1Y_{1x_1}^i$, $X_1Y_{1x_1}^k$: Yenge (Bula, gelin abla)

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_0Y_{0x_1}^{\acute{o}}$, $X_1Y_{1x_1}^i$, $X_1Y_{1x_1}^k$ \Leftrightarrow $X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$; $X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0x_2}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_2}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_1}^{abcdef}$

Tanımlar

“(1) Bir kimsenin kardeşinin, dayısının veya amcasının karısı.” (GTS).

“Kardeş, amca veya dayı karısı.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

3. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Yenge Adının Adlandırma Biçimleri

“**Aba(I)** [abaka -2,3; abalık, abba (I) -2,3,4; abca -2, abes (HI)-2, abı (II), abıca -2, abda (I) -1,2,3; abilla -1, 2; abilâ, abla (I) -1, 2, 3, 4; abla genneş, able, abo (II)-1,2,3; abu(II) -1,2,3,4; abuca -2, 3; abuğ (III) -1, 2; abula -1, 2, 3; abus (II) -1,2; apa (III)-2, apbı, apla, apo (!)-!]: 6. Anlam, **acuh (II)**: 1. Anlam, **anagenneş**: 1. Anlam, **bibi(I)** [bibi, bibiya,

bibü, bübi, büvi, büvü (II)[bibi][bibiya][bibü][bübü][büvi][büvü (II)]: 2. Anlam, **biyana**: 1. Anlam, böle(I) [bola (II), bulla (I) -1, bülüm][bülüm][bulla (I) -1][bola (II)]: 3. Anlam, **böle (5) [bulla, bola, bölem]**: 1. Anlam, **bula(I)** [billa (I) -1]: 1. Anlam, **cici(I)** [cicaba, ciciana -1, ciciş (I), cicişaba, ciiş, cici (III)][cicaba][ciciana -1][ciciş (I)][cicişaba][ciiş][cici (III)][cice -3][cice -4]: 1. Anlam, **dayana**: 1. Anlam, **eci** [ebe (I) -2, ece (I) -5, 6; ecim (III) -1, 3; **ede (I)** -3, edee -2, egeç (I), egeçi, eycana, eyce][ebe (I) -2][ece (I) -5][ecim (III) -1][ede (I) -3][egeç (I)][egeçi][edee -2][eycana][eyce][ede (I) -1][ece (I) -6][ecim (III) -3]: 4. Anlam, **ente (I)**: 1. Anlam, **gadi (II)** [gade (I) -1, gadinge -1][gade (I) -1][gadinge -1]: 1. Anlam, **gelinaba** [geliba (I), gelinabba, gelinabla, gelinana -2, gelinbaba, gelinba-cı -1, gelinge, gellaba, gelliba, gelnâ-ba, genaba, genapla, gence (I), ge-niba, gennaba][geliba (I)][gelinabba][gelinabla][gelinana -2][gelinbaba][gelinbacı] [gelinge] [gellaba][gelliba][gelnâba][genaba][genapla] [gence (I)][geniba][gennaba]: 1. Anlam, **hinge**: 1. Anlam, **ilângeç** [ilengeç, illengeç][ilengeç][illengeç]: 1. Anlam, **inge (I)**: 1. Anlam, **kadi(II)** [kade (I) -4, kadı (IV) -2, kadingâ. kadinge -1, kodinge][kade (I) -4][kadı (IV) -2][kadingâ][kadinge -1][kodinge][kadinana -2]: 1. Anlam, **kani(I)** [kauka (II)][kanka (II)]: 1. Anlam, **kavro**: 1. Anlam, **koca ana (3)**: 1. Anlam, **küçükana** [küçana][küçana]: 1. Anlam, **nene**: 4. Anlam, **nine**: 1. Anlam, **sitti**: 3. Anlam, **eci** [->ebe]: 2. Anlam, **emdostu**: 1. Anlam, **geneba**: 1. Anlam, **kadinge**: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

“ETü: *yenge* ‘büyük kardeşin veya dayının karısı’

<< **ETü** *yenge*” (Nişanyan)

“**Yenge** ‘1.Bir kimsenin kardeşinin,dayısının veya amcasının karısı; 2.bir erkeğin kendi karısından söz ederken kullandığı ad; 3.(kadınlar için)bir seslenme ünlemi; 4.(hlk.)düğünlerde kadına klavuzluk eden kadın’

= ET.*yängü,yänggü* (EUTS,293);(Uyg.)*yenge* ~ *<*yé:ng* ‘yan’+ **ge**[<**yaŋ+ge*]

TT.: YENGE+(LİK)

An.ağl.:*yenge* ‘1.geline klavuzluk eden kadın; 2.düğün çağrıcısı;3.evlenme işlerinde aracılık eden kadın’ (DS,4245)

~ *yenge* (Trkm.), *yängä* (Uyg.), *yenge* (Az.), *yéngé* (Ker./KrTS,366), *yängä* (Bşk.), *yéng* (Tel./KrTS,366), *yéngiç* (Ker./KrTS,366), *yeŋe* (Oyr.,Tel.), *yeni* (Ker./KrTS,366), *yiŋge* (Bar.), *ceŋe* (Kırg.,Alt./ATS,59), *ceŋge* (Kzk.), *ciŋgä* (TatK.), *jeŋge* (Kzk.), *neŋçe* ‘ağabeyin karısı (Kumd.)<**yeng(ge)+çe*, *saŋas* (Yak.), *yəŋGe,iŋGe* (Çuv.)

"Y (> c,j,n,s)E(<é,i)D[NG>N]+GE/+E+İ/+GİÇ"

=*gelnece* (Trkm.) <*gelin ece kelinayi* (Özb.)" (Gülensoy, 2011: 1120)

5.2.7. $X_{-1}Y_{-1}^s$; $X_{-1}Y_{-1}^u$: **Gelin**

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_{-1}Y_{-1}^s$; $X_{-1}Y_{-1}^u$ $\Leftrightarrow X_0Y_{0Y_1}^m = X_0Y_{0X_1}^{abcdef}$; $X_0Y_{0Y_1}^{abcdef} = X_0Y_{0X_1}^{\ddot{o}}$

Tanımlar

"(2) Aileye evlenme yoluyla girmiş olan kadın." (GTS).

"Yeni evlenmiş kadın.- Aman ben de kız. değilem gelinem-." (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Gelin Adının Adlandırma Biçimleri

"**Arus(I)**: 1. Anlam, **buk (II)**: 1. Anlam, **büke(II)**: 1. Anlam, **darmış**: 1. Anlam, **dodopal(I)**: 1. Anlam, **firik(IV)**: 1. Anlam, **gen(VIII)**:1. Anlam." (DS).

"**Kadınga (2)**" (Özder, 1981: 66)

Köken Bilgisi

"ETü: *kelin* "evlenerek hane halkına katılan kadın"

<< **ETü** *kelin* < **ETü** *kel-* gelmek +**In**

→ gel-." (Nişanyan).

"**gelin** 'Gelin' =ET.,OT *kelin* (EUTS,104;DLT) <*kelin* 'gelin'+*kün* 'halk'

[*kälinün* <*kälin-gün* <*kälin+kün*] (T.Tekin,*Mak.I*,189)

(Moğ.*eme kümün* ‘kadın’,*ere kümün* ‘erkek,adam’)

ET:*kälinlä-* ‘evlenmek’

TT.:GELİN+(CİK/LİK) ~ kelin (Çağ.), gelin (Krç.,Blk.,Trkm.), gâlin (Az.), kilen (TatK.), keli (Şor), kilin (Tat.,Bşk.), kin (Çuv.).

" **K** (>g)**E**(>ä,i)**Lİ**(>ç)**N** , **KELİ** [*N=ø*] , **K**[*KEL=ø*] **İN** "

~ Tung.*kēli/ kēlin*

~ Fin. (*UAW9 9*) *kelı* (Räsänen,*V 250*)” (Gülensoy, 2011: 362)

“**Gelin 1.** ‘evlenmek için hazırlanmış kız veya yeni evlenmiş kadın’ ; **2.** ‘bir kimsenin oğlunun karısı’~Az *gəlin*. Tkm *gəlin*. –TatK *kilen*.- Blk *gəlin*.-Nog *kelin*. -KKlp *kelin*.-Kzk *kelin*.- Krg *kelin*.-Şor *keli*. Bu veri bir hap, Leg.olarak kontrole muhtaçtır.-Sag,Koy,Kaçça, *kélin*.- Alt,Tel, Küer *kelin*.- Tar *kelin*.-Yak *kinit* (bk. Poppe : StO 47: 168).- Çuvkin. Çuvaşçada buna benzer birtakım örnekler geçer. Örn. Türkçe kılıç Çuvaşçada *xěš* biçimini almıştır. Bunun gibi Türkçe ölç-de Çuvaşçada *viš-* olarak geçer. Eski Türkçeden başlayarak kullanılır. Orta Türkçede kelin olarak geçer. Eski Kıpçakçada da kelin biçimi kullanılır. Yaygın bir inanca göre ,Türkçe gel-(<kel-) kökünden gelir: *kel-+-(i)n* eki. Örn.Németh (KCSA 3:109) –n ekiyle yapılmış bir türev olarak değerlendirmiştir. Son olarak Pokrovskaya da bu etimolojiyi vermiştir. (İRLTJa 63-64) Çağdaş diyalektlerin bir bölümünde *keleş* biçimi de geçer: TatK,Tüm,Bar *keleş* ‘gelin’. Kazan Tatarcasında *keleş* ‘evli kadın, karı’olarak kullanılır. Németh (NyK 47: 76-77 ; Csoma Arm 75-76),Ural dillerinde kullanılan birtakım biçimlerle birleştirmiştir:Fin *käly*; Zür *kel* vb. Räsänen (StO 18,3:9;V 250 a) de birtakım Fince,Tunguzca,Yukagirce verileri karşılaştırmıştır. Zajaczkowski : Sufiksy 78 ; Egorov : ÊS 113 ; Doerfer: TMEN 1700 UAJb 36: 175; KhalMat 280,297; Kalużyński :ME 117;Sinor : StO 47:224 ;Joki : UI 268; Menges :Orbis 14: 129; Räsänen : V 250 a ; Clauson: ED 719 a ; Sevortyan : ÊSTJa 1980, 16-18 ; Kononov : GrJaTRP 121.” (Eren, 1999:152)

5.2.8. $X_{-1}Y_{-1,y}^s ; X_{-1}Y_{-1,y}^t$: Damat (Güveyi, iç güveyisi)

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$$X_{-1}Y_{-1,y}^s ; X_{-1}Y_{-1,y}^t \Leftrightarrow X_0Y_{0Y_1}^m = X_0Y_{0X_1}^{abcdef} ; X_0Y_{0Y_1}^{abcdef} = X_0Y_{0X_1}^{\ddot{O}}$$

Tanımlar

“(2) Bir kızın ailesinden olan büyüklere göre kızın kocası, güveyi: “Seni ben değil, amma bu çeneyle galiba damadın sokağa silkeleyecek.” -R. N. Güntekin.” (BTS).

“Güvey.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sisteminde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Damat Adının Adlandırma Biçimleri

“**Dingil (II)** [dɨŋɨldak (I), dildirik][dingildek (I) -3]: 1. Anlam, **düŋür** [dünür, dünür -1][dünür, dünür -2][düğür (II) -3]: 4. Anlam, **gevi(III)** [givi][givi]: 1. Anlam, **göreken** [göregân][göregân]: 1. Anlam, **gövü**: 1. Anlam, **guya(II)**: 1. Anlam, **güey**: 1. Anlam, **güve (I)** [göveği, güva, güveği, güyae, güyo][göveği][güva] [güvegi] [güyae] [güyo]: 1. Anlam, **Köreke**: 1. Anlam, **köreken**: 1. Anlam, **köveken**: 1. Anlam, **kureken**: 1. Anlam, **oğulluk**: 3. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

“*dāmād* ~ *Fa/OFa dāmād* داماد güvey, damat ~ *EFa *dāmātar*- düğün sahibi = *Ave zāmātar*- a.a. = *Sans cāmātr* जामात damat, güvey, koca < *HAvr *gemə-* düğün, evlenmek.” (Nişanyan).

“**Damat** ‘güvey’ < Far *dāmād* ‘a son-in-law’

Kafkas (ve Rus) dillerine de geçmiştir.

(Abaev : Benveniste Arm 8-10)” (Eren, 1999: 105)

5.2.8. $X_0Y_{0x_1}^n$: Elti

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$$X_0Y_{0x_1}^n \leftarrow X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$$

Tanımlar

“Kadına göre kocasının erkek kardeşlerinin eşlerinden her biri.” (GTS).

“Birbirlerine nisbetle kardeş karıarı. eltilik.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sisteminde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

3. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Elti Adının Adlandırma Biçimleri

“Guma: 2. Anlam, ilti (I): 1. Anlam, kadıng [kadi (I) -1]: 3. Anlam.” (DS)

Köken Bilgisi

“OTü: *élti* ‘hanım, yüksek mevki sahibi birinin eşi’

KTü: *ilti* ‘kadın’

TTü: *elti* ‘iki kardeşle evli kadınlardan her biri’

<< *ETü élti* < *ETü élt-*

Not: Akrabalık terimi olarak kullanımı **TTü** ve Azericeye özgüdür.” (Nişanyan).

“**elti** ‘Erkek kardeşin karısı’ < *il+ti* <OT. **él* ‘iki bey arasında barışıklık’ (DLT)

TT.: ELTİ+(LİK)

An.ağl.: *elti* ‘1. erkeğin iki karısının birbirine nisbetle aldığı ad, kuma, ortak; 2. görünce’ (DS.,1728)

~ elti (Az.,Trkm.) = *yinğäsäy* (Bşk.), *çiñgäçäy* (TatK.), *yängä* (Uyg.), *abısın* (Kzk.,Kırg.) (Gülensoy, 2011: 330)

5.2.10. $X_0Y_{0Y_2}^m$: Görümce

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_0Y_{0Y_2}^m \Leftarrow X_0Y_{0X_1}^{abcdef}$

Tanımlar

“Kadına göre kocasının kız kardeşi: ☐Görümcesi onu paylıyor, o ise Kutlu'nun yüzüne bakıyordu, duymamacasına.☐ -N. Araz.” (GTS).

“Kadına göre kocanın kız kardeşi. Bahçelerde börülce/Oynar gelin görünce-Türkü.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Görümce Adının Adlandırma Biçimleri

“**Abıla (I)** [abilla -3, abla (I) -5, abula-4][^-aba (I) -1][aba (I) -6][aba (I) -10][abilla -3][abla (I) -5][abula-4]: 5. Anlam, **billa (I)** [bavuUa, bıla, billâ, billa (II) -1, bolla, bula (I)-2, bulla (I) -2, 3][bavulla][bıla][billâ, billa (II) -1][bula (I) -2][bulla (I) -2][bolla][bulla (I) -3]: 2. Anlam, **bike** [biyke][biyke]: 2. Anlam, **boyugüzel**: 1. Anlam, **elti**: 2. Anlam, **gelinkızıcı**: 1. Anlam, **görüm (I)** [gonür (I), görüm, görüp][gonür

(I)[görüm][görüp]: 1. Anlam, hatuncuk (III): 1. Anlam, **ini** (I) [mi, inim, iyin (I)][ini][inim][iyin (I)]: 2. Anlam, **kadıncık**: 1. Anlam, **görüm**: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

“ETü: *körümçi* "görücü; falcı, müneccim"

<< **ETü** *körüm* +çI< **ETü** *kör-* +Im → *gör-*

Not: Türkiye Türkçesine özgü olan “kocanın kız kardeşi” anlamı açıklanmaya muhtaçtır.” (Nişanyan).

“**görümce** ‘Bir kadına göre kocanın kız kardeşi’ =ET.*körümçi* <**körü*’n ece

[TT.> *gör-üm+ce*] **TT.:** GÖRÜMCE+(LİK)

An. ağıl. : *gorüm, görüm, görüp, gojür* (DS.,2163)

GÖ (>o)R-ÜM(~p) **GODÜR** [*görüm>gorüm>*gomür>gojür* (-r-m>-m[>n]-r göçüşmesi ile]

NOT: Hiç bir Türk şivesinde **görümce** sözcüğü yoktur. Trkm.’de *geli’nce>ge’lnece*

=*baldız* (Az.), *bâldız* (Trkm.), *käyinhinli* (Bşk.), *ķeyin siñil* (Uyg.), *kayın siñil* (TatK.), *kayın siñdi* (Kırg.), *kaynsingil* (Özb.), *käyimbikä* (Bşk.), *kayinigäç* (TatK.), *kayın ece* (Kırg.), *ķeyin aça* (Uyg.)

Tü.> **Zaza**.*gorımı* (ZTS,133), *gor-ım+ı* < *gör-üm+ce*” (Gülensoy, 2011: 385)

5.2.11. $X_0 Y_{0Y_2}^m, X_0 Y_{0Y_1}^{\ddot{O}}$: Kayınbirader (Kayın, ini)

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_0 Y_{0Y_2}^m, X_0 Y_{0Y_1}^{\ddot{O}} \Leftrightarrow X_0 Y_{0X_1}^{abcdef}, X_0 Y_{0Y_1}^{abcdef}$

Tanımlar

“(II) a. Kadın veya kocaya göre birbirlerinin erkek kardeşi, kayınbirader: ☐Sabahleyin kaynım beni bir katıra bindirdi.☐ -H. E. Adıvar.” (GTS).

“Karının veya kocanın birbirlerine nispetle erkek kardeşlerinden her biri.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kayınbirader Adının Adlandırma Biçimleri

“**Ağa (I)** [ağababa -2, ağbaba -1][. ağa -1][ağa -2][ağababa -2][ağbaba -1]: 1. Anlam, **Ağcı [kayına, kayınca]**: 1. Anlam, **başaga**: 1. Anlam, **çelebi (I)** [celba, çeleba, çelba, çeleba, çelebağa, çelebiağa, çelepağa, [çeleba] [çelba] [çeleba] [çelebağa] [çelebiağa] [çelepağa] [çelibaba (I) -1]: 1. Anlam, ini (I) [mi, inim, iyin (I)][ini][inim][iyin (I)]: 1. Anlam, **kaince**: 1. Anlam, **ini (I)**: 1. Anlam, **iyin**: 1. Anlam, **kayıncı [kayınca]**: 1. Anlam, **kayınçı** [kayınço, kayınçu, kayıncı, kayınçe][kayınço], [kayınçu] [kayıncı] [kayınçe]: 1. Anlam, **çelibaba**: 1. Anlam, **nazlıbey**: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

Kayın + birader > kayınbirader

5.2.12. $X_0 Y_{0x_2}^{\ddot{o}}$: Baldız

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_0 Y_{0x_2}^{\ddot{o}}$ $\Leftrightarrow X_0 Y_{0y_1}^{abcdef}$

Tanımlar

“Erkeğe göre eşinin kız kardeşi: ☐Eve işçi, aşçı tutmam, kaynana, baldız istemem. Bir Köroğlu bir Ayvaz.☐ -M. Ş. Esendal.” (GTS).

“Karının kız kardeşi.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

2. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Baldız Adının Adlandırma Biçimleri

“**Baldız(I)** [balk -1]: 1. Anlam, **baldız (II)** [baladız -1]: 1. Anlam, **balduz**: 1. Anlam, **boldız**: 1. Anlam, **çelibā** [çelebi (I)]: 2. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

“ETü: *baltız* "küçük kızkardeş veya karının küçük kızkardeşi"

ETü: *baltır* "üvey evlat"

ETü: *baltız* "karının küçük kızkardeşi"

<< **ETü** *baltız* (<< **ATü** **bāltır*) < **ETü** *bala* çocuk, küçük ±? → bala” (Nişanyan).

“**baldız** ‘Baldız’ = OT. **Baldız**. ‘Karının kendinden küçük kız kardeşi’ (DLT)

< **bāltız* < ? **bāla+dız*

An.ağl.: *balduz* (DS,503) ~ *bāldız* (Trkm.), *baldız* (Nog.,Kzk.,KKlp.,TatK.,Kırg.), Kzk.> Ölotçe: *baldr*, *baldız*, (Bşk.), *bāldız* (Özb.), *putlār* (Çuv.)

"**B**(>p)**A**[**Ā**](>ā,u)**LD**(>t)**I**(>i,a)**Z**(~**R**)" =*kayna eçe* ‘karının ablası’ (Kumd.), *kayın biyke* (KKlp.), *keyin egiçä* (Uyg.), *keyin siñil* (Uyg.), *kaynigäç* (TatK.), *kayın ece* (Kırg.), *kāyinbikä* (Bşk.), *añeçe surçı* ‘karının küçük kız kardeşi’ (Kumd.)

" Tü.> **Blg.** *Bald*’za; **Srp.** *Bālduz*. (Eren: *TDES* 36); **Kürt.** *Baltuz* (*DAO*,58); **Zaza.** *baltuzı* (*ZTS*,30) "

" Räsänen,*Morphologie*,s.55: ***baltır** ‘younger sister-in-law’ < ***batlı**; cf. Bar. **baldı** id.Khak **pastı** id. <***batlı**

Ön Türkçe (pre-turkic)deki ***r** ünsüzü ve örnekleri için bk T.Tekin, *Mak.1* s. 30-31.” (Gülensoy, 2011: 109)

5.2.13. $X_0Y_{0y_1}^m ; X_0Y_{0y_1}^o ; X_1Y_{1y_1}^1 , X_1Y_{1y_1}^j$ **Enişte**

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_0Y_{0y_1}^m ; X_0Y_{0y_1}^o ; X_1Y_{1y_1}^1 , X_1Y_{1y_1}^j \Leftarrow X_0Y_{0x_1}^{abcdef} ; X_0Y_{0x_1}^{abcdef} , X_0Y_{0x_2}^{abcdef} ,$
 $X_0Y_{0y_2}^{abcdef} , X_0Y_{0y_1}^{abcdef}$

Tanımlar

“(eni’şte) Bir kimsenin kız kardeşinin veya kadın hısımlarından birinin kocası:
 ☐Enişteniz olacak zat karısını çok seviyormuş.☐ -A. Gündüz.” (GTS).

“Kızkardeşin veya kadın akrabalarından birisinin kocası.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

3. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Enişte Adının Adlandırma Biçimleri

“**Düngür** [dünür, dünür -1][dünür, dünür -2][düğür (II) -3]: 4. Anlam, **yezne**: 1. Anlam, **zama** : 1. Anlam.” (DS).

Köreke (Özder, 1981: 75)

Köken Bilgisi

“ÇTü: *enişte* "yakın akrabanın kocası"

TTü: *enişte* "kız kardeşin veya kadın akrabanın kocası"

~? *Fa anguşte* اذ كشتته zengin çiftçi, kodaman <? *Fa anguşte* اذ كشتته parmak

Not: Farsça sözcükle ilişkisi anlam bakımından açıklanmaya muhtaçtır.” (Nişanyan).

“**Enişte** ‘Kız kardeş, teyze ve halanın kocası’ = Çağ.*enişte* (A.Pavet de courteille, DTO 37)

<OT.**enüç* ‘göze inen perde’ (DLT)+*te* [*>enişte>enişte*]

Eren (*TDES*,136): <*Far.* Ankišta ‘a husbandman’

Nişanyan (*SS*,129) **enişte~?** *Fa.engüşte* parmakla gösterilen, seçkin, zengin < *engüşt* parmak.

Tietze (*TETTL*): <Çağ.’dan geldiğini bildirmekle yetinir.

NOT:*angoşt-a(-e)* ‘Dört kollu ağaçtan yapılan, harman savurmak için kullanılan alet’ [*Ferheng-i Fârsî Mu’îm* C.I (8.baskı) 1371(1992),s.391] sözcüğü de Farsçadır ama anlamı çok farklıdır. **Zaza** ağızlarında da *engıştane*, *engıştani*, *engıştere*, *engışturu* ‘yüzük’;*engışta*, *engıştı* ‘parmak’ demek olup **enişte** ile ilgisi yoktur.(ZTS,104)

~*yeznä* (Az.), *jezde* (Kzk.), *cezde* (Kırg.), *cizni* (tatK.), *ciznä(y)* (TatK.), *yiz,nä(y)* (Bşk.), *hädisiniñ eri* (Uyg.)” (Gülensoy, 2011: 335)

5.2.14. $X_0Y_{0y_1}^m$, $X_0Y_{0y_1}^o$:Bacanak

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$$X_0Y_{0y_1}^m \leftrightarrow X_0Y_{0y_1}^o$$

Tanımlar

“(1) Eşleri kardeş olan erkeklerden her biri: Yusuf Ziya Ortaç ile Orhan Seyfi Orhon bacanaktır.” (GTS).

“(1) Kız kardeşlerle evlenmiş erkeklerden her biri, karıları kardeş olan erkeklerden her biri.” (DBTS)

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

3. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Bacanak Adının Adlandırma Biçimleri

“**Bacınak**: 1. Anlam, **Bağana(I)**: 1. Anlam, **düğür(II)** [döğürüşü, düğüşü, düğür (II) -I, düğürüşü -I, düngür -3, dü-nürüşü -I, dünüş -2, dünüşü, düvür -2][dünür, dünür -1][-h*-dünür, dünür -2][döğürüşü][düğüşü][düğür (II) -1][döğürüşü -1][düngür -3][dümürüşü -1][dünüş -2][dünüşü][dövür -2]: 4. Anlam, **ilti(I)**: 2. Anlam, **kirve(I)** [kivre (II) -I, 2][kivre (II) -1][kivre (II) -2]: 5. Anlam, **baldız**: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

“OTü: *bacanak* "kadının kızkardeşinin kocası, karıları kardeş olan erkeklerden her biri"
<? **TTü** *bacı* kızkardeş, abla +?= **ÇTü** *baca* a.a.

Not: +*nak* ekinin yapısı ve işlevi belirsizdir.” (Nişanyan).

“**bacanak ~bacınak** ‘Kadının kız kardeşinin kocası’ < Tü./Moğ. *baca* ‘Kız kardeş,bacı’

[< **bāça* (T.Tekin)]+*n(a)k* ‘küçültme eki’

TT.: BACANAK+(LIK)

An.ağl.: *bacınak* (DS.II,458), *bacanağ* (DAO,55) ~ *bācınak* (İM.), *bāca* (Trkm.), *bacanak* (Osm.) (>Blg.*bacenak*), *bacanağ* (Az.), *baca* (Blk.,TatK.), *baja* (Kırg.,Nog.,KKlp.), *paca* (Te.), *pācınak* (Terc.), *paça* (Kum.), *pušana* (Çuv.)

B (>p)A[<Ā](>u)C(>ç,j,ş)A(>ı)+NAK(>g)

Tü.>Blg.,Srp.*badžanak*; **Kürt.** *bacanağ* (Kocaköy/DAO,55); zaza.*bacenax* (ZTS,29);**Fars.** *bācenāk* (Redh.116;Gülensoy:FATK,138) "

" Eren (TDES,31):<**baca+nak** ‘küçültme eki’

Poppovskaya (İRLTJa 66-67): **bacı~baca+nak**. (Sevortyan bu görüşü kabul etmez.)

Gülensoy: <**bāci**(<**bāça*)+**nak**” (Gülensoy, 2011: 99-100).

5.2.15. $X_0 Y_{0_x}^c$: Kuma

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$$X_0 Y_{0_x}^c \longleftrightarrow X_0 Y_{0_x}^a$$

Tanımlar

“Aynı erkekle evli olan kadınların birbirine göre adı, ortak: ☐”Orada kimseyi kıskanmamışken bu sonuncu kumasını büyük mesele yaptı.” *R. Erduran.*” (GTS).

“(1) Kocaları aynı olan kadınlar, ortak.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sisteminin içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

1. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kuma Adının Adlandırma Biçimleri

“**Birge** [bilice, birice, bürüce][bilice][birice][bürüce]: 1. Anlam, **ferik(II)**: 1. Anlam, **firik (IV)**: 1. Anlam, **koma(II)** 1. Anlam, **guma**: 1. Anlam.” (DS).

Günü, ikili, ilti (3), ortak.” (Özder, 1981:56-81)

Köken Bilgisi

“KTü: *koma/kuma* "erkeğin ikinci karısı, cariye"

ÇTü: *kuma/guma* "a.a."

= *Moğ kuma* erkeğin ikinci karısı

Not: Alıntı yönü açık değildir.” (Nişanyan).

“**Kuma** ‘ (eski) Birinci kadının üzerine alınan ikinci kadın, ortak’ <Moğ *kuma* ‘Konkubine’(Räsänen, V 299) DLT’te YOK.

An.ağl.: *kumalaş-* ‘kıskançlık nedeni ile çekişmek, atışmak’ (DS VIII, 2998)
<*kuma+laş-* ~ kuma (AH., Kom., Çağ., Osm., Sart., KarL.), koma ‘odalık, cariye’

(IM;Çağ.), goma (ŞS) = *günü* (Az.) [<**küni** (DLT)], *güni* (Trkm.), *künü* (Kırg.), *kündâş* (Özb.), *kündöş* (Kırg.) (<*küni+deş*), *köndâş* (Bşk.,TatK.,Uyg.)(<*küni+deş*), *könärkäş* (Bşk.) (*küni+er+keş*)” (Gülensoy, 2011: 567)

“**Kuma** ‘eskiden birinci kadının üzerine alınan ikinci kadın, ortak’. Anadolu Ağızlarda ‘*kumaşmak, kubaşmak*’; ‘yardımlaşarak iş yapma, imece’ gibi türevleri yaygın olarak kullanılır. ~ Sart *kuma*. -Kar *kuma* Eski Kıpçakçada da kuma olarak geçer. Kökenini bilmiyoruz. Ancak eski diyalektlerde geçmediği ve Çağdaş diyalektlerde dar bir alanda kullanıldığı göz önüne alınırsa yabancı bir dilden geldiği kolaylıkla tahmin edilebilir. O bakımdan Moğolca kuma biçimi göz önünde tutulabilir. Korece *koma’dan* geldiği yolundaki sav daha uzak bir olasılıktır. (‘a concubine’). Çuvaşça *yămäx* ‘kız kardeş’ biçimiyle birleştirilmesi yanlıştır. Orta Türkçede kumaya küni adı verilir. Ramstedt’e göre (SKE 65), *küni* Koreceden alınmıştır.Bk. Räsänen V 309 a ; Clauson: ED 727 a. Ramstedt : Stellung 20; SKE 123; Doerfer: TMEN 287; Egorov: ÊS 74; Eren : TDAY 1972,244; Menges :RO 1,1978,10; Räsänen :V 299 b; Daher Arm 234-235.” (Eren, 1999:265-266).

5.2.16. $X_{-1}Y_{-1,y}^{ab}$: Taygeldi

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$$X_{-1}Y_{-1,y}^{ab} \Leftrightarrow X_{-1}Y_{-1,y}^c$$

Tanımlar

“(ta'ygeldi) hlk. İkinci kez evlenen kadının beraberinde getirdiği çocuk veya çocuklar.” (GTS).

“Dul kadının yeniden evlendiğinde koca evine götürdüğü çocuk.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

1. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Taygeldi Adının Adlandırma Biçimleri

“**Bulduk (2)**: 1. Anlam, **Taya (III)** [taygeldi]: 1. Anlam, **taygeldi** [taya (III)]: 1. Anlam, **uyuntu (II)**: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

Tay + geldi > taygeldi

5.2.17. $X_{-1}Y^a_{-1_x}$: Üvey Anne (Analık)

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$$X_{-1}Y^a_{-1_x} \Leftrightarrow X_{-1}Y^{cd}_{-1_x}, X_{-1}Y^{cd}_{-1_y}$$

Tanımlar

Öz olmayan anne, analık, üvey ana, cicianne.⁴

"Çocukluğumun en derin, en sürekli, en ihtirash sevgisini bana telkin eden bu üvey annemdi." - **Y. K. Karaosmanoğlu**. (GTS).

Analık: “(4.) Üvey ana.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

⁴ Sosyokültürel değerler göz önüne alındığında iki dil arasında bazı kelimelerin hiçbir karşılığı olmadığı gözden kaçmamaktadır. Kültürel değerlerin dile yansması ve “ana” terimini bu yansıma içerisindeki rolüne ortak olarak “cicianne” adlandırma şeklini gösterebiliriz. “Cicianne” Türkçede çocuğun üvey annesi için kullanılan yumuşatılmış bir hitap şeklidir. (Acar, 2013:10)

Analık sözünün derin yapısında olan üvey ve dolayısıyla olumsuz yargısının cici (sevimli ve dolayısıyla olumlu) sözü ile hafifletildiği üzerinde durulmuştur. Çünkü üveylikle ilgili kelimelerin psikolojik bir yönü vardır. (Çetin, 2012:64)

Akrabalık Derecesine Göre

1.dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Üvey Anne Adının Adlandırma Biçimleri

“**Aba (I)** [abaka -2,3; abalık, abba (I) -2,3,4; abca -2, abes (HI)-2, abı (II), abıca -2, abda (I) -1,2,3; abılla -1, 2; abilâ, abla (I) -1, 2, 3, 4; abla genneş, able, abo (II)-1,2,3; abu(II) -1,2,3,4; abuca -2, 3; abuç (III) -1, 2; abula -1, 2, 3; abus (II) -1,2; apa (III)-2, apbı, apla, apo (!)-!]: 3. Anlam, **akana** [akçana][akçana]: 2. Anlam, **analih** [analık (I) -İ]: 1. Anlam, **analık(I)** [analih, analülj, analuk -2][anahh][analülj][analuk -2]: 1. Anlam, **analüh** [analık (I) -1]: 1. Anlam, **analık** [analih][analılı]: 2. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

Üvey + anne >> üvey anne

“ETü: *ögey* ‘ana veya babası bir olmayan kardeş’

<< **ETü** *ögey* <? **ETü** *ög ana* +gAy2 → öksüz

Not: +gAy ekinin işlevi açık değildir. Belki özgün anlamı "anadan kardeş" olabilir.”
(Nişanyan)

“Üvey ‘öz olmayan’ için:

~Tkm övey ‘öz olmayan’.-Bşk *ügey*.- TatT *ügey*.-Kzk *ögey*.- Özb *ogay* ,*ugay*.-
Tel,Alt,Sag,Koy,Kaç,Şor öy.-Sag,Koy, Kaça üy. Eski Türkçeden başlayarak geçer
(ögey). Orta Türkçede ögey biçimi kullanılır. Eski Kıpçakçada da ögey olarak geçer.
Yaygın bir inanca göre, Eski Türkçe ög ‘ana’ kökünden türetilmiştir. Ancak –ey eki
açıklanmamıştır. Bk. Ramstedt : KSz 16 :81. Deny (Boisacq Arm 295-312) –ey (-ay)
ekiyle yapılmış olan Türkçe türevleri gözden geçirmişse de,üvey üzerinde durmamıştır.
Bk. Pokrovskaya: İRLTJa 54-57; Kononov : Şiraliev Arm 100. Räsänen (LTS 120; V
369 a) Moğolca *ügei* ‘nein’ biçimiyle karşılaştırmıştır. ‘ Also der keinen richtigen Vater
usw. hat.’ Bu açıklamaya Joki (LwSS 250) de katılmıştır. Ancak Doerfer (T8EN 615)
Räsänen’in karşılaştırmasını çürütmüştür. Ramstedt (KWb 446 b) *uga(uya),uge*
(*Moğügei*) maddesinde üvey’den söz etmemiştir. Bk. Ligeti: AOH 17:30. Türkçeden
Farsça,Tacikçe gibi komşu dillere de geçmiştir. (Dorerfer: TMEN 615 ;TLT 499).
Kamaşçada da Türkçeden kalma bir alıntı olarak kullanılır. (Joki : LwSS 250)
Clauon:ED 119 b; Kononov : Şirailev Arm 100; Sevortyan: ÊSTJa 1974,495-496”
(Eren, 1999:429)

Ana + İlk >> Analık

5.2.18. $X_{-1}Y_{-1}^c$: Üvey Baba (Babalık)

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$$X_{-1}Y_{-1}^c \Leftrightarrow X_{-1}Y_{-1}^{ab} X_{-1}Y_{-1}^{ab}$$

Tanımlar

“Öz olmayan baba, babalık.” (GTS)

Babalık: “(2.) Üvey baba.” (DBTS)

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

1. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Üvey Baba Adının Adlandırma Biçimleri

“**Babalık**: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

Üvey + baba > Üvey baba

Baba + İlk >> Babalık

5.2.19. $X_{-1}Y_{-1_x}^{ab}, X_{-1}Y_{-1_y}^{ab}, X_{-1}Y_{-1_x}^{cd}, X_{-1}Y_{-1_y}^{cd} : \text{Üvey Evlat}$

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$$X_{-1}Y_{-1_x}^{ab}, X_{-1}Y_{-1_y}^{ab} \Leftrightarrow X_{-1}Y_{-1_y}^c$$

$$X_{-1}Y_{-1_x}^{cd}, X_{-1}Y_{-1_y}^{cd} \Leftrightarrow X_{-1}Y_{-1_x}^a$$

Tanımlar

“Karı kocanın her birine göre öbürünün ayrı bir eşinden dünyaya gelmiş olan evlat, üvey çocuk ‘*Baban savaşta öldü, sizlere üvey evlat dedirtmemek için tekrar evlenmedim ben.*’ - **A. Kulin.**” (GTS)

“Karıkocanın her birine göre öbürünün ayrıbir eşinden dünyaya gelmişolan evlât.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Doğrudan adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

1. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Üvey Evlat Adının Adlandırma Biçimleri

“**Emeksiz**” (Özder, 1981: 40)

“Anne baba bir ya da yalnız baba bir kardeşler: **doğ (II), gülü.**” (Özder, 1981:40-56)

Köken Bilgisi

Üvey + evlat >> üvey evlat.

5.1.20. $X_{-1}Y_{-1x}^{ab}, X_{-1}Y_{-1y}^{ab}, X_{-1}Y_{-1x}^{cd}, X_{-1}Y_{-1y}^{cd}$: Üvey Kardeş

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$$X_{-1}Y_{-1x}^{ab}, X_{-1}Y_{-1y}^{ab} \leftrightarrow X_{-1}Y_{-1x}^{cd}, X_{-1}Y_{-1y}^{cd}$$

Tanımlar

“Anaları veya babaları ayrı olan kardeşlerden her biri "Mısır'dan beri bana dadılık eden Hadiye isminde bir genç kızın üvey kardeşiymi." - **Y. K. Karaosmanoğlu**” (GTS).

DBTS’de tanımlanmamıştır.

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Akrabalık Derecesine Göre

1. dereceden akrabadır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Üvey Kardeş Adının Adlandırma Biçimleri

“Doğ (II): 1. Anlam, gülü (II): 1. Anlam.” (Özder, 1981:40-56)

Üvey kız kardeş için: “abıla (S) (abıla, abula), abıla (II).” (DS).

Köken Bilgisi

Üvey + kardeş >> üvey kardeş

5.3. SONRADAN KAZANILAN (DÜZMECE) AKRABALIK ADLARI

5.3.1. Süt Kardeş

Tanımlar

“Aynı kadının sütünü emenlerin birbirine karşı durumu.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Süt Kardeş Adının Adlandırma Biçimleri

Elmişek: 1. Anlam, **emiş yakış:** 1. Anlam, **emişik (I)** [emiş, emişig, emişme (I) -I, emişük -2, emişüklü, emüşük][emiş][emişig][emişme (I) -I][emişük -2] [emişüklü] [emişük]: 1. Anlam.

Köken Bilgisi

“ ‘Aynı kadından süt emmiş çocukların b,rb,r,ne göre aldıkları ad’ < **sü+t ka+ [r] daş**

~süttaş aka-ini (Uyg.), süt ğardaş(ı) (Az.), = emçekteş (Kırg.), emşektes bavır (Kzk.), emikdâş (Özb.), emçäkdäs (Özb.), imçäktäs kardäşlär (TatK.), imsäktäş ğardäştar (Bşk.), eşmen doğan (Trkm.).” (Gülensoy, 2011:830).

Süt:

“ETü: *süt*

<< **ETü süt** < **ETü *sü-** sıklık veya sızdırarak sıvı çıkarmak, damlatmak **+It**

→ süz-“ (Nişanyan).

“ ‘ Kadınların ve dişi memeli hayvanların yavrularını beslemek için memelerinden gelen, besin değeri yüksek beyaz sıvı.’ = ET., OT. süt (EUTS; DLT: sütgir- ‘süt gibi sulu, duru yapmak’)

< **sü + t** ‘çokluk eki’

TT.: SÜT + (ÇÜ/ ÇÜLÜK/ LAÇ [<lü+aş]/ LEĞEN/ LEN-/ LENDİR-/ DİRME/ liman/
LÜ/ LÜCE/ ölçer/ SÜZ/ SÜZLÜK)

~ süyt (Trkm.), süt (Kzk., Kırg., Özb., Uyg., Nog., Blk., KKlp., Alt., Tel., Şor, Sag.),
süd (Az.), ūt (Yak., Hlç.), sut (Özb.), sət/söt (TatK.), sət/sēt (Çuv.), si:'t (Hlç.).

S(>h)Ū(>ü,ö, ə, u, i:') [Y]T (>d)

[S=ø] ŪT" (Gülensoy, 2011:829)

5.3.2. Sütanne

Tanımlar

“Bir çocuğun, annesi dışında sütünü emmiş olduğu kadın, sütana, sütnine: “Raşit çocuk,
emektar hizmetçimiz ve sütannemin oğluydu.” -R. N. Güntekin.” (GTS).

“Anne dışında sütü emilen kadın.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Sütanne Adının Adlandırma Biçimleri

“Sütnene : 1. Anlam, taya (V): 1. Anlam, taya(II): 1. Anlam, emcek [-+ emcek (I) -1]:
1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

“ ‘Bir çocuğun annesinden başka sütünü emmiş olduğu kadını.’

< sü+f anne

~ süt ene (Kırg.), süt şeşe (Kzk.), süd ana (sı) (Az.), sötin indirgän ana (TatK.), hötin
indirgän äsä (

Bşk.) = eneke (Trkm.), emitkuçi (Uyg.).” (Gülensoy, 2011: 830)

5.3.3. Sütnine

Tanımlar

“(sü'tnine) Sütanne: ʘBenim sütüm olmazsa sütnine tutarız.ʘ -N. Hikmet.” (GTS).

“Çocuğu emzirmek için para ile tutulan kadın.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Sütnine Adının Adlandırma Biçimleri

“Emzikçi: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

Süt + nine

Nine:

Nene (~**nine**) ‘Torunu olan kadın, büyük anne.’

TTü: *nene* "çocuk dilinde anne, büyükanne veya dadı"

TTü: *nine* "anne"

TTü: *hanım nine* "büyükanne"

< *çoc ne-ne*

Not: Çocuk dilinde evrensel olan kadın akrama sembolizminden. Karş. İng *nanny* (nine veya sütanne). (Nişanyan)

< * **ne ne** ‘yansıma’

[Tü. < Ar. (Ir.) *nine*; (Mıs.) *nena*; (Sur.) *nāne* (*ALTK*, 105-106)]

~ *nānā* (az.), *çoŋ ene* (Kırg.), *māmā* (Özb.), *dāv āni* (TatK.), *ene* (Trkm.), *moma* (Uyg.).” (Gülensoy, 2011: 606).

5.3.4. Sütbaba

Tanımlar

“(süt'baba) Sütannenin kocası:  Duvarlar hattat s tbabamın yadig r bıraktığı levhalarla süslenmiŐti.  - . Seyfettin.” (GTS).

“Sütannenin kocası.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Doğrudan adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Sütbaba Adının Adlandırma Biçimleri

Farklı bir adlandırmaya rastlanmamıştır.

Köken Bilgisi

Süt + baba >> süt baba

5.3.5. Süt Kız

Tanımlar

“(süt'kız) Bir kadının kendi çocuğu değilken emzirdiği ve kocasıyla birlikte evlat olarak benimsediği kız çocuk:  Siz bizim hanımefendinin ölen kocasının erkek kardeşinin s tkızı imiŐsiniz.  -P. Safa.” (GTS).

DBTS'de tanımlanmamıştır.

Adlandırma Biçimi

Doğrudan adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Süt Kız Adının Adlandırma Biçimleri

Farklı bir adlandırmaya rastlanmamıştır.

Köken Bilgisi

Süt + kız >> süt kız

5.3.6. **Süt Oğul**

Tanımlar

“(sü'toğul) Bir kadının kendi çocuğu değilken emzirdiği ve kocasının da evlat olarak benimsediği erkek çocuk.” (GTS).

“Sütanneye nisbetle; sütünü emen erkek çocuk.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Doğrudan adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Süt Oğul Adının Adlandırma Biçimleri

Farklı bir adlandırmaya rastlanmamıştır.

Köken Bilgisi

Süt + oğul >> süt oğul

5.3.7. **Kan Kardeş**

Tanımlar

“Kanka: a. Kardeş kadar yakın olan kimse.” (GTS)

“Birinin kanınımemerek veya yalayarak kardeşlik andıçmek yoluyla kardeşolanlardan her biri, ant kardeşi.” (DBTS)

Adlandırma Biçimi

Doğrudan adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kankardeş Adının Adlandırma Biçimleri

“Ahretlik yoklaması: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

Kan + kardeş >> kan kardeş

Kan:

ETü: *kan* "a.a." [Orhun Yazıtları, 735]

*kızıl kanım tökti kara terim yögrdi*TTü: *kan revan* [anon., Tezkiret-ül Evliya, 1341]

bularuñ ağızından burnundan kan revan olmuş.

<< **ETü** *kān* (Nişanyan)

‘İnsan ve hayvanların damarlarında bulunan kırmızı renkli sıvı.’

= ET:; OT. *Ḳān* (DLT), *ḳan* (KB) < **kān**

TT. : KAN + (AMA/A-/AMALI/ATMA/AT-/LAMA/LA-/LANDIRMA/LANDIR-/LAN-/MA/LAN-/LI/LILIK/SIZ/LAŞMA/LAŞ-/LIK)

~ *ḡān* (Trkm.), *ḡan* (Az.), *h,ān* (Yak.), *ḳān* (eski Çuv.), *yun* (Çuv.)

K(>ḡ, y) A[> Ā(<u)]N” (Gülensoy, 2011: 457).

5.3.8. Ahretlik (Ahiret kardeşi)

Tanımlar

“hık. 1. Besleme kız, beslek. 2. Ahret kardeşi olan kadınlardan her biri: ☐Yerine oturmadı; ahretlik teyzenin getirdiği çayı da ayakta içiyordu.☐ -T. Buğra.” (GTS).

“(3) Evlâtlık, besleme.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Ahretlik Adının Adlandırma Biçimleri

“**Aret (I)** [aretlik][aretlik]: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

Ahret + lik >> ahretlik

“*āḫirat*

~ *Ar āḫira* أخرَة [#*Aḫr* fā'ila fa. f.] sonraki şey, ölümden sonrası < *Ar āḫir* آخر son, sonraki → ahir.” (Nişanyan).

5.3.9. Sağdıç

Tanımlar

“Düğünde gelin veya damada kılavuzluk eden kimse.” (GTS).

“Düğün sırasında damadın sağından giderek ona kılavuzluk eden arkadaşı, güveyin arkadaşı. 2. Düğün sırasında gelinin sağından giderek ona yardım eden arkadaşı, yenge kadın. 3. Sünnet sırasında çocuğu tutan kimse.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Sağdıç Adının Adlandırma Biçimleri

“**Azep başı**: 1. Anlam, **bağırtlak (VI)** [babacık (II), babahh -1, 2; babaluğ, bobalık, bubalık, buva-lık][babacık (II)][babalıh -1][bobahk][bubalık][babahh -2][babaluğ][buvalık]: 3. Anlam, **hivre**: 1. Anlam, **kirve (I)** [kivre (II) -1, 2][kivre (II) -1][kivre (II) -2]: 3. Anlam, **misayip**: 1. Anlam, **ötekisi**: 1. Anlam, **semen(II)** [sevmen]: 1. Anlam, **suvre**: 1. Anlam, **sadıç** [sadeç, saduç, sağdıç, sağmen -1][sadeç][sağdıç][saduç][sağmen -1]: 2. Anlam, **sağdıç** [-> sadıç -1]: 1. Anlam.” (DS).

“**Savdıç**.” (Özder, 1981: 85)

Köken Bilgisi

ETü: *sagdıç* "1. hesap, 2. mensup, ait, aileden sayılan" [Yenisey Yazıtları, <800?]

ETü: *sağdıç* "düğünde damadın arkadaşı" [Divan-i Lugat-it Türk, 1070]

<< **ETü** *sağdıç* (Nişanyan).

“ ‘Düğünde gelin veya güveye kılavuzluk eden kimse.’ = OT. sağdıç ‘dost, sağdıç’ (DLT) [Fakat ET. De sağdıç ‘hesap’ (< *sa- ‘saymak’ + -ğ + dıç] (EUTS, 193); sağdıçlık ‘mensup olmak, ilgili, ait’

< sağ+dıç < sağ+da eş

[genellikle güveyin sağında yürüyen, düğün öncesinde ve esnasında güveye zıfaf ve evlilik kurallarını öğreten kimse’; kadına yardımcı olan kadına yenge denir. ET. Deki ‘mensup olma , ilgili, ait’ anlamları da ‘dost’ anlamını desteklemektedir. **Solduç** biçimi de vardır.]

TT. SAĞDIÇ + (LIK)

An.ağl.: sağdaç ‘1. Evlenen erkeğin erkek kardeşi ya da yakın akrabası’ ~sādiç; ‘sağdıç beklemesi gerdek akşamı sağdıçtan alınan yemekli eğlence sözü’; ‘sağdıç katı düğünde erkek evinden gönderilen içinde gelinlik, duvak, iç giysi bulunan bohça’ (DS. X, 3513); saldıç ‘dost, arkadaş’ (s. 3523)

Tü. > Ar. (Ir.) sardūç [ص ile] (ALTK, 115)

~sağdıç (Az.), sağduc (Ker./KrTS, 301), sağtuç (Alt.) = şāyat yiğit (Trkm.), kiyäv yigiti (TatK.), kiyäv üniri (Bşk.), küyev joldas (Kzk.), küyöo coldoş (Kırg.), küyâcörä (Özb.), kuyävçörö (Uyg.).” (Gülensoy, 2011:712)

5.3.10. **Yenge (Oğlan yengesi, kına yengesi, kına anası)**

Tanımlar

“(4.) Düğünde geline kılavuzluk eden kadın.” (GTS).

“(3.) Sağdıç kadın, geline kılavuzluk eden kadın.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Yenge Adının Adlandırma Biçimleri

“**Dade**: 1. Anlam, **düğüşçü**: 1. Anlam, **dünürşü** [diinüş -1][düğür (II) -3][diinüş -1]: 3. Anlam, **Hacana**: 1. Anlam, **kına yengesi** : 1. Anlam, **yenge**: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

Bk. “Evlilik yoluyla oluşan akrabalar: Yenge.”

5.3.11. Kirve

Tanımlar

“Sünnet olan çocuğun bütün masraflarını üstlendikten sonra sünnet sırasında çocuğu kucağına alarak elini, kolunu tutan ve bütün hayatı boyunca çocuk üzerinde babasına yakın hak taşıyan kimse.” (GTS).

“Bir çocuğun sünnet işlemlerini yapan, sünnet edilirken tutan ve masraflarını karşılayan kimse.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Kirve Adının Adlandırma Biçimleri

“**Kirve (I)** [kivre (II) -1, 2][kivre (II) -1][kivre (II) -2]: 1. Anlam, **kirve (II)** [kirve (I) -1][kir-ve (I) -3]: 1. Anlam, **kuvra**: 1. Anlam, kirve [kivre][kivre]: 1. Anlam, **kivre** [-> kirve]: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

“~ **Kürd** *kirîv* vok. *kirîvo* çocuğu sünnet ettiren ve yaşam boyu sahip çıkan kişi ~ **Süry** *karîvō* ܟܪܝܘܐ yakın kişi, akraba, vaftiz babası = **Ar** *karîb* yakın kişi, akraba → **kur**

Not: Pehlevicede *kirbakkar*, Pazend *kirbagar* >> **Fa** *kirfeger* (hayır işi yapan kimse) biçimleri nihai olarak Aramice/Süryaniceden alıntıdır.” (Nişanyan).

“ ‘Sünnet olan çocuğun elini, kolunu tutan ve çocuk üzerinde babaya yakın hak taşıyan kimse.’

< ***kir-me** [veya: Özb. ***kübre**]

TT.: KİRVE+(LİK)

An.ağl.: **kirve, kirve** (DS. VIII,2883) ~ **kivra** ‘dost, arkadaş’; **kirve** ‘sevgi, dostluk’ (s.2888); **kirve** ‘Kürt’; **kirvelemek** ‘söylemek, konuşmak’; **kirvelik** ‘kirveye gönderilen hediye’ (s.2884) **kirve, kirve, kivra** ‘sünnet olan çocuğu tutan adam’ (**Anadilden Derlemeler**, Ankara 1952, s. 94) ~ *kirvə* (Az.)

Tü. > **Kürt.** K’irva, k’ivra, k’vira, küre, kıriw (DAO, 290); **Zaza.** Kerwa, kevra (ZTS, 180,181), kerway ‘kirve (kadın)’; kerwavey, kerwayi ‘kirvelik’, kewra ‘kirve’ (s.181)” (Gülensoy, 2011:528)

“**Kirve** ‘ sünnet sırasında çocuğu kucağına alarak elini kolunu tutan kimse’. Yerel ağızlarda *kirve* olarak kullanılır. Azeri alanında *kirvə* olarak geçer. Ermeniceden alındığı anlaşılıyor : Erm yer. k’awor’ ‘godfather’. Kürtçeye de *k’irva ,k’ivra, k’riva* olarak geçmiştir. Eremeev : Êtnogenez 246; Budagova: ST 3,1984,14; Dankoff: Alt 355. Symeonidis’in Rumcadan geldiği yolundaki savı yanlıştır. (Gr 182/112).” (Eren, 1999: 246)

5.3.12. Besleme

Tanımlar

“(2.) Evlatlık olarak alınarak ev işlerinde çalıştırılan kız, besleme kız, beslemelik, beslek: ☐Evin içinde yaşlı bir kalfa ve bir besleme ile kalmıştı.” (GTS).

“(3.) Evlâtlık, küçük hizmetçi kız.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve yanılmayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Türkiye Türkçesi Ağızlarında Beslem Adının Adlandırma Biçimleri

“**Beslek, béslek** [beslegen, besleh, bes-lengi (I), beslenki, beslenti] [beslegen] [besleh] [beslengi (I)][beslenki][beslenti]: 1. Anlam, **kapıkızı**: 1. Anlam, **peslek**: 1. Anlam.” (DS).

Köken Bilgisi

KTü: *béslemek* "terbiye etmek, yetiştirmek"

< **BTü** *bés/besi* hayvan semirtme **+IA-**☉ İdr, LO

Not: Oğuz ve Kıpçak grubu dillerine özgü bir kelimedir. (Nişanyan).

“beslek (hlk.) ‘Besleme, hizmetçi, evlatlık’

< bés(i)+le-k

An.ağl.: beslek, béslek, beslegen, besleh, beslengi, beslenki, beslenti (DS.II, 640).”
(Gülensoy, 2011:134).

5.3.13. “ $X_2Y_{2X}^{abcd}$, $X_2Y_{2X}^{cdf}$, $X_3Y_{3X}^{ab}$, $X_3Y_{3X}^{cd}$, $X_3Y_{3X}^f$, X_4^a , X_4^c : Haminne

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_2Y_{2X}^{abcd}$, $X_2Y_{2X}^{cdf}$, $X_3Y_{3X}^{ab}$, $X_3Y_{3X}^{cd}$, $X_3Y_{3X}^f$, X_4^a , X_4^c \Leftrightarrow $X_0Y_{0X_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0X_2}^{abcdef}$
 $X_0Y_{0Y_2}^{abcdef}$, $X_0Y_{0Y_1}^{abcdef}$

Tanımlar

“ ‘Hanım nine’ sözünün kısaltılmış, halk ağzında söylenen şekli.” (DBTS).

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve sınıflayıcı akrabalık sistemi içinde yer alır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Hanımnine Adının Adlandırma Biçimi

Ağzılarda farklı biçimlerine rastlanmamıştır.

Köken Bilgisi

“TT. hanım nine

ÇTü: *hanım* "hükümdar eşi, kraliçe, prenses”

TTü: *hanım* "soylu kadın (Moğol ve Tatarlarda)

< *ETü* *han* hükümdar +*Um* → *han*²

Not: Eski kaynaklarda daha çok *hānum* şeklinde geçen sözcüğün son ögesinin birinci tekil şahıs iyelik eki +*Im* olup olmadığı belirsizdir.” (Nişanyan).

Hanım + nine >> haminne

Hanım:

“ ‘Kız ve kadına verilen unvan, bayan’ < ET. * kang ‘akrabalık bildiren ad; baba, peder’ (EUTS, 164) + (u)m [> *kanum > hanum > hanım]

EUT.: hangsız ‘babasız’ (EUTS, 80: P.P., 77, 6)

Tü. > Kürt., Zaza, hanım ‘itibarlı kadın’ (DAO, 210; KTS, 139); Ar. (Mıs.) hānim; (Sur.) h,ānum (ALTK, 73); Fars, hānom (FATK, 147)

~ hanım (Az.), h,anım (Az., Bşk., Kzk., TatK.) ‘hanımefendi’, h,ānim (Özb.), hānim (Trkm.), h,enim (Uyg.), ayım (Kırg.)

H, $[< \mathbf{K}] \bar{\mathbf{A}}(> \mathbf{a}, \hat{\mathbf{a}}, \mathbf{e}) \mathbf{N}+\mathbf{I} (> \mathbf{i})\mathbf{M}$ ’ (Gülensoy, 2011:403-404)

5.3.14. **Yol Kardeş(i):**

Tanım:

“Özellikle Alevi topluluklarında birbirleriyle ‘Dede’ (dinsel önder) (Musahip) önünde yapılan bir törende dostluk üzerine ant içen aileler.” (Balaman, 1982:13)

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Yol Kardeş Adının Adlandırma Biçimleri:

Farklı bir adlandırmaya rastlanmamıştır.

Köken Bilgisi

Yol + kardeş (i) > yol kardeş(i)

Yol:

“ETü: *yol* "yol, sefer, yolculuk"

ETü: *yolak* "1. kırlardaki küçük yol, patika, 2. yol yol çizgili olan şey"

<< **ETü** *yol* < **ETü** *yo- yürümek

Not: *ETü yorı-* (yürümek), **yok-* (zorlukla yürümek) muhtemelen ortak köke sahiptir. Karş. **Moğ** *coçi* (yolcu, misafir), *col*(rast, uğur), *corı-* (yürümek, yönelmek).” (Nişanyan).

“ ‘1. Karada, havada, sudabir yerden bir yere gitmek için aşılacak uzaklık, tarık; 2. Karada insan veya hayvanların geçmesi için açılan veya kendi kendine oluşmuş, yürümeye uygun yer; 3. Genellikle yerleşim alanlarını bağlamak için düzeltilerek açılmış ulaşım şeridi; 4. İçinden veya üstünden bir sıvının geçtiği, aktığı yer; 5. Yolculuk; 6. Gidiş çabukluğu, hız; 7. (mec.) bir amaca ulaşmak için başvurulması gereken çare yöntem; 8. Davranış, tutum, gidiş veya davranış biçimi; 9. Uyulan ilke, sistem, usul, tarz; 10. (mec.) gaye, uğur, maksat; 11. Uzun çizgi; 12. (hık) kez, defa’

ET., OT. *yol* yol, seyahat, gezi’ (EUTS, 301; DLT)” (Gülensoy, 2011:1156).

Kardeş için bk. “Kardeş”.

5.3.15. Ad Babası

Tanım:

“Bebeğin ezanla kulağına adını okuyan (takan) birey.” (Balaman, 1982:14)

Adlandırma Biçimi

Dolaysız adlandırmadır ve tanımlayıcı adlandırma sistemi içinde yer alır.

Türkiye Türkçesi Ağzlarında Ad Babası Adının Adlandırma Biçimleri

Farklı bir adlandırmaya rastlanmamıştır.

Köken Bilgisi

Ad + baba (sı) > ad baba(sı)

Ad:

“ ‘İsim, ad, unvan’ < *āt (KT, DLT) (Räsänen; T. Tekin; Clauson: *ED*, 32-33) [Fakat *at* ‘at’ (/a/ kısadır)] ~ āt (Trkm., Yak.), yat (Çuv.) (*jat < *āt)” (Gülensoy, 2011: 48)

“ETü: *āt* "isim, unvan"

<< **ETü** *āt* < **ETü** **ā*-/ay- söylemek, hitap etmek +**It**

→ ay-

Not: ETü %ay- şeklinde yazılan fiilde /y/ sesinin sonradan türediği ve orijinal biçimin *a*- olduğu varsayılabilir.” (Nişanyan).

Baba için bk. “Baba”.

5.4.ÖLÇÜNLÜ DİLDE OLMAYIP TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDA YER ALAN AKRABALIK ADLARI

Çalışmamızda standart (ölçünlü) dilde olmayan ancak Türkiye Türkçesi ağızlarında hâlâ yaşayan ve yaygın olarak kullanılan bazı akrabalık sözcüklerine rastlanmıştır. Bunlar aşağıda akrabalık sistemi tablomuzdaki karşılıklarıyla verilmiştir.

5.4.1. Y_4^b, Y_4^d : En büyük dede: **Dip dede**

$Y_4^b, Y_4^d \Leftrightarrow X_0Y_{0X_1}^{abcdef}, X_0Y_{0X_2}^{abcdef}, X_0Y_{0Y_1}^{abcdef}, X_0Y_{0Y_2}^{abcdef}$ (Özder, 1981: 33).

5.4.2. $X_3Y_{3Y}^e, X_3Y_{3Y}^{ab}$: Dedenin babası: **Kurt Dede**

$X_3Y_{3Y}^e; X_3Y_{3Y}^{ab} \Leftrightarrow X_0Y_{0X_1}^{abcdef}, X_0Y_{0X_2}^{abcdef}, X_0Y_{0Y_1}^{abcdef}, X_0Y_{0Y_2}^{abcdef}$ (Özder, 1981: 76).

5.4.3. $X_3Y_{3X}^f$ Anneanneninin annesi: **Balnene**

$X_3Y_{3X}^f \Leftrightarrow X_0Y_{0X_1}^{abcdef}, X_0Y_{0X_2}^{abcdef}, X_0Y_{0Y_1}^{abcdef}, X_0Y_{0Y_2}^{abcdef}$ (Özder, 1981:13 – DS).

5.4.4. $X_{-3}Y_{-3_y}^{abcdefmşv}$, $X_{-3}Y_{-3_y}^{abcdeföty}$: Torunun çocuğu: **Nevçir, Netirge**

$$X_{-3}Y_{-3_y}^{abcdefmşv}; X_{-3}Y_{-3_y}^{abcdeföty} \Leftrightarrow X_0Y_{0_{y_1}}^m = X_0Y_{0_{x_1}}^{abcdef}; X_0Y_{0_{y_1}}^{abcdef} = X_0Y_{0_{x_1}}^{\ddot{o}} \text{ (DS).}$$

5.4.5. $X_{-4}Y_{-4_y}^{abcdefmşvw}$, $X_{-4}Y_{-4_x}^{abcdefötyq}$: Torunun torunu: **Kötürce**

$$X_{-4}Y_{-4_y}^{abcdefmşvw}; X_{-4}Y_{-4_x}^{abcdefötyq} \Leftrightarrow X_0Y_{0_{y_1}}^m = X_0Y_{0_{x_1}}^{abcdef}; X_0Y_{0_{y_1}}^{abcdef} = X_0Y_{0_{x_1}}^{\ddot{o}} \text{ (DS).}$$

5.4.6. $X_{-2}Y_{-2_x}^{abcdefmş}$, $X_{-2}Y_{-2_y}^{abcdefmş}$; $X_{-2}Y_{-2_x}^{abcdeföu}$, $X_{-2}Y_{-2_y}^{abcdeföu}$ Erkek evlattan olan torun:
Oğulbalı

$$X_{-2}Y_{-2_x}^{abcdefmş}, X_{-2}Y_{-2_y}^{abcdefmş}; X_{-2}Y_{-2_x}^{abcdeföu}, X_{-2}Y_{-2_y}^{abcdeföu} \Leftrightarrow X_0Y_{0_{y_1}}^m = X_0Y_{0_{x_1}}^{abcdef};$$

$$X_0Y_{0_{y_1}}^{abcdef} = X_0Y_{0_{x_1}}^{\ddot{o}} \text{ (DS).}$$

5.4.7. $X_0Y_{0_{x_2}}^{abcdef}$: Küçük kız kardeş: **Aba (I)**

$$X_0Y_{0_{x_2}}^{abcdef} \Leftrightarrow X_0Y_{0_{x_1}}^{abcdef}, X_0Y_{0_{x_2}}^{abcdef}, X_0Y_{0_{y_2}}^{abcdef}, X_0Y_{0_{y_1}}^{abcdef} \text{ (DS)}$$

5.4.8. $X_0Y_{0_{x_2}}^{abcdef}$: Küçük abla: **Aba (I), Abbacık (II), Eci**

$$X_0Y_{0_{x_2}}^{abcdef} \Leftrightarrow X_0Y_{0_{y_2}}^{abcdef} \text{ (DS)}$$

5.4.9. $X_0Y_{0_{x_1}}^{abcdef}$: Kız Çocuk: **Çeneke, Çıka, Elgölgeliği**

$$X_0Y_{0_{x_1}}^{abcdef} \Leftrightarrow X_1Y_{1_{y_1}}^{abcde}, X_1Y_{1_{x_1}}^{abcd} \text{ (DS)}$$

$X_0Y_{0y_1}^{abcdef}$: Erkek Çocuk: **Bala, Bizdik, Bozak**

5.4.10.

$X_0Y_{0y_1}^{abcdef} \Leftrightarrow X_1Y_{1y_1}^{abcde}, X_1Y_{1x_1}^{abcdf}$ (DS)

$X_1Y_{1y_2}^{abcde}$: Ortanca Oğul: **Atsız**

5.4.11.

$X_1Y_{1y_2}^{abcde} \Leftrightarrow X_2Y_{2y}^{abe}, X_2Y_{2x}^{abcd}$ (Özder, 1981:10-39)

$X_1Y_{1x_3}^{abcdf}$ Büyük teyze: **Hammik**

5.4.12.

$X_1Y_{1x_3}^{abcdf} \Leftrightarrow X_0Y_{0x_1}^{abcdef}, X_0Y_{0x_2}^{abcdef}, X_0Y_{0y_1}^{abcdef}, X_0Y_{0y_2}^{abcdef}$ (Özder, 1981:59 – DS).

$X_1Y_{1y_3}^{abcde}$ Büyük amca: **Koca Baba (2)**

5.4.13.

$X_1Y_{1y_3}^{abcde} \Leftrightarrow X_0Y_{0x_1}^{abcdef}, X_0Y_{0x_2}^{abcdef}, X_0Y_{0y_1}^{abcdef}, X_0Y_{0y_2}^{abcdef}$ (Özder, 1981:74 – DS).

$X_1Y_{1y_2}^{abcde}$: Küçük amca: **Küçük Buba**

5.4.14.

$X_1Y_{1y_2}^{abcde} \Leftrightarrow X_0Y_{0x_1}^{abcdef}, X_0Y_{0x_2}^{abcdef}, X_0Y_{0y_1}^{abcdef}, X_0Y_{0y_2}^{abcdef}$ (Özder, 1981:76 – DS).

$X_1Y_{1x_1}^i$ Büyük amcanın karısı: **Koca Ana (1)**

5.4.15.

$X_1Y_{1x_1}^i \Leftrightarrow X_0Y_{0x_1}^{abcdef}, X_0Y_{0x_2}^{abcdef}, X_0Y_{0y_1}^{abcdef}, X_0Y_{0y_2}^{abcdef}$ (Özder, 1981:74 – DS).

$X_1Y_{1y}^{abcdf}$: Kaynananın erkek kardeşi: **Ağadayı**

5.4.16.

$X_1Y_{1y}^{abcdf} \Leftrightarrow X_0Y_{0y_1}^m, X_0Y_{0x_1}^ö$ (Özder, 1981:6 – DS).

5.4.17. $X_{-1}Y_{-1_x}^{abcdefo}$ $X_{-1}Y_{-1_y}^{abcdefo}$: Kız kardeşin çocuğu (yeğen): **Çıkana**

$X_{-1}Y_{-1_x}^{abcdefo}$ $X_{-1}Y_{-1_y}^{abcdefo}$ $\Leftrightarrow X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_2}^{abcdef}$ (Özder, 1981:27)

5.4.18. $X_0Y_{0_x}^{abdfj}$, $X_0Y_{0_y}^{abdfj}$; $X_0Y_{0_y}^{abcdei}$, $X_0Y_{0_x}^{abcdei}$; $X_0Y_{0_x}^{abdfk}$, $X_0Y_{0_y}^{abdfk}$; $X_0Y_{0_y}^{abcdei}$: Teyze çocuğu, hala çocuğu, dayı çocuğu, amcaoğlu: **Böle**

$X_0Y_{0_x}^{abdfj}$, $X_0Y_{0_y}^{abdfj}$; $X_0Y_{0_y}^{abcdei}$, $X_0Y_{0_x}^{abcdei}$; $X_0Y_{0_x}^{abdfk}$, $X_0Y_{0_y}^{abdfk}$; $X_0Y_{0_y}^{abcdei}$ \Leftrightarrow

$X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0x_2}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_2}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_1}^{abcdef}$ (Özder, 1981:20 – DS).

5.4.19. $X_0Y_{0_x}^{abdfj}$, $X_0Y_{0_x}^{abcdei}$: Teyze kızı, hala kızı: **Bulla**

$X_0Y_{0_x}^{abdfj}$, $X_0Y_{0_x}^{abcdei}$ $\Leftrightarrow X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0x_2}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_2}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_1}^{abcdef}$ (Özder, 1981:21 – DS).

5.4.20. $X_0Y_{0_y}^{abcdei}$: Amcaoğlu: **Emite**

$X_0Y_{0_y}^{abcdei}$ $\Leftrightarrow X_0Y_{0x_1}^{abcdef}$, $X_0Y_{0x_2}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_2}^{abcdef}$, $X_0Y_{0y_1}^{abcdef}$ (Özder, 1981:40 – DS).

5.4.21. $X_1Y_{1x_1}^{abdf}$: Damat/gelinin, kız/erkek kardeşlerine göre anneleri: **Dünür Anne**

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$X_1Y_{1x_1}^{abdf}$ $\Leftrightarrow X_0Y_{0x_1}^m$, $X_0Y_{0y_2}^m$; $X_0Y_{0x_2}^ö$, $X_0Y_{0y_1}^ö$

5.4.22. $X_1 Y_{1y_1}^{abcde}$: Damat/gelinin, kız/erkek kardeşlerine göre babaları: **Dünür Baba**

Akrabalık Sistemi İçindeki Konumu

$$X_1 Y_{1y_1}^{abcde} \Leftarrow X_0 Y_{0x_1}^m, X_0 Y_{0y_2}^m ; X_0 Y_{0x_2}^{\ddot{o}}, X_0 Y_{0y_1}^{\ddot{o}}$$

Türk Akrabalık Sistemi Şeması Formül Karşılıkları

X_4^a : dedenin babaannesi

Y_4^b : dedenin dedesi

X_4^c : dedenin anneannesi

Y_4^d : dedenin dedesi

$X_3 Y_{3Y}^e$: dedenin babası

$X_3 Y_{3x}^{ab}$: dedenin annesi

$X_3 Y_{3y}^{ab}$: babaanneninin babası

$X_3 Y_{3x}^{cd}$: babaanneninin annesi

$X_3 Y_{3y}^{cd}$: anneanneninin babası

$X_3 Y_{3x}^f$: anneanneninin annesi

$X_2 Y_{2y}^g$: dedenin eniştesi

$X_2 Y_{2x}^{abe}$: dedenin kız kardeşi

$X_2 Y_{2y}^{abe}$: dede (babanın babası)

$X_2 Y_{2x}^{abcd}$: babaanne

$X_2 Y_{2y}^{abcd}$: dede (anneninin babası)

$X_2 Y_{2x}^{cdf}$: anneanne

$X_2 Y_{2y}^{cdf}$: anneanneninin erkek kardeşi

$X_2 Y_{2x}^h$: anneanneninin yengesi

$X_1 Y_{1y}^i$: enişte (halanın kocası)

$X_1 Y_{1x_2}^{abcde}$: hala

$X_1 Y_{1x_1}^i$: yenge (küçük amcanın karısı)

$X_1 Y_{1y_3}^{abcde}$: küçük amca

$X_1 Y_{1y_2}^{abcde}$: Büyük amca

- $X_1 Y_{1y_1}^{abcde}$: baba
- $X_1 Y_{1x_1}^{abcdef}$: Anne
- $X_1 Y_{1x_2}^{abcdef}$: Büyük teyze
- $X_1 Y_{1x_3}^{abcdef}$: Küçük teyze
- $X_1 Y_{1y}^l$: Enişte (Küçük teyzenin kocası)
- $X_1 Y_{1y}^{abcdef}$: dayı
- $X_1 Y_{1x}^k$: yenge (dayının karısı)
- $X_0 Y_{0y}^{abcdei}$: yeğen/kuzen (halanın oğlu)
- $X_0 Y_{0x}^{abcdei}$: yeğen/kuzin (halanın kızı)
- $X_0 Y_{0y}^{abcdei}$: yeğen / kuzen (amca oğlu)
- $X_0 Y_{0x}^{abcdei}$: yeğen /kuzin (amca kızı)
- $X_0 Y_{0y_1}^l$: eniştenin eniştesi
- $X_0 Y_{0x_1}^m$: eniştenin kız kardeşi
- $X_0 Y_{0x_1}^n$: eniştenin yengesi
- $X_0 Y_{0y_2}^m$: eniştenin erkek kardeşi
- $X_0 Y_{0y_1}^m$ enişte (büyük kız kardeşin kocası)
- $X_0 Y_{0x_1}^{abcdef}$: büyük kız kardeş (abla)
- $X_0 Y_{0x_2}^{abcdef}$: Küçük kız kardeş
- $X_0 Y_{0y_1}^o$: enişte (küçük kız kardeşin kocası)
- $X_0 Y_{0y_2}^{abcdef}$: Erkek kardeş
- $X_0 Y_{0x_1}^{abcdef}$** : EGO (Erkek kişi)
- $X_0 Y_{0x_1}^{\ddot{}}$: Karı (egonun karısı)
- $X_0 Y_{0x_2}^{\ddot{}}$: Baldız

- $X_0 Y_{0Y_1}^P$: Bacanak (Baldızın kocası)
- $X_0 Y_{0Y_1}^{\ddot{}}$: Kayımbirader (karının erkek kardeşi)
- $X_0 Y_{0x_1}^r$: Yenge (Kayımbiraderin karısı)
- $X_0 Y_{0x}^{abcdfj}$: Yeğen /Kuzin (Teyze kızı)
- $X_0 Y_{0y}^{abcdfj}$: Yeğen /Kuzen (Teyze oğlu)
- $X_0 Y_{0x}^{abcdfk}$: Yeğen /Kuzin (dayı kızı)
- $X_0 Y_{0y}^{abcdfk}$: yeğen /kuzen (Dayı oğlu)
- $X_{-1} Y_{-1x}^{lm}$: yeğen /kuzin (eniştenin kız kardeşinin kızı)
- $X_{-1} Y_{-1y}^{lm}$: yeğen /kuzen (eniştenin kız kardeşinin oğlu)
- $X_{-1} Y_{-1x}^{mn}$: yeğen /kuzin (Eniştenin erkek kardeşinin kızı)
- $X_{-1} Y_{-1y}^{mn}$: yeğen /kuzen (eniştenin erkek kardeşinin oğlu)
- $X_{-1} Y_{-1y}^s$: yeğenin kocası (büyük kız kardeşin kızının kocası)
- $X_{-1} Y_{-1x}^{abcdefm}$: yeğen (büyük kız kardeşin kızı)
- $X_{-1} Y_{-1y}^{abcdefm}$: yeğen (büyük kız kardeşin oğlu)
- $X_{-1} Y_{-1x}^s$: yeğenin karısı (büyük kız kardeşin oğlunun karısı)
- $X_{-1} Y_{-1x}^{abcdefo}$: yeğen (küçük kız kardeşin kızı)
- $X_{-1} Y_{-1y}^{abcdefo}$: yeğen (küçük kız kardeşin oğlu)
- $X_{-1} Y_{-1y}^t$: damat
- $X_{-1} Y_{-1x}^{abcdef\ddot{o}}$: kız çocuk
- $X_{-1} Y_{-1y}^{abcdef\ddot{o}}$: erkek çocuk
- $X_{-1} Y_{-1x}^u$: gelin

$X_{-1}Y_{-1,x}^{\text{öp}}$: yeğen (baldızın kızı)

$X_{-1}Y_{-1,y}^{\text{öp}}$: yeğen (baldızın oğlu)

$X_{-1}Y_{-1,x}^{\text{ör}}$: yeğen (kayınbiraderin kızı)

$X_{-1}Y_{-1,y}^{\text{ör}}$ yeğen (kayınbiraderin oğlu)

$X_{-2}Y_{-2,x}^{\text{abcdefms}}$: yeğenin kızı (büyük kız kardeşin kızının kızı)

$X_{-2}Y_{-2,y}^{\text{abcdefms}}$: yeğenin oğlu (büyük kız kardeşin kızının oğlu)

$X_{-2}Y_{-2,y}^{\text{ü}}$: yeğenin damadı (büyük kız kardeşin oğlunun damadı)

$X_{-2}Y_{-2,x}^{\text{abcdefmş}}$: yeğenin kızı (büyük kız kardeşin oğlunun kızı)

$X_{-2}Y_{-2,y}^{\text{abcdefmş}}$: yeğenin oğlu (büyük kız kardeşin oğlunun oğlu)

$X_{-2}Y_{-2,x}^{\text{V}}$: yeğenin gelini (büyük kız kardeşin oğlunun gelini)

$X_{-2}Y_{-2,y}^{\text{Y}}$: kız torunun kocası (kız çocuğun kızının kocası)

$X_{-2}Y_{-2,x}^{\text{abcdeföt}}$: kız torun (kız çocuğun kızı)

$X_{-2}Y_{-2,y}^{\text{abcdeföt}}$: erkek torun (kız çocuğun oğlu)

$X_{-2}Y_{-2,x}^{\text{Z}}$: erkek torunun karısı (kız çocuğun oğlunun karısı)

$X_{-2}Y_{-2,y}^{\text{abcdeföü}}$: kız torun (erkek çocuğun kızı)

$X_{-2}Y_{-2,y}^{\text{abcdeföü}}$: erkek torun (erkek çocuğun oğlu)

$X_{-3}Y_{-3,x}^{\text{abcdefmşü}}$: yeğenin kız torunu (büyük kız kardeşin oğlunun kızının kızı)

$X_{-3}Y_{-3,y}^{\text{abcdefmşü}}$: yeğenin erkek torunu (büyük kız kardeşin oğlunun kızının oğlu)

$X_{-3}Y_{-3,y}^{\text{W}}$: yeğenin torununun kocası (büyük kız kardeşinin kızının oğlunun damadı)

$X_{-3}Y_{-3,x}^{\text{abcdefmşv}}$: yeğenin kız torunu (büyük kız kardeşin oğlunun kız torunu)

$X_{-3}Y_{-3,y}^{\text{abcdefmşv}}$: yeğenin erkek torunu (büyük kız kardeşin oğlunun erkek torunu)

$X_{-3}Y_{-3_x}^{abcdeföty}$: kız torunun kızı (kız çocuğunun kız torunu)

$X_{-3}Y_{-3_y}^{abcdeföty}$: Kız torunun oğlu (kız çocuğun erkek torunu)

$X_{-3}Y_{-3_x}^q$: kız torunun gelini (kız çocuğun erkek torununun karısı)

$X_{-3}Y_{-3_x}^{abcdefötz}$: Erkek torunun kızı (kız çocuğun erkek torunu)

$X_{-3}Y_{-3_y}^{abcdefötz}$: erkek torunun oğlu (kız çocuğun erkek torunu)

$X_{-4}Y_{-4_x}^{abcdefmşvw}$: yeğenin torununun kızı (büyük kız kardeşin erkek torununun kız torunu)

$X_{-4}Y_{-4_y}^{abcdefmşvw}$: yeğenin torununun oğlu (büyük kız kardeşin erkek torununun erkek torunu)

$X_{-4}Y_{-4_x}^{abcdefötyq}$: kız torunun kız torunu

$X_{-4}Y_{-4_y}^{abcdefötyq}$: kız torunun erkek torunu

EGO $X_0Y_{0_x1}^{abcdef}$ (KADIN) OLARAK ALINIRSA:

$X_0Y_{0_y}^{abcdei}$: yeğen/kuzen (halanın oğlu)

$X_0Y_{0_x}^{abcdei}$: yeğen/kuzin (halanın kızı)

$X_0Y_{0_y}^{abcdei}$: yeğen / kuzen (amca oğlu)/Emite

$X_0Y_{0_x}^{abcdei}$: yeğen /kuzin (amca kızı)

$X_0Y_{0_x1}^l$: enişte (görümcenin kocası)

$X_0Y_{0_x1}^m$: görümce

$X_0Y_{0_x1}^n$: elti

$X_0Y_{0_x2}^m$: kayınbirader (kocanın erkek kardeşi)

$X_0Y_{0_x1}^m$: koca

$X_0Y_{0_x1}^{abcdef}$: EGO (Kadın)

$X_0Y_{0_x2}^{abcdef}$: Küçük kız kardeş

$X_0 Y_{0y_1}^O$: enişte (küçük kız kardeşin kocası)

$X_0 Y_{0y_2}^{abcdef}$: Erkek kardeş

$X_0 Y_{0y_1}^{abcdef}$: Erkek kardeş

$X_0 Y_{0x_1}^{\ddot{}}$: Yenge

$X_0 Y_{0x_2}^{\ddot{}}$: Yengenin kız kardeşi

$X_0 Y_{0y_1}^P$: Enişte (Yengenin kız kardeşinin kocası)

$X_0 Y_{0y_1}^{\ddot{}}$: Yengenin erkek kardeşi

$X_0 Y_{0x_1}^r$: Yengenin yengesi

$X_0 Y_{0x}^{abcdfj}$: Yeğen /Kuzin (Teyze kızı)

$X_0 Y_{0y}^{abcdfj}$: Yeğen /Kuzen (Teyze oğlu)

$X_0 Y_{0x}^{abcdfk}$: Yeğen /Kuzin (dayı kızı)

$X_0 Y_{0y}^{abcdfk}$: Yeğen /kuzen (Dayı oğlu)

$X_{-1} Y_{-1x}^{lm}$: yeğen

$X_{-1} Y_{-1y}^{lm}$: Yeğen

$X_{-1} Y_{-1x}^{mn}$: Yeğen

$X_{-1} Y_{-1y}^{mn}$: Yeğen

$X_{-1} Y_{-1y}^s$ = Damat

$X_{-1} Y_{-1x}^{abcdefm}$: Kız çocuk

$X_{-1} Y_{-1y}^{abcdefm}$: Erkek Çocuk

$X_{-1} Y_{-1x}^{\$}$: Gelin

$X_{-1} Y_{-1x}^{abcdefo}$: Yeğen

$X_{-1} Y_{-1y}^{abcdefo}$: Yeğen

$X_{-1}Y_{-1,y}^t$: Yeğenin kocası

$X_{-1}Y_{-1,x}^{abcdefö}$: Yeğen

$X_{-1}Y_{-1,y}^{abcdefö}$: Yeğen

$X_{-1}Y_{-1,x}^u$: Yeğenin karısı

$X_{-1}Y_{-1,x}^{öp}$: Yeğen

$X_{-1}Y_{-1,y}^{öp}$: Yeğen

$X_{-1}Y_{-1,x}^{ör}$: Yeğen

$X_{-1}Y_{-1,y}^{ör}$: Yeğen

$X_{-2}Y_{-2,x}^{abcdefms}$: kız çocuğun kızı

$X_{-2}Y_{-2,y}^{abcdefms}$: kız çocuğun oğlu

$X_{-2}Y_{-2,y}^ü$: erkek çocuğun damadı

$X_{-2}Y_{-2,x}^{abcdefmş}$: erkek çocuğun kızı

$X_{-2}Y_{-2,y}^{abcdefmş}$: erkek çocuğun oğlu

$X_{-2}Y_{-2,x}^v$: erkek çocuğun gelini

$X_{-2}Y_{-2,y}^y$: yeğenin damadı

$X_{-2}Y_{-2,x}^{abcdeföt}$: yeğenin kızı

$X_{-2}Y_{-2,y}^{abcdeföt}$: yeğenin oğlu

$X_{-2}Y_{-2,x}^z$: yeğenin gelini

$X_{-2}Y_{-2,x}^{abcdeföu}$: yeğenin kızı

$X_{-2}Y_{-2,y}^{abcdeföu}$: yeğenin oğlu

$X_{-3}Y_{-3,x}^{abcdefmşü}$: kız torunun kızı

$X_{-3}Y_{-3_y}^{abcdefm\text{ş}ü}$: kız torunun oğlu

$X_{-3}Y_{-3_y}^w$: erkek torunun damadı

$X_{-3}Y_{-3_x}^{abcdefm\text{ş}v}$: erkek torunun kızı

$X_{-3}Y_{-3_y}^{abcdefm\text{ş}v}$: erkek torunun oğlu

$X_{-3}Y_{-3_x}^{abcdeföty}$: yeğenin kız torunu

$X_{-3}Y_{-3_y}^{abcdeföty}$: yeğenin erkek torunu

$X_{-3}Y_{-3_x}^q$: yeğenin erkek torununun karısı

$X_{-3}Y_{-3_x}^{abcdefötz}$: yeğenin kız torunu

$X_{-3}Y_{-3_y}^{abcdefötz}$: yeğenin erkek torunu

$X_{-4}Y_{-4_x}^{abcdefm\text{ş}vw}$: erkek torunun kız torunu

$X_{-4}Y_{-4_y}^{abcdefm\text{ş}vw}$: erkek torunu erkek torunu

$X_{-4}Y_{-4_x}^{abcdefötq}$: yeğenin torununun kızı

$X_{-4}Y_{-4_y}^{abcdefötq}$: yeğenin torununun oğlu

DEĞERLENDİRME

Çalışmada öncelikle sosyal antropolojik yaklaşımla ortaya konan akrabalık sistemi, ölçünlü dildeki karşılıklarıyla sınıflandırılmıştır. Akrabalık sistemi sosyal antropolojik yaklaşımla üç başlıkta ele alınmıştır. Bunlar:

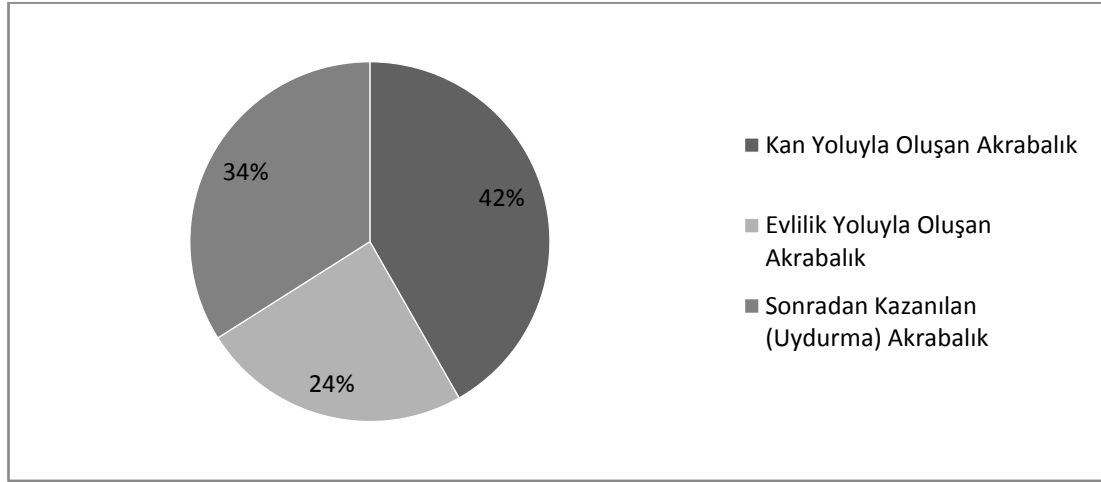
1. “Kan yoluyla oluşan akrabalık,
2. Evlilik yoluyla oluşan akrabalık,
3. Sonradan kazanılan (uydurma) akrabalık” tır.

1. Türkiye Türkçesi Akrabalık Adları

Bu başlıklar altında ele alınan akrabalık adları ölçünlü dilden seçilmiştir. Ölçünlü dilde toplam 59 adet akrabalık adı tespit edilmiştir. Bunların 24’ü kan yoluyla oluşan akrabalık adı, 20’si evlilik yoluyla oluşan akrabalık adı, 15’i de sonradan kazanılan (uydurma) akrabalık adıdır.

Kan Yoluyla Oluşan Akrabalık		Evlilik Yoluyla Oluşan Akrabalık		Sonradan Kazanılan Akrabalık	
Anne	Anneanne	Dünür	Kayınbirader	Süt kardeş	Sağdıç
Baba	Babaanne	Kayınbaba	Baldız	Süt anne	Düğün/Kına Yengesi
Ebeveyn	Nine	Kaynana	Enişte	Süt nine	Kirve
Kardeş	Dede	Karı	Bacanak	Sütbaba	Besleme
Ağabey	Ata	Koca	Kuma	Sütkız	Haminne
Abla	Teyze	Yenge	Tay geldi	Sütoğul	Yol kardeş
Kız kardeş	Dayı	Gelin	Üvey anne	Kankardeş	Ad babası
Erkek Kardeş	Hala	Damat	Üvey baba	Ahretlik	
Bacı	Amca	Elti	Üvey evlat		
Çocuk	Kuzen	Görümce	Üvey kardeş		
Torun	Kuzin				
Ahfat	Yeğen				

Tablo:2 Türkiye Türkçesi Akrabalık Adları

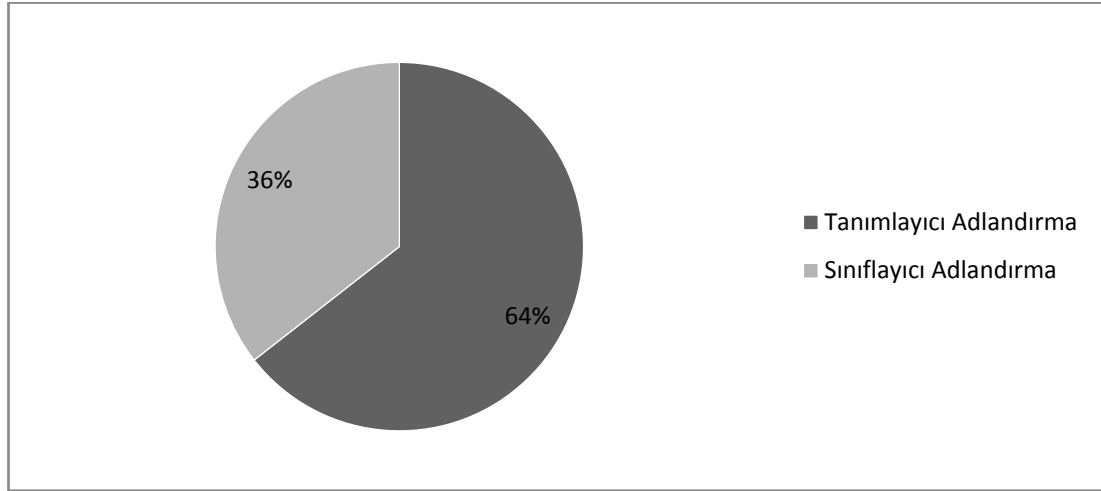
Grafik:1 Türk Akrabalık Sistemi

2. Tanımlayıcı/Sınıflayıcı Adlandırma Biçimi

Ölçünlü dilde yer alan akrabalıkların 38'i tanımlayıcı adlandırma biçimiyle adlandırılırken 21'i sınıflayıcı adlandırma biçimiyle adlandırılmıştır. Bu akrabalık adları şöyledir:

Tanımlayıcı Adlandırma				Sınıflayıcı Adlandırma		
Anne	Teyze	Kuma	Ahretlik	Kardeş	Dünür	Haminne
Baba	Dayı	Taygeldi	Baldız	Bacı	Yenge	
Ebeveyn	Hala	Üvey anne	Sağdıç	Çocuk	Gelin	
Ağabey	Amca	Üvey baba	Düğün/kına yengesi	Torun	Damat	
Abla	Kayınbaba	Sütanne	Kirve	Nine	Kayınbirader	
Kız kardeş	Kaynana	Sütnine	Besleme	Dede	Enişte	
Erkek kardeş	Karı	Sütbaba	Yol kardeş(i)	Ata	Bacanak	
Ahfat	Koca	Sütkız	Ad babası	Kuzen	Üvey evlat	
Anneanne	Elti	Sütoğul		Kuzin	Üvey kardeş	
Babaanne	Görümce	Kankardeş		Yeğen	Süt kardeş	

Tablo:3 Adlandırma Biçimleri

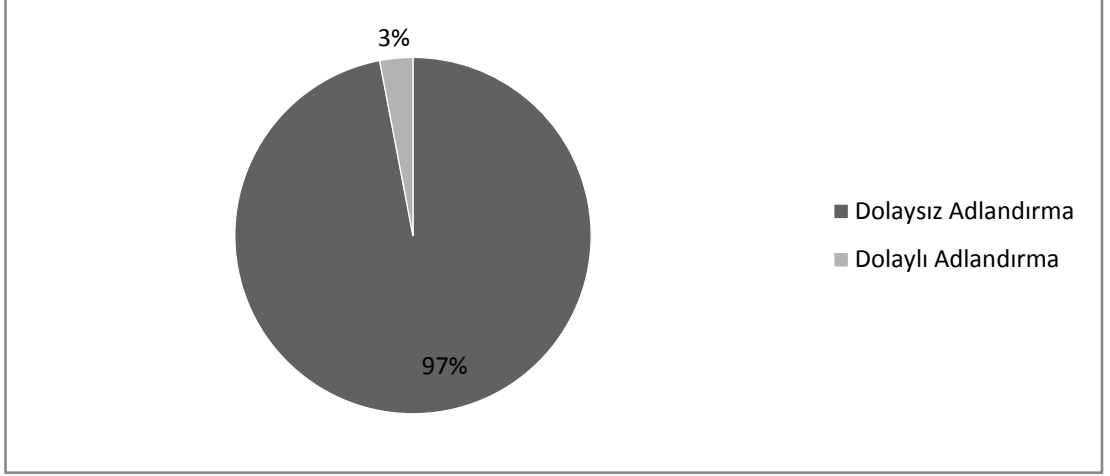
Grafik: 2 Adlandırma Biçimleri

3. Dolaylı/Dolaysız Adlandırma:

Türkiye Türkçesi Ölçünlü dilindeki akrabalık adlarının 57'si dolaysız, 2'si ise dolaylı adlandırılmıştır. Bu adlar aşağıda şöyle sıralanmıştır:

Dolaysız Adlandırma						Dolaylı Adlandırma
Anne	Torun	Kuzin	Elti	Üvey evlat	Sağdıç	Anneanne
Baba	Ahfat	Yeğen	Görümce	Üvey kardeş	Düğün/kına yengesi	Babaanne
Ebeveyn	Nine	Düntür	Kayınbirader	Sütanne	Kirve	
Kardeş	Dede	Kayınbaba	Baldız	Sütnine	Besleme	
Ağabey	Ata	Kaynana	Enişte	Sütkardeş	Haminne	
Abla	Teyze	Karı	Bacanak	Sütbaba	Yol kardeş(i)	
Kız kardeş	Dayı	Koca	Kuma	Süt kız	Ad babası	
Erkek kardeş	Hala	Yenge	Taygeldi	Sütoğul		
Bacı	Amca	Gelin	Üvey anne	Kankardeş		
Çocuk	Kuzen	Damat	Üvey baba	Ahretlik		

Tablo:4 Dolaylı/Dolaysız Adlandırma

Grafik:3 Dolaylı/Dolaysız Adlandırma

Ölçünlü dilde daha çok dolaysız adlandırma vardır. Türkiye Türkçesi ağızlarına bakıldığında dolaylı adlandırmayı daha çok görürüz. Örneğin yeğen yerine, amca oğlu, dayı kızı, teyze kızı, hala oğlu gibi adların; koca yerine “baş gölgeği” gibi adların kullanıldığını görmekteyiz.

4. Akrabalık Derecesine Göre Akrabalık Adları:

Akrabalık derecesi kişinin akrabalarının alt, üst ve yan soylarını sistemleştirmek için kullanılan bir yöntemdir. Kan yoluyla ve evlilik yoluyla oluşan akrabalıkların derece sistemleri farklıdır. Türkiye Türkçesi ölçünlü dilinde 24 adet kan yoluyla oluşan akraba bulunur. Bunların 4’ü 1. dereceden, 13’ü 2. dereceden, 4’ü 3. dereceden ve 3’ü 4. dereceden akrabadır. Evlilik yoluyla oluşan akrabalık adlarının sayısı 20’dir. Bunların 9’u 1. dereceden, 6’sı 2. dereceden, 4’ü 3. dereceden ve 1’i 4. dereceden akrabadır. Bu akrabalık adları şunlardır:

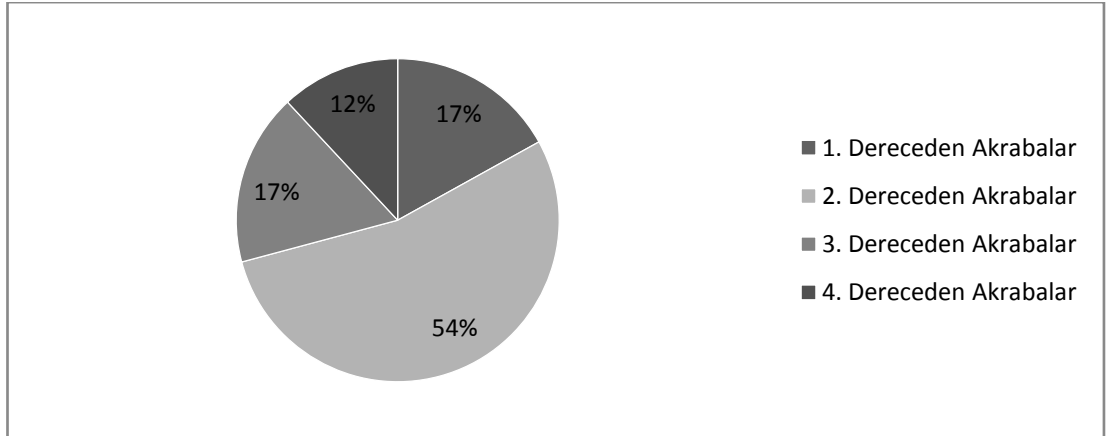
1.Derece	2.Derece			3.Derece	4.Derece
Anne	Kardeş	Torun	Ata	Teyze	Kuzen
Baba	Ağabey	Ahfat		Dayı	Kuzin
Ebeveyn	Abla	Anneanne		Hala	Yeğen
Çocuk	Kız kardeş	Babaanne		Amca	
	Erkek kardeş	Nine			
	Bacı	Dede			

Tablo: 5 Kan Yoluyla Oluşan Akrabalık Dereceleri

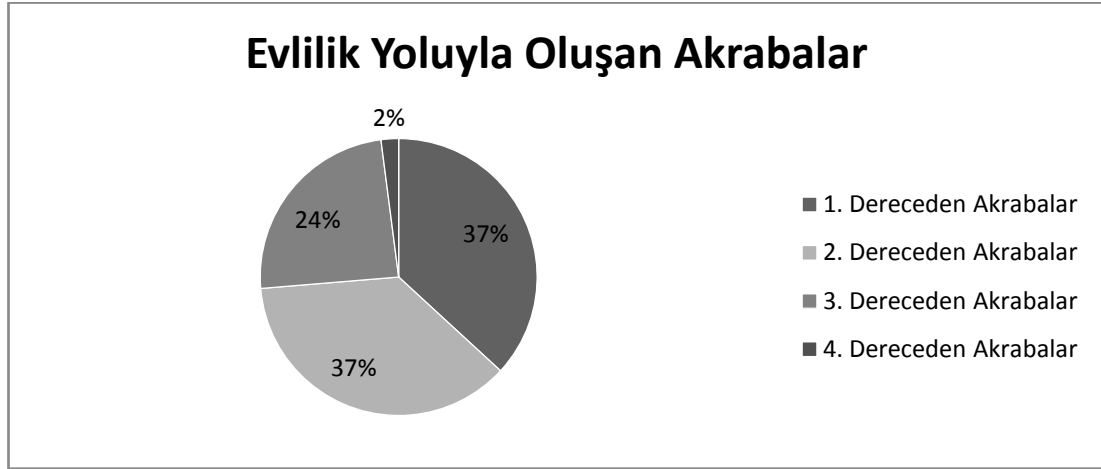
1.Derece	2.Derece	3.Derece	4.Derece
Kayınbaba	Gelin	Yenge	Dünür
Kaynana	Damat	Elti	
Taygeldi	Görümce	Enişte	
Üvey anne	Kayınbirader	Bacanak	
Üvey baba	Baldız		
Üvey evlat	Üvey kardeş		
Karı			
Koca			
Kuma			

Tablo: 6 Evlilik Yoluyla Oluşan Akrabalık Dereceleri

Sonradan kazanılan (uydurma) akrabalık adlarında, akrabalık derecesi söz konusu değildir. Aynı durum kişinin karısı veya kocası için de geçerlidir.

Grafik: 4 Kan Yoluyla Oluşan Akrabalık Dereceleri

Grafik: 5 Evlilik Yoluyla Oluşan Akrabalık Dereceleri

5. TT. Ağzlarında Akrabalık Adları

Akrabalık adlarının Türkiye Türkçesi ağzlarındaki söyleniş şekilleri her akrabalık adı için sayısal olarak farklılık gösterir. Kimi akrabalık adları çok farklı söylenişe sahipken kimi akrabalık adlarının ağzlarda farklı biçimleri yoktur. Aşağıda akrabalık adlarının ağzlardaki farklı biçimlerinin sayısal olarak en çok ada sahip olandan en az ada sahip olana doğru sıralaması verilmiştir.

Karı: 124	Hala: 21	Kuma: 9	Kayınbaba: 5	Elti: 3	Ahfat: 0
Çocuk: 82	Teyze: 18	Kaynana: 8	Baldız: 5	Görümce: 3	Ata: 0
Ağabey: 50	Dede: 16	Koca: 8	Anneanne: 4	Üvey evlat: 3	Üvey kardeş: 0
Baba: 29	Amca: 15	Gelin: 8	Dayı: 4	Süt kardeş: 3	Süt baba: 0
Kardeş: 29	Damat: 13	Erkek Kardeş: 7	Enişte: 4	Ebeveyn: 1	Süt kız: 0
Abla: 27	Kayınbirader: 10	Bacanak: 6	Taygeldi: 4	Kuzin: 1	Süt oğul: 0
Yenge: 27	Sağdıç: 10	Üvey anne: 6	Sün anne: 4	Üvey baba: 1	Haminne: 0
Nine: 25	Kız Kardeş: 9	Düğün yengesi: 6	Kirve: 4	Sütnine: 1	Yol kardeş(i): 0
Dünür: 24	Torun: 9	Kuzen: 5	Besleme: 4	Kankardeş: 1	Ad babası: 0
Anne: 21	Babaanne: 9	Yeğen: 5	Bacı: 3	Ahretlik: 1	

Tablo:7 TT. Ağzlarındaki Akrabalık Adlarının Farklı Sözcükleri ve Adlandırma

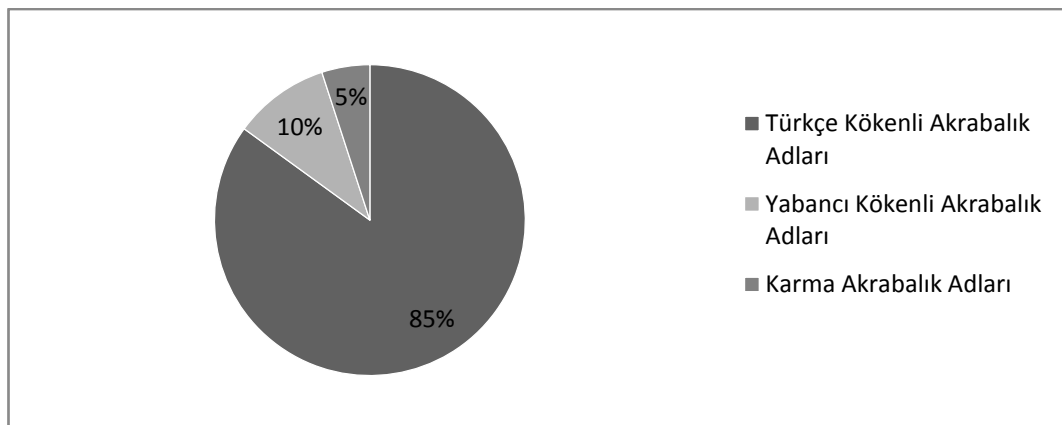
6. TT. Akrabalık Adlarının Kökenleri:

Türkiye Türkçesindeki akrabalık adlarının 50'si Türkçe kökenli, 6'sı yabancı kökenli, 3'ü de Türkçe kelime veya ekle yabancı bir kelime veya ekin birleşmesiyle oluşmuştur. Bu akrabalık adları için "Karma Köken" adı uygun görülmüştür.

Bu akrabalık adları şu şekilde sıralanmıştır:

Türkçe					Yabancı	Karışık
Anne	Anneanne	Kayınbaba	Bacanak	Sütkız	Ebeveyn (Ar.)	Kayın (T.)+birader (Fa.)
Baba	Babaanne	Kaynana	Kuma	Sütoğul	Ahfât (Ar.)	Üvey (T.)+evlat (Ar.)
Kardeş	Nine	Karı	Taygeldi	Kankardeş	Hala (Ar.)	Ah(i)ret (Ar.)+lik (T.)
Ağabey	Dede	Koca	Üvey anne	Sağdıç	Kuzen (Fr.)	
Abla	Ata	Yenge	Üvey baba	Düğün/Kına yengesi	Kuzin (Fr.)	
Kız kardeş	Teyze	Gelin	Üvey kardeş	Kırve	Damat (Fa.)	
Erkek kardeş	Dayı	Elti	Sütanne	Besleme		
Bacı	Amca	Görümce	Sütnine	Haminne		
Çocuk	Yeğen	Baldız	Sütkardeş	Yol kardeş(i)		
Torun	Dünür	Enişte	Sütbaba	Ad babası		

Tablo: 8 Akrabalık Adlarının Kökenleri

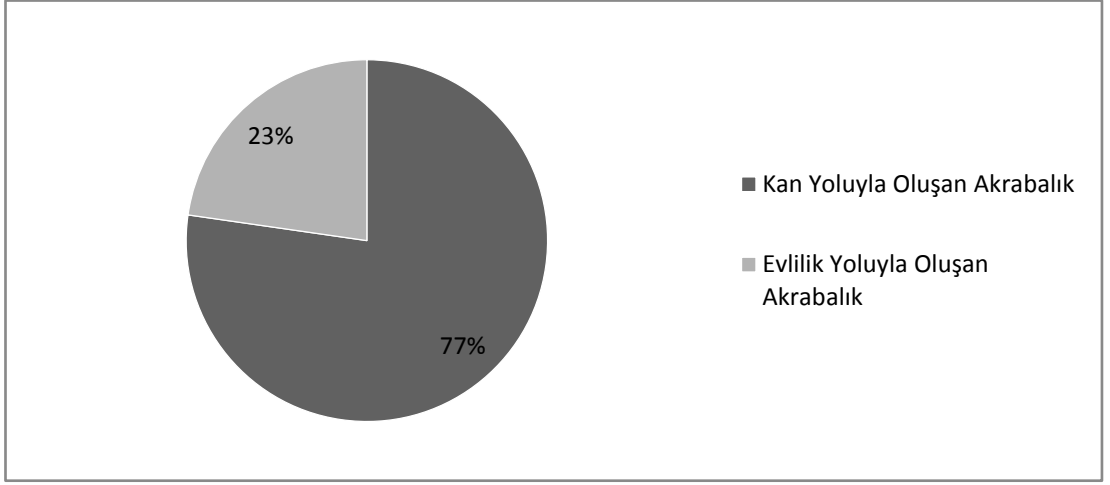
Grafik:6 Akrabalık Adlarının Kökenleri

7. Ölçünlü Dilde Yer Almayıp TT. Ağzlarında Yer Alan Akrabalık Adlarının Akrabalık Sistemindeki Dağılımı

Çalışmada, ölçünlü dilde olmayıp Türkiye Türkçesi ağzlarında yer alan 22 adet akrabalık adı tespit edilmiştir. Bu akrabalık adlarının 17'si kan yoluyla, 5'i evlilik yoluyla oluşan akrabalıktır. Bu akrabalık adları aşağıda sıralanmıştır:

Kan Yoluyla Oluşan Akrabalıklar		Evlilik Yoluyla Oluşan Akrabalıklar
Dipdede	Hammik	Atsız
Kurtdede	Koca baba (2)	Ağadayı
Balnene	Küçük buba	Bala, bizdik, bozak
Nevçır,netirge	Koca ana (I)	Dünür anne
Kötürce	Çıkana	Dünür baba
Oğulbalı	Böle	
Aba(I)	Bulla	
Aba (I), abacık, eci	Emite	
Çeneke, çıka, el gölgeği		

Tablo:9 Ölçünlü Dilde Yer Almayıp TT. Ağzlarında Yer Alan Akrabalık Adlarının Akrabalık Sistemindeki Dağılımı

Grafik:7 Ölçünlü Dilde Olmayıp TT. Ağzlarında Yer Alan Akrabalık Adları

SONUÇ

1. Türk akrabalık sistemi sosyal antropolojiye göre üç aşamadan oluşmaktadır. “Kan Yoluyla Oluşan Akrabalık”, “Evlilik Yoluyla Oluşan Akrabalık” ve “Sonradan Kazanılan (Uydurma) Akrabalık”.
2. Ölçünlü dildeki akrabalık adları bu başlıklar altında incelendiğinde toplam 59 adet akrabalık adının varlığı tespit edilmiştir. Bunlardan 24’ü kan yoluyla oluşan, 20’si evlilik yoluyla oluşan, 15’i sonradan kazanılan (uydurma) akrabalık adıdır. Kan (soy) yoluyla oluşan akrabalık adlarının fazlalığı Türklerde kan (soy) bağının önemini gösterir.
3. Ölçünlü dildeki akrabalık adlarının adlandırma biçimlerine bakıldığında 38’i tanımlayıcı, 21’i sınıflayıcıdır. Bu durumda Türklerde hemen her akraba için ayrı bir tanımlayıcı ad seçilmiştir. Bu da akrabalığa verilen önemi göstermektedir.
4. Ölçünlü dildeki akrabalık adlarının 57’si dolaysız adlandırma biçimiyle, 2’si dolaylı adlandırma biçimiyle adlandırılmıştır. Türkiye Türkçesi ağızlarına bakıldığında daha çok dolaylı adlandırmanın olduğu görülmektedir.
5. Ölçünlü dildeki akrabalık adlarının kökenleri dilin temel söz varlığını oluşturduğu için daha çok Türkçedir. 59 akrabalık adından 50’si Türkçe, 3’ü Arapça, 2’si Fransızca, 1’i Farsça, 1’i Türkçe-Farsça karışık, 2’si Türkçe-Arapça karışıktır. Bu durum Türklerde akrabalığın önemini ortaya çıkarmaktadır.
6. Bazı akrabalık adları farklı anlamlarda da kullanılmaktadır. Örneğin nine ve kocaana adı yenge (büyük amcanın karısı) için de kullanılmaktadır.
7. Çalışma, ölçünlü dildeki akrabalık adlarının TT. Ağızlarındaki birçok karşılığı bir arada verilmiştir. Böylece akrabalık adları veri tabanı elde edilmiştir.
8. Çalışmada, ölçünlü dilde dolaylı adlandırmayla adlandırılan 22 akrabalık adının TT. ağızlarında dolaysız olarak adlandırıldığı tespit edilmiştir. Ölçünlü dilde olmayan ancak ağızlarda varlığını devam ettiren bu 22 akrabalık adının 17’si kan yoluyla oluşan akrabalık, 5’i ise evlilik yoluyla

oluşan akrabalıktır. Buna göre Türkçedeki akrabalık adları daha çok dolaysız olarak adlandırılmıştır.

ÖNERİ

Konu ile ilgili sözlüklerin taranması sırasında sözlüklerdeki bilgilerin birbirleriyle bazı noktalarda tutarlı olmadığı, bir sözlükte yer alan bilginin diğerinde yer almadığı görülmüştür. Örneğin Özder'in eserinde "dede" için "ağababa, eycebaba" adlarının, dedenin babası için "kurtdede" adının kullanıldığı belirtilmişken derleme sözlüğünde bu karşılıklara yer verilmemiştir. Bu eksiklik daha kapsamlı bir akrabalık terimleri sözlüğünün hazırlanmasıyla da giderilebilir.

KAYNAKÇA

Acar, Muhammed (2013). “Çağdaş Rus ve Türk Dillerinde Akrabalık Terimi Olarak ‘Ana’”, *Avrasya Uluslar arası Araştırmalar Dergisi*, C. 1, No:2, ss. 10, Kars.

Açık, Fatma (2010). “Özbek Türkçesiyle Türkiye Türkçesi arasında Aile Bireyleri ve Akrabalık İlişkileri ile İlgili Kelimelerin Eş Değerliği Bakımından Karşılaştırılması”, *V. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*, Bilkent Üniversitesi Yay., ss.2, Ankara

Yazır, Muhammed Hamdi (2006). *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli*, “Ahzab Sûresi”, Sure:33, Ayet:50, Akit Yay., ss. 338, İzmir

Altuntek, N. Serpil (2001). “Türkiye Üzerine Yapılmış Evlilik ve Akrabalık Araştırmalarının Bir Değerlendirmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, C:18, No:2, ss. 25, Ankara

Aydemir, Adem (2012). “Türkçede Bazı Sihri Akrabalık Terimleri Üzerine”, *The Journal of Acedemic Social Science Studies*, C. 5, No: 8, ss. 125-142

Aydın, Suavi; Erdal, Yılmaz Selim (2007). *Antropoloji*, Anadolu Üniversitesi Yay., Eskişehir

Balaman, Ali Rıza (1982). *Sosyal Antropolojiye Göre Akrabalık*, İleri Kitap ve Yayın, İzmir

Beals, Ralph Lean; Hoijer, Harry (1972). Antropolojinin Konusu ve Alanı, (çev. Enginer G., An Introduction To Anthropology. Second Printing, New York 1972: 1-18 (" The Nature and Scope of Anthropology ")), *Dil ve Tarih, Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 35, ss.4, Ankara.

Binler, Mehmet Ziya (2007). *Türk Dünyası Aile ve Akrabalık Terimleri Sözlüğü*, Selenge Yay., İstanbul

Buhari, Ebu Abdillah Muhammed b. İsmail (1981) *Sahihu'l- Buhari*, “Nikah”, ayet:20, İstanbul

Buran, Ahmet (2000). “Gakgo/Gakgoş Kelimesinin Kökeni ve Anlamı”, *Türk Dili Dergisi*, Sayı: 578, ss. 173-178, Ankara.

Caferoğlu, Ahmet (1972). “Kaşgarlı Mahmut’a Göre Akrabalık Adları”, *Türk Dili Dergisi*, Divan ü Lügat’it Türk Özel Sayısı, C. 17, no: 253, ss. 23-24, Ankara

Çetin, Engin (2012). “Cicianne Sözü Üzerine”, *Uluslar arası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı:114, ss. 64, Türkiye.

Doğan, Mehmet (2005), *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*, Pınar Yay., İstanbul

- Emiroğlu, Selim (2012). “Türkçe Sözlükteki Akrabalık Adlarının Tasnifi”, *Turkish Studies*, C. 7, No: 4, ss. 1691-1710, Ankara
- Eren, Hasan (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- Ergene, Oğuz (2013). “Türkiye Türkçesinde Akrabalık Terimleri ve Söz Varlığındaki Kullanımları”, *Uluslar arası Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, Türk Dil Kurumu Yay., ss.1583-1604, Ankara
- Gömeç, Saadettin (2001). “Köktürkçe Belgelerdeki Bazı Akrabalık İsimleri”, *Türk Dünyası Tarih Dergisi*, Sayı: 173, ss.1-6, İstanbul.
- Gülensoy, Tuncer (1973). “Altay Dillerindeki Akrabalık Adları Üzerine Notlar”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten*, ss.283-318
- Gülensoy, Tuncer (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözlüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, C.I-II, TDK Yay., Ankara
- Güllüdağ, Nesrin (2012). “Karay Türklerinde Akrabalık Adları”, *International Journal of Social Science*, C. 5, No: 6, ss..205-207.
- Güner, Figen Dilek (2008). “Altay Türklerinde Akrabalık”, *Ahmet Bican Ercilasun Armağanı*, Akçağ Yay., Ankara
- Güvenç, Bozkurt (1999). *İnsan ve Kültür*, Remzi Kitabevi, ss.236-237, İstanbul
- Haviland, William; Prins, E. L. H.; Walrath, Dana; Mcbride, Bunny (2008). *Kültürel Antropoloji*, çev. Deniz, İ. Sarıoğlu, E.), Kaknüs Yay., İstanbul
- Karaman, Hayrettin (2000). *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku*, ss.313, İstanbul
- Karaman, Hayrettin (2007). *Ana Hatlarıyla İslam Hukuku Tarihi*, ss. 295, İstanbul
- Kırımlı, Yüksel (1998). *Köyde Sosyal Organizasyon ve Sıhrî Hısımlık İlişkileri*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., ss. 2, İstanbul
- Kottak, C. Philip (2002): *Antropoloji İnsan Çeşitliliğine Bir Bakış*, Ütopya Yay., Ankara
- Li, Yong Song (1999), *Türk Dillerindeki Akrabalık Adları*, Simurg Yay., İstanbul 150
- Monaghan, John; Just, Peter (2007). *Sosyal ve Kültürel Antropoloji*, çev. Hakan Gür, Dost Kitabevi, 2007, ss. 10-23, Ankara
- Murdock, George Peter (1949). *Social Structure*, ss.223-224, Newyork

Nirun, Nihat (1994). *Sistemik Sosyoloji Yönünden Aile ve Kültür*, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Sayı:73, ss. 23, Ankara

Yazır, Muhammed Hamdi (2006). *Kur'an-ı Kerim'in Türkçe Meâli*, "Nisâ Sûresi", Sure:4, Ayet:22-23, Akit Yay., ss. 67, İzmir

Örnek, Sedat Veyis (1971). *Etnoloji Sözlüğü*, Ankara Üniversitesi Yay., ss. 15, Ankara

Özder, M. Adil (1981). *Türk Halkbiliminde Düğün-Evlilik-Akrabalık Terimleri Sözlüğü*, Ziya Gökalp Derneği Yay. Ankara

Pritchard, E. Evans (1998). *Sosyal Antropoloji*, çev. Aydın F., İnce İ., Kılıç M., Birey Yay., ss.143, İstanbul.

Saran, Nephân (1993). *Antropoloji*, İnkılap Yay., ss. 21-22, İstanbul

Servier, Jacques (1992). *Etnoloji*, çev. Kayabal, M. A., İletişim Yay., ss. 110-111, İstanbul

Şafak, Ali (1986). "İslâm'da Evlenilmesi Yasaklanan Yakın Akraba Evlilikleri ve Sakat Doğan Çocuklar", *Diyanet Dergisi*, sayı: XXII, ss. 16–29.

Şahan, Ramazan (2010). *Kur'an-ı Kerim'de Akrabalık Kavramı*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Doktora Tezi), ss. 17, İstanbul

Tezcan, Mahmut (1993) *Kültürel Antropoloji*, Maya Akademi Yay., ss. 22, Ankara

Tezcan, Mahmut (1995). *Toplumsal Değişme*, Feryal Matbaası, 1. Baskı, s. 70, Ankara

Tezcan, Mahmut (1996) *Etnoloji*, Ankara Üniversitesi Basımevi, ss.3 Ankara.

Tezcan, Mahmut (2000), *Türk Ailesi Antropolojisi*, İmge Kitabevi, ss. 241, Ankara

Tezcan, Mahmut (1981). *Kan Davaları Sosyal Antropolojik Yaklaşım*, A.Ü. Eğitim Fakültesi Yay., ss. 36, Ankara

Tutar, Hüseyin (2007). "Kırgızlarda Akrabalık Terminolojisi ve Akrabalık İlişkileri". *Türkiyat Araştırmaları*, Sayı: 6, ss.157-158, Ankara

151

Wells, Calvin (1994). *Sosyal Antropoloji Açısından İnsan ve Dünyası*, (Çev. Güvenç, B.), Remzi Kitabevi, ss. 9, Ankara.

Yabanova, Gülşah Çiğdem (2010). *İslam Aile Hukukunda Evlilikten Doğan Akrabalık ve Hükümleri*, Yüksek Lisans Tezi, ss.36, Sivas.

Yavuz, Serdar (2013). Anadolu Ağzlarında Akrabalık Adları, 6. *Türk dili Kurultayı Bildirileri*, Türk Dil Kurumu Yay., s. 4593, Ankara.

Zuhayli, Vehbe (2013). *İslam Fıkhu Ansiklopedisi*, C. 9, ss. 122, Adana

<http://antropoloji.net> (18.07.2014)

<http://nisanyansozluk.com> (18.07.2014)

www.tdk.gov.tr/index.php?ption=com (18.07.2014)

http://turkoloji.cu.edu.tr/derleme/soz_list/php (18.07.2014)

<http://www.insanbilimi.com/2012/06/antropolojinin-alt-disiplinleri.html> (18.07.2014)

